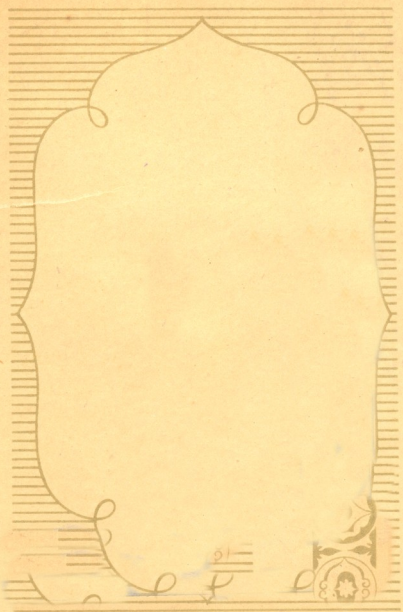

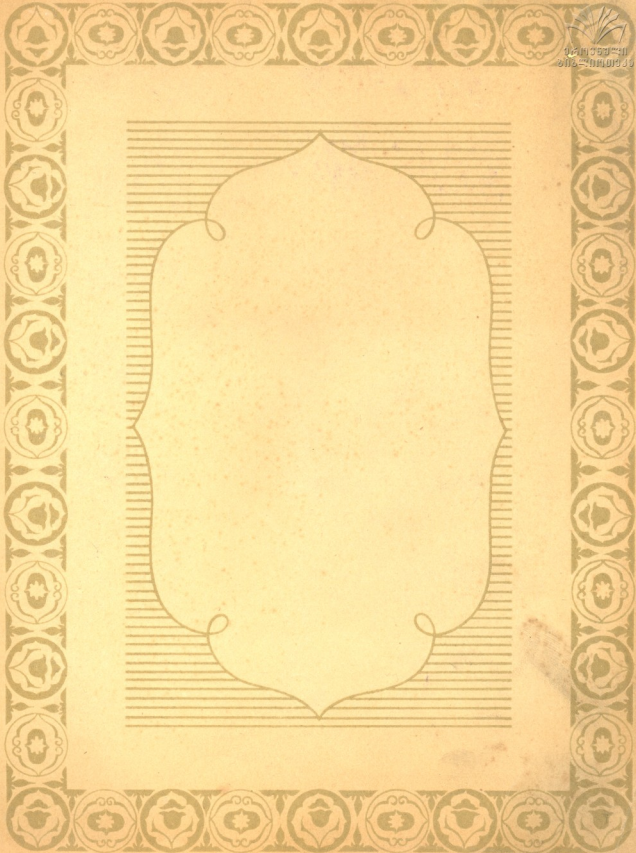
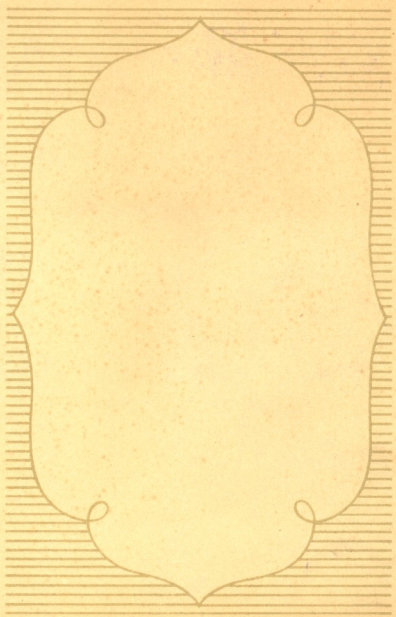
Шота Руставели

00011550331
002-00010330

Handwritten markings and faint text at the bottom of the central frame, including a signature and some illegible characters.

0401583211
202-7000930

ԸՐԶ
ՄԻՏ
ԲՆԱՅ

աօդա
րչեստեւելի
Յարգչի
Կարգրովի
ապրի

ըրչւմեւեկա ուժմա
ներեկաւ
Միկոլա Ծախսան

Լէրճասուն
Լիդերատչրիւն սուսանկչոս
Կուտ-1937

Յաղագհ
 Կ Դաշրօճիւն
 ա կ Կ ր ի

вступ

- 1 Той, що силою своєю звів небесну височінь,
Що високим горнім духом сповнив душі сотворінь,—
Він ці землі многобарвні дав для людських володінь,
Він царів настановляє, як свою подобу й тінь.
- 2 Ти, єдиний боже, твориш образ світу, плоть і твердь!
Щоб диявола збороти, сил пролий мені ущерть,
Ти закоханих бажання в нас на все життя потвердь,
Полегши тягар гріховний, що могутіший за смерть!
- 3 Лева владного, що гідно носить спис разючий, щит,
Меч Тамар, цариці-сонця, лала світлого ланит,—
Чи його посмію славить, чи складу пісенний спит?
Мед вкушать не так солодко, як в його вдивляться вид!
- 4 Про Тамар тепер співаймо, лиймо ключ кривавих сліз!
Я колись виборні оди їй на славу вже приніс;
Гішер плес я взяв чорнилом, а комиш калямом стис.
Хто мій спів почує, в того пісня влучить, наче спис.

- 5 Їй на честь солодкі вірші скласти звелено мені,
Славословити волосся, вії славити рясні,
Лали вуст, зубів кристали, щільно зімкнуті й тісні.
На ковадлі олив'янім ломлять камені міцні!
- 6 О, тепер мені потрібне вміння, серце й красність слів,—
Обдаруй мене могуттям, щоб творити я зумів!
Пригадаймо Таріела, що ім'я його — як спів,
Тих просвітлих трьох героїв, рабськи відданих братів.
- 7 Сядь і плач за Таріелом! Сліз рясних не спиниш плин.
Де зродився той, що був би Таріелу рівний він?
Я, Руствелі, вірш складаю, в груди зраний на шкіні,
І устенну давню повість я нижу в разок перлин.
- 8 Я, Руствелі, збожеволів, побиваючись за тою,
Що підвладне їй вояцтво, військо, ладнане до бою,
Знемагаю і ніколи ран любовних не загою,—
Хай землі дасть на могилу, чи цілюшого напою!
- 9 Цю стару іранську повість, що й в картвельській мові квітне,
Передавану з рук в руки, наче перло те самітне,
Я знайшов і склав у вірші,— похвали це діло гідне.
Від величної красуні я на слово жду привітне.
- 10 Хоч і сліплять очі любі, прагну бачити їх знову:
Серце, здолане коханням, аніде не знайде схову.
Геть жалі! Хоч душу зрадує, плоть спаливши буйнокрову!
Щоб три образи співати,— треба барви й сили слову.
- 11 Хай всі люди поважають долю, кожному надану:
Працівник хай знає працю, войовник — відвагу бранну;
Хай пізнає шал кохання, хто обрав собі кохану,—
Хай його шанують люди, хай він їм являє шану.

- 12 Віршування споконвіку — мудрих дум галуззя гоже.
Людам корисно — побожно віщування слухать боже,
І тоді в натхненних душах втіха й радість переможе.
Тим вірш добрий, що він стисло довгу мову викласть може.
- 13 Для коня найкраща проба — довга путь крізь гори й луки,
Для грача у м'яч є спитом влучний змах і лет опуки,—
А поет повинен вірші, наче коней, взяти в руки.
От коли розмова в'яне, вірш занидіє з доуки,
- 14 Придивіться до поета, чи початий вірш не зблідне,
Чи не стихне, не змаліє річ кавтвельська, слово рідне,
Чи він мови не вкоротить, чи не стане слово бідне,
Чи, мов грач меткий, чоганом діло він звершить побідне.
- 15 Не зовіть того поетом, хто випадком, ненавмисне,
Кілька слів пустих, нікчемних, у нудного вірша втисне,
Хоч і пнеться до поетів, хоч бундючиться він злісне,
Хоч, немов той мул, гвалтує: „Ти найкраща, власна пісню!“
- 16 Є такі, але й інакших знаю віршників багато,
Що не годні слів добрати із разючого булата.
Це — мисливці недолугі. Їх стріла, легка й щербата,
Непридатна бити звіра, поціляє в звіренята.
- 17 Треті є іще відмінні: не бракує їм кебети
Прикрашати співом сварку, гулі, гульбища й бенкети,—
Досить з них, якщо їм скажуть: „Склав співаннячко дзвінке ти“.
Лиш в значних, широких творах визначаються поети.
- 18 Той — поет, що труд свій творчий береже, мов дань велику,
Щоб даниною цією тішить діву сонцелику,
Дум своїх вславлять владику, і кохать її довіку,
Тільки їй одній віддати мови звучної музику.

- 19 До тієї, що вже славив, знов пісенним лину хором,—
Це для мене честь велика, не потала і не сором;
В ній — мое життя, в жорстокій, з гнівним, наче в зікха, зором;
Я ім'я її співаю, перлом всаджую прозорим.
- 20 Славлю я любов високу, душ піднесених потугу,
Що її не вкласти в слово, в нашу мову недолугу.
Дар небес — таке кохання, поривання вищі духу,—
Хто його пізнати прагне, той приречений на тугу.
- 21 Мудрецям незрозуміла та чудна любові суть,
Всі слова для неї кволі, і не всім її збагнуть;
Це — не хтиве перелюбство, вгрузле в плотську каламуть,
Це — любов, яку коханці за зразок собі беруть.
- 22 По-арабському „шалений“ і „закоханий“ — одне,
Бо і справді шаленіє, хто мети не досягне.
Є такі, що дух їх лине у сягання неземне,
Інший має ницу вдачу — він красунь не промине.
- 23 Хто кохає, той красою мусить соняшно сіять,
Мати мудрість і багатство, бути сповненим завзять,
Мати розум і терплячість, переможця славу стать,—
Хто не мав цього, коханцем той себе не може звать.
- 24 Незбагненна і прекрасна, дивна тайна є в коханні
І до нього не рівняти любодійництва погані;
Хіть — одне, кохання — інше, поміж них безодні й хлані,—
Їх не плутайте, вслухайтеся в ці поради, мною дані!
- 25 Закоханці — щирі й вірні, не розпусні блудодії.
Хто з коханою розстався — дужче стогне в безнадії,
Хай суворій, хай злостивій, їй єдиній шле всі мрії.
Я ганьблю любов безсердну і жадливі ласки тії!

- 26 Отакі діла, коханці, ви коханням не зовіть :
Полюблять одну сьогодні, взавтра іншу полюбить,—
Це похоже на хлопчачу, не приборкану ще хіть,
Бо коханець щирий здатен занедбати світ умить.
- 27 Знак найвищої любові — почуття свої таїти;
Пригадавши образ любий, заховатися від світу,
Віддала шаліти й мліти, пламеніти і горіти;
Гніву любки не жажнувшись, їй годити і служити.
- 28 Заховати тайну серця треба від найближчих навіть,—
Можна стогоном жальливим честь коханої знеславить.
Ні, закоханий нікому почуття свого не явить,
Через неї він палає, та вогонь за радість править.
- 29 Хто про любку сповіщає — безум вірити такому,
Він собі і їй нашкодив, ось його хосен по тому;
Чим кохану вславить, давши волю наклепу лихому?
Нащо ж болю завдавати, душу мучити блигому?
- 30 Удає людина часом, мов укохану голубить,—
Чом же він ганьбить коханку, а, бува, й про неї трубить?
Хай нелюбу зневажає, та навіщо глумом губить?
Більш, як душу, більш, як серце, злий злостиве слово любить.
- 31 Закоханцеві не сором, як за любовою він плаче,
Як блукає самотою, світ покинувши неначе,
Як, в розлуці з нею будши, він нікого більш не бачить.
Ліпше хай не знають люди про чуття його гаряче.

повість перша

про Ростувана, арабського царя

- 32 Ростеван був цар арабів,— з ласки бога владував,
Щедрий, скромний, величавий, проводир звияжних лав,
Сам— звияжець незрівнянний, охоронець людських прав,
Милосердний, справедливий, ще й речисто промовляв.
- 33 Цар, не мавши сина, доньці віддавав усю любов.
І вона над світом сяла, з сонцем зрівняна немов.
Хто її узрів— цей погляд душу й розум в тих зборов;
Щоб їй славу скласти, треба сто сот тисяч мудрих мов.
- 34 Тінатін— її наймення хай відоме буде всім!
Як вона зросла, то сонце світлом тьмарила своїм.
Володар величний скликав всіх вазирів в пишний дім,
Посадив їх поруч себе і сказав привітно їм.
- 35 Мовив так: „На спільну раду ви прийшли; питаю вас:
Як троянди цвіт зав'яне, він зника,— і в той же час
У садах прекрасних сходять інша квітка— цвітокрас.
Темну ніч я прозріваю, сонця блиск уже пригас.

- 36 Вік марніє мій. А старість — це найтяжча із недуг.
Не сьогодні вмру я — вввтра. Світу так вершиться круг.
Ні, хіба ще сяє світло, тьмою вгорнуте навкруг?
Дам дочці, ясніший сонця, я владарства всіх округ“.
- 37 Відрекли вазіри: „Царю! Про літа свої старі
Нащо ви згадали? Втїшна нам троянда й в тій порі,
Як прив'яне. Запашише розцвіта вона вгорі.
Навіть з місяцем ущербним чи змагатися зорі?
- 38 Не кажи так, володарю! Не зав'яв троянди цвіт.
Всіх чужих порад мудріший навіть хибний твій одвіт,
Але слухатись покїрно звикли ми багато літ:
Тож нехай ота царює, що осяла сонцем світ.
- 39 В ній також є дух господен, тож нехай від цього дня
Жінка нами править вмїло, — кажем це не навмання,
Бо вона в красі й в учинках нам і сонце заміня;
Чи самець то, чи самиця, — леву рівне левеня“.
- 40 Автандїл спаспет був славний, амїр-спасалара син,
З кипарисом рівен зростом, був як сонце й місяць він;
Підборїддя ще не вкрила мужня прорість волосин,
Та його вбивали стрїли — довгі вїї Тїнатїн!
- 41 Про любов свою таємну він нікому не прорїк;
Як її не бачив довго, то в'ялив троянди щїк,
А як зрів — ятрили рани і вогонь нестерпний пїк.
Годне жалощїв кохання, що разить людей навїк!
- 42 Як почув цареву волю передать дочці державу,
Автандїл зрадїв і мовив: „Нинї зможу без угаву
Споглядать кристал просвітлий, дїву гарну, величаву, —
Цим я вилїкую, може, зблякле тіло, плоть хупаву!“

- 43 Всю Аравію владика сповістив про обітницю:
„Я дочку свою єдину віддаю вам за царицю —
Хай вона осяє сонцем наші землі і столицю.
Всі приходьте, прославляйте Тінатін прекраснолицю!“
- 44 Йдуть араби. Рушив війська здвиг, нечуваний ще доти.
Автанділ — воєначальник тьмочисленної кінноти —
І Сограт — вазір найближчий, що цареві знав турботи,
Встановили трон коштовний дивовижної пишноти.
- 45 Тінатін сам батько вивів перед людське, шумне море,
Посадив і власноручно їй подав вінець прозорий,
Вклав цвічене берло в руки, у царські зодяг убори,—
На людей, як сонце, впали діви сяйносвітлі зори.
- 46 Відступили і вклонились всі, що тут зібрались, люди;
Їй на славу линуть кличі, линуть співи звідусюди,
І солодкі звуки сурем, і кимвалів перегуди.
Тільки діва плаче, хилить крила ворона на груди.
- 47 Недостойна — так вважає — в руки взять державу й владу,
І бринять по щоках сльози, мов струмки в трояндах саду.
Цар навчає: „Завше батька молоде зміняє чадо —
Цей закон ствердивши нині, пал в душі згашу я радо.
- 48 Не ридай же, доню, слухай, що тобі скажу сьогодні:
Ти—цариця аравійська, взявши берла верховодні,
Прийняла під владну руку царство й натовпи народні,—
Будь же скромна та розважна, справи звершуй благородні!
- 49 Блиск на гній і на троянди сонце рівно ле в просторі—
Хай же рівно знають ласку сильні й кволі, дужі й хворі.
Щедрість зв'яже непокірних, а покірні й так в покорі,—
Будь же щедра,—не бракує вод у незглибимім морі.

- 50 Кипарис — краса Едему, щедрість — владарів оздоба.
Перед щедрим тихнуть чвари, поникає ворохоба.
Їсти й пити — користь найбільша; бути скнарим — не подоба.
Що зберіг — згубив навіки, що роздав — твое до гроба“.
- 51 Донька вислухала мудро слово батька неоцінене,
Щоб у пам'яті лишити назавжди вчення незмінне.
Веселиться цар, гуляє і вино кружляє пінне,—
Тінатін затьмила сонце, сонце ж стало тінатінне.
- 52 Скарбника старого кличе, їй відомого давно,
І велить: „Розкрий скарбниці, з них зірви своє клейно,
Принеси сюди багатства, що цариці їх дано“.
Він несе, й вона дарами роздала скарби й майно.
- 53 Що з дитячих літ збиралось — зникло протягом доби.
Збагатіли і шляхетні, і звичайний люд з юрби.
Потім каже скарбникові: „Що отець казав — зроби!
Роздаруймо до останку ми заховані скарби!“
- 54 Наказала: „Все, що маю, всі скарбниці відчини!
Ти же, вірний мій стайничий, добрих коней прижени!“
Роздавала всім багатства, коней цілі табуни;
Ті скарби хапало військо, наче здобич од війни.
- 55 Наче здирці, витягали, що було, з її скарбниць,
Румаків добірних брали, аравійських кобилиць.
Як метіль, що з неба віє,— так щедроти слала ниць,
Без дарунків не лишила ні мужчин, ні молодичь.
- 56 Перший день минув бенкету — ріки трунків, гори страв.
Пишну учту влаштували для усіх вояцьких лав;
Тільки, голову схиливши, цар чомусь засумував,—
„Він чому смутний? Що сталось?“ — шепіт в залі пролунав.

- 57 З місць почесних над юрбою Автанділа сяє зір —
Там сидить за лева дужчий, війська славний проводир.
Поруч нього коло столу сів Сограт, старий вазір,—
Кажуть: „Що царя турбує? Що смутить душевний мир?“
- 58 Кажуть: „Видно, зародились у царя похмурі думи,
Не могли ж його смутити ці п'янки, бенкетні шуми?“
Автанділ сказав: „Сограте! Запитаймо привід стуми,
Пожартуймо з ним і, може, жартом звіємо журбу ми“.
- 59 Встав Сограт, вазір владики, й Автанділ, прекрасний тілом;
Келех сповнивши по вінця, перед владарем змарнілим,
Посміхаючись поштиво, коліньми стають на килим.
І вазір тоді промовив проречистим словом смілим:
- 60 „Зажурився ти, владарю, мисль твою журба зборола.
Правий ти! Скарби пропали, у скарбниці—пустака гола,—
Все дочка пороздавала, милостива й світлочола.
Нащо горе скликав? Ліпше не давав би їй престола!“
- 61 Посміхнувшись, цар прослухав слово радника завзяте,
Дивувався, як наваживсь він царю таке сказати,
І озвався тихим словом: „Ти гаразд зробив, Сограте,
Та збрехав би той, хто скаже, що скупий я на витрати.
- 62 Ні, смутить не те, вазірю. Я журюся з мислі тої,
Що минула юність, чую кроки старості лихої,
Та в усій моїй країні не зродились ще герої,
Котрі вивчилися би в мене діла — справи бойової.
- 63 Я вигоди та розкоші дав дочці своїй в наділ;
Не послав господь нам сина,—я терплю це, скільки сил,—
Що зрівнявся б він зі мною в грі м'ячем, в метанні стріл;
В мене дечого навчився, може, тільки Автанділ“.

- 64 Витязь вислухав, що мовив цар вазіреві тому,
Похилившись, посміхнувся—личить посмішка йому:
Блиск його зубів сліпучих розвіває в полі тьму.
Цар питає: „Чом смієшся? Засоромився чому?“
- 65 Знов пита: „Тобі кумедним здався щирий мій відчай?“
Витязь мовив шанобливо: „Я скажу, та слово дай,
Що з мого завзяття, царю, не розсердишся украй,—
Не вважай це за зухвальство і мене не погубляй“.
- 66 Цар сказав: „З образи навіть не образуйся, втишу гнів!“—
Тінатін іменням клявся, найпрекраснішої з дів.
Автанділ тоді озвався: „Сміло я заговорив:
Скромний будь, не вихваляйся, добрим луком—поготів!
- 67 Автанділ—твій прах, та вміє він ціляти з лука влад.
Військо свідками змагання ти поклич—б'ємось в заклад,
Що ніхто мене на герці не здола! Не йди ж назад,—
Хай же поле й стріли будуть нам суддею наших звад!“
- 68 „Що ж, приймаємо цей виклик, що до герцю кличе нас.
Ти сказав: змагання з лука? Не зрікайся ж слова враз.
Будуть стежити за герцем ліпші витязі весь час
І покаже поле ловів, годен хто хвали й прикрас!“
- 69 Автанділ свою дав згоду. Склали договір двобою,
Залунав і сміх, і співи, жартували між собою
І погодились, заклавшись, з постановою такою,
Що ходитиме без шапки переможений днів трое.
- 70 Цар сказав: „Дванадцять ловчих будуть їздити за нами,
Полюватиму на звіра я з дванадцятьма рабами,
Шермадін же твій—з тобою, не бракує в нього тями.
Хай обчислять нашу здобич, бродять хащами й полями“.

- 71 Ловчим мовив: „Ідьте в поле на світанку ще, як темно,
Виганяйте всяких звірів, похожайте не даремно.
Ви ж на герць ідть дивитись,—війську цар промовив чемно,—
Учті—край. Бенкетували з вами весело й приємно“.
- 72 Рано-вранці їде витязь, осяйніший за лілеї.
Вуст палкі рубіни грають, пломенить багрець кереї,
Золотий серпанок в'ється, кінь басує на алеї.
І царя він просить вийти із хоромини своєї.
- 73 Цар, узброєння вдягнувши, виїздить конем на лови.
Облягли мисливці поле, мов його взяли в закови.
Сурми грають урочисто. Їдуть вершники в діброви,
Вкупі б'ють, стріляють з луків—це закладу їх умови.
- 74 Цар звелів: „Дванадцять ловчих,— всі слідом за мною сміло,
Пружні луки приношайте, подавайте добрі стріли,
Стежте пильно і зважайте, скільки звіра ми забили“.
От з усіх просторів звірі табунами повалили.
- 75 Позбігались, у тлумище позбиравшись незугарне,
Дикі кози, і олені, й високострибучі сарни.
Їх ганяв слуга й владика—о, видовище прегарне!—
Ось невтомні руки й луки, і стріла не йде на марне.
- 76 Сонця промені затьмарив копитами збитий порох.
Звіра били, кров точили по долинах неозорих...
І приносили їм слуги купи стріл метких та скорих.
Здобич зранена валялась по лісах, по темних зворах.
- 77 Гнавши звіра перед себе, перемчали поля схили,
Забивали, плондрували, бога правого гнівили,
Аж поля темніли багро, кров'ю звірів червоніли.
„Він—як дерево Едему“—люди звали Автанділа.

- 78 Проскакали довге поле, проминули кручі й строми—
Струменить за полем річка, протікає в скель проломи.
Звір сховався в нетрі темні, в непролазні буреломи.
Два суперники спинились, щоб спочинути з утоми.
- 79 Сміючись, пишався кожен: „Тільки я стріляв путяще!“
Дружньо, мило жартували, коні йшли напризволяще.
Тут раби їх наздогнали, перебравшись через хащі.
Цар велів їм: „Мовте правду, хто із нас мисливець кращий?“
- 80 І раби озвались: „Кажем правду з вашого указу:
Він вас, царю, переважив. Не вважайте за образу,
Але ви йому не рівні, хоч забийте нас відразу.
Автанділ як влучив звірів—так і клав їх серед лазу.
- 81 Сто раз двадцять вбито звірів—скажем це ми і не змилим,
Та за вас на двадцять більше впало перед Автанділом,
Бо ні разу він не схибив, бив тварину кожним стрілом,
Ваших стріл знайшли ж багато на землі, укритих пилом“.
- 82 Цар сприйняв цю вість, неначе хтось здолав його у шахи,
Він втішався неудано з Автанділа переваги,—
Так троянду соловейко любить в час палкої спраги,
Як любив владар ласкавий учня, повного відваги.
- 83 З басунів зійшли мисливці, в холодку лягли на трави.
Мов колосся, тьмочисленні позбирались війська лави
І прийшло дванадцять ловчих—з найбравіших кожен бравий.
Поглядають на бескеди, на ріку, на тихі плавни.

повість друга

як цар аравійський побачив витязя,
що в тигровій шкурі

- 84 Раптом бачать: невідомий витязь сів край річки й плаче,
Коло нього на повідді чорний кінь стоїть терпляче;
Умереживши всю зброю, перло світиться гаряче.
На троянди щік упали сльози, паморозь неначе.
- 85 Витязь, голову убравши у смугасту тигра шкуру,
Вкривши шкурою такою ж кремезну свою статуру,
Канчука—залізов'яза у руці затиснув хмуρο.
Бачать, хочуть роздивитись—зразу шлють до нього джуру.
- 86 Джура-раб іде до левня, що продовжував ридати,—
Грізний з вигляду, він плакав, похилив чоло на шати;
Кришталевий дощ зрошає вій густих рясні агати.
Раб прийшов, та він і слова не схотів рабу сказати.
- 87 Раб не в силі слова змовить. Ляк його проймає й душить.
Він, жахнувшись, поглядає, та цареві вірно служить,
То ж підходить ближче й каже: „Цар воліє“ ... Не зворушить
Ані клич, ні слово левня—він ридає, ревно тужить.

ქ. შ. მარტვილი სს. საქ. სს.
საჯარო
ბიბლიოთეკა

- 88 І не чує, і не бачить він зза слізної полуди;
Він байдужливий до того, що гукають зайшли люди,
Дивно схлипує, зітхає, мов огонь запав у груди,
Кров змішалася із слізьми, і криваві ринуть пруди.
- 89 Розум левня, мислі й мрії прагнуть іншого десь краю!
Знов цареве повеління раб проказує з одчаю,
Та його не чує витязь, тільки плаче та ридає,—
Кетяг цих троянд прекрасних квітки уст не розкриває.
- 90 Так одвіту й не діждавши, повернувся раб до стану.
„Він мене не хоче слухать,— раб промовив Ростевану,—
Я гадаю: ваша ласка непотрібна тому пану,
Що сліпить, неначе сонце,—я, мабуть, незрячий стану“.
- 91 Цар, здивований і гнівний, люті в серці не стаїв
І гукнув до вірних ловчих, до дванадцяти рабів:
„Бойову беріте зброю в руки, звиклі до боїв,—
Приведіть сюди того ви, що у березі там сів“.
- 92 Ловчі рушили. Бряжчала зброя їх завзятих лав.
Лиш тоді очунав витязь, що ховався між купав;
Він навколо озирнувся, військо зором пронизав,
Тільки змовив: „Горе, горе!“, більш нічого не сказав.
- 93 Втер рукою журні очі,— і сльоза з очей зника.
На собі меча поправив, підтягнув сагайдака
І, повіддя взявши в руки, верхи сів на румака.
Що йому погрози рабські, клич раба-войовника?
- 94 Щоб схопити левня, військо обступило навкруги.
Лихо, що він з ними скоїв! Їх жаліли б вороги —
Розбивав лоби лобами, бив і нищив до ноги,
Канчуком навпіл панахав, повен гнівної снаги.

- 95 Цар, розгнівавшись, вояцтву каже гнатись навздогін.
Витязь їде, на гонитву не погляне навіть він;
Хто ж його доскочив, жити не лишився ні один.
Впало горе Ростевану військо так оддать на скін.
- 96 Автанділ і цар на коні сіли гнатися за левом,
Він же їхав, меч хитався понад клубом огиревим
І лице його, мов сонце, грало променями — мревом.
Він побачив, що женеться цар із почетом царевим.
- 97 Наближався цар до нього у гоньбі несамовитій,—
Він тоді, коня хльоснувши, зник з очей тієї ж миті,
Наче в прірву провалився, чи в небесній щез блакиті.
Годі й сліду розшукати на дорозі, пилом критій!
- 98 Довго стежили, шукали, не знайшли слідів копит,—
Тільки дів отак зникає, що не кажеться і слід.
Хто поранений був — мився, по мерцях ридав нарід.
Цар промовив: „Сміх невпинний, видно, богу остогид.
- 99 Завершив він лютим горем мій веселий, щасний вік,
Обернув на тугу радість, на журбу мене прирік
І до смерті серце зранив — де, який шукати лік?
Хай святиться божа воля і віднині, і навек!“
- 100 Більш не кликав полювати, а зітхання тужні множив,
Скакуна на шлях додому повернув і підстрожив.
Ловчі луки поховали, клич їх звірів не тривожив;
Хтось казав: „Владар наш правий!“, хтось же тихо святобожив.
- 101 Цар ввійшов, смутний, похмурий, до найдальшого покою
І пустив лиш Автанділа, наче сина, за собою.
Люди вийшли із хоромів зацілюю юрбою.
Змовкла арфа, й кастаньети не бринять дзвінкою грою.

- 102 Тінатін, коли дізналась за пригоди таємничі,
Підійшла, край входу стала — сонцем сяли світлі вічі —
В скарбника спитала: „Спить він чи до себе й сна не кличе?“
Той відмовив: „Тужить сильно, аж змінився на обличчі.“
- 103 Автанділ там з ним, нікого не пустив до себе з нас.
Він чудного левня бачив, світ очей йому загас.
Тінатін же відповіла: „Увійти туди не час.
Як мене питає, скажеш, що приходила якраз“.
- 104 Цар гукнув, коли від серця трохи туга одлягла:
„Де моя перлина й радість, втіха й сяєво чола?“
Відповів скарбник: „Недавно тут була, бліда, як мла,
Та про ваш одчай почула і, смутна, назад пішла“.
- 105 Цар звелів: „Ідіть, покличте, бо я в тузі згину доти!
Їй скажіть: чом не приходиш? Чом не втишуєш скорботи?
О, життя єдине батька, звесели ж печаль його ти!
Він розкаже про причину, що породжує турботи!“
- 106 Волі батьківській послушна, Тінатін встає й іде, —
Наче місяць повновидий, сяє чόло молоде.
Цар її цілує ніжно і ласкаву річ веде:
„Нащо ждала, щоб покликав? Пропадала досі де?“
- 107 Діва мовить: „Ваша туга і з небес змете світила.
Як дізнається людина, що журба вас охопила, —
Чи насмілиться й поглянуть, хоч була б яка пресміла?
Я гадала: ніж тужити, ліпше зважить все до діла“.
- 108 Він сказав: „Моя дитино, затужив я дуже сам,
Алеж ти — моя розрада, втіха змореним очам,
Вигляд твій загоїть смуток, він лікує, мов бальзам.
Я повім причину туги — ти причину цю затям.“

- 109 Стрів я рицаря чудного, вояка ще юних літ,—
Зір його, як промінь, слався на похмурий краєвид.
Я не знаю, чом той витязь плакав так, ридав навзрид,
Та розгнівався, бо вітати він мене не хтів як слід.
- 110 Як мене побачив, скочив на коня й погнався чвалом.
Я звелів його схопити—він поклав все військо валом;
Не звітав мене по-людськи; як диявол, щез провалом.
Чи я стрівся з чоловіком, може—з марищем несталим?
- 111 Бог дари свої солодкі обернув на сумовиті.
Я забув про дні веселі, світлий час, щасливі миті.
Все мені—тягар пекучий, все мені—жалі неситі,
І ніщо мене не втішить, скільки житиму на світі*.
- 112 Відказала доня: „Слухай, що тобі скажу я вбого:
Нащо ремствуєш, о царю, і на долю, і на бога?
Чи годиться гудить ласку, навіть туг зазнавши много?
Чи годиться злими звати добрі дії всеблагого?
- 113 Ось моя така порада: ти—владика всіх владик
І твої безмежні землі, їх не зміряти й за рік.
Надішли ж збирати вісті ти гінців у кожен бік,
Скоро знатимеш: чи привид стрівся там, чи чоловік.
- 114 Як людиною був рицар, що мандрує по землі,—
Десь його таки ж побачать, в місті, в полі, на селі,
А як ні—то був диявол, що лукавства чинить злі.
Так покинь же вболівання, кинь же смутки та жалі!“
- 115 Кличе цар гінців і каже йти в держави кожен край,
Ім велить: „Пильнуй невпинно і часу не зволікай,—
Все зроби, щоб одшукався той мандрований силай.
Де не зможеш бути—листовно там наказа надсилай“.

- 116 Посланці пішли, ходили, цілий рік бродили скрізь,
Виглядали, обшукали шир долин і гірну вись,
Та ніхто його не бачив, мов сховався він кудись.
Марно змучившись, додому спохмурніло потяглись.
- 117 Повіщають: „Обходили ми простори всіх безмеж,
Не знайшли того тужливця, марно змучились од стеж,
І нема людей на світі, що його стрівали б теж.
Ми тобі не прислужились. Може, інших дій вживеш?“
- 118 Цар промовив: „Правду каже любій доні серце віще:
То нечистий дух, диявол, що, як ворог, світом рище,
Появив свою оману і жалю завдав мені ще.
Та тепер я кину смуток,— побиватися навіщо?“
- 119 Так сказав. Розваги й втіхи стали знову панувати,
Звідусіль збирались блазні, співаки та акробати.
Цар дари роздав народу, всіх покликав у палати.
Де такий іще владує цар і щедрий, і багатий?
- 120 Автанділ, у спочивальні сівши ранньої години,
Веселиться і співає, арфи звук солодкий лине.
Раптом входить, мову мовить негр, прислужник Тінатіни:
„Зве стрункіша за алое вас до себе на гостини“.
- 121 Найжаданіше віщують юнаку слова оті,—
Він вдягає ліпші шати, різнобарвні й золоті,
Щоб свою троянду вперше споглядять насамоті.
Радість — любов зустрічати, зір втопити в красоті!
- 122 Автанділ іде погордий, голови не хилить вниз —
Тут він стріне, за якою проливав чимало сліз.
Наче блискавка, чудове й незрівняне сяйво рис,
Та сидить вона похмура, смуток серце їй затис.

- 123 Тінатін прекрасні перса горностаї укрит пухкий,
А чоло сповив серпанку найпрозоріший сувій.
Простромляють кожне серце стріли довгих, чорних вій,
І вгорнули шию коси, мов ланцюг блискучих змії.
- 124 Спід багряного серпанку, спід перлового вінця
Поглядає сумно діва і вітає молодця.
Ніжно просить Автанділа сісти поруч на стільця.
Повен радошів великих, став лицем він до лица.
- 125 „Я німію, вас жахнувшись,— він сказав, схилившись долі,—
Як зустрівся з сонцем місяць — в'яне він на видноколі;
Я тепер боюсь за себе, мислі всі мої в неволі.
Ви скажіть — що вас турбує, чим зцілити ваші болі?“
- 126 Почала поважно діва річ виборну і гарячу,
Мовить: „Я тебе уперше коло себе зблизька бачу,
Тож здивуєшся, почувши справу цю, мені болячу,
Та скажу тобі про хворість, що красу від неї трачу.
- 127 Ти на ловах з Ростеваном,— я тобі згадати мушу,—
Юнака зустрів чудного, що терпів скорботу дужу...
Як про нього я зачула, посмутила смутком душу,—
Розшукай його, благаю, обійди все небо й сушу.
- 128 Хоч не змовив ти до мене досі й слова у розмові,
Але знаю: через мене ти палаєш од любові,
Градом сліз побивши щоки, серце змивши шалом крові...
Ти — любові світлий бранець, ти — в любовному закові.
- 129 І тебе служити змусять дві причини безсумнівні:
Ти, поперше, смілий витязь. Де іще тобі є рівні?
Ти, подруге, мій коханий, найвідданіший царівні.
Так іди шукати левня, починай же мандри дивні!

- 130 Зробиш це — і ще міцніше я тебе любити стану,
Бо звільниш мене від муки, згониш демонську оману.
Дай моїй душі надію, як фіалку ту духмяну,
І вертай, мов лев, до мене обійнять свою кохану!
- 131 Скрізь шукай його три роки, весь цьому віддавшись ділу.
Відшукаєш — переможцем повертай розважить милу,
Не побачиш — значить, стріли ви тоді незриму силу;
Пригорнеш свою троянду не зів'ялу й не змарнілу.
- 132 Дам я клятву: як тим часом з іншим стану я у парі,
Будь то навіть сонце в плоті, що зійшло б до мене в чарі,—
Хай мене позбавлять раю, віддадуть пекельній карі,
Хай уб'є твое кохання, хай згорю в твоїм пожарі!“
- 133 Витязь мовив: „Ти, як сонце, сяєш крізь агати — віі!
Що тобі сказати маю? Що промовити посмію?
Я чекав на смерть, натомість ти дала життя й надії.
Наче раб слухняний, рушу в мандри, в розшуки і в дії“.
- 134 Витязь мовив ще: „О, сонце, бога сонячне створіння,—
Ти сузір'я всі скоряєш словом владного веління.
Недостойний я такого, щедро сланого, проміння.
Милостиве сяйво світить на троянд моїх цвітіння“.
- 135 Поклялися обопільно і свою ствердили віру,—
Їхні душі звеселіли, почали розмову щиру.
Серце змучене юнацьке лиш тепер зазнало миру.
Сміх, неначе блискавиця, з уст злітає потайміру.
- 136 Сили поруч, милувались, все забувши в ці хвилини,
І очей агати стрілись, і знизались уст рубіни.
Він сказав: „На тебе глянуть — божевілля для людини.
Твій вогонь палає, серце ж попеліє від огнини“.

- 137 Він пішов, нестерпні муки відчуваючи в розстанні,
Оглядавсь назад безумно, погляд кинувши останній.
Квітку щік, лиця кристали росять сльози безнастанні.
Серце з серцем поріднилось — поклялися у коханні.
- 138 Шепотів: „В розлуці рано на троянду ляже тлін.
Мов рубін, допіру сяяв — став жовтіший за бурштин.
У розлуці ж довгій, дальній, що робитиму один?
Це — закон, щоб для коханки йшов коханий на загин“.
- 139 Ліг на ложе, — сльїзми криє він обличчя осяйне,
Плаче, хилиться, тріпоче — так тополю вітер гне;
Задрімає, в сні побачить, що кохана промайне, —
Затремтить з тяжкої муки, тужно й голосно гукне.
- 140 Став ревнивий у розлуці і нікому не звіря, —
На троянді, наче перли, сльози грають і горять.
Він прокинувся, тільки в небі змеркла ранішня зоря, —
Одягнувся і поїхав, щоб побачити царя.
- 141 Шле царю сказати еджіба, найвірнішого із слуг:
„До моєї мови, царю, приверни ласкаво слух —
Вся земля тобі покїрна, владен меч твій, владен дух;
Хочу ж нині я понести вість про це до всіх округ.
- 142 Я піду, щоб воювати, я пройду крізь гони й гони,
Вість про царство Тінатін я пронесу за всі кордони,
Звеселю покїрних, знищу невпокорених загани,
Присилатиму дарунки, часто слатиму поклони“.
- 143 Цар потїшився цим дуже і звелїв йому ректи:
„Леву личить не зрїкатись воен, бранної мети, —
Дух твій мужній вимагає сам такої тяготи.
Вирушай! Та що подїю, як затримаєшся ти?!“

- 144 Увійшов, вклонився витязь і сказав ось так йому:
„Цар мені хвалу надмірну переказував чому?
Може, бог мені просвітить шляху дальнього пітьму,—
Знов тоді я, з волі бога, ваші ноги обійму!“
- 145 Пригорнути Автанділа цар простер старечі руки —
Обіймає щиро вчитель учня, гідного науки.
Витязь встав, пішов із зали. Був цей день їм — днем розлуки.
Ростеван, сумирний, мудрий, гірко плакав од розпуки.
- 146 Витязь — радість для країни, скарб землі і диво див,
Величаво й сміло рушив у незнану даль шляхів.
Їхав двадцять день, з'єднавши з млою ночі світло днів;
Тинатін згадавши, серцем повсякчасно пламенів.
- 147 Приїздить в своє владарство — йде назустріч люду здвиг
І несуть дари вельможі, і юрбі — багато втіх;
Хто побачив Автанділа — радість сяяла для тих, —
Та, у мандри поспішавши, забаритись він не міг.
- 148 Володів він містом дужим. Між узгір був той осад,
Кам'яна, міцна твердиня проти ворогових звад.
Автанділ там веселився, полював три дні підряд.
Та й покликав Шермадіна, радцю вірного всіх рад.
- 149 Вже раніше відзначалась Шермадінова снага, —
З паном раб зростає укупі, вірний, відданий слуга.
Він не знав іще про смуток, що на витязя ляга, —
Лиш тепер йому розкрилась тайна серця дорога.
- 150 Витязь мовив: „Шермадіне, це мені й сказати встид, —
Ти ж бо вірником найближчим був мені багато літ,
А проте не знав нічого, що тяжкий терпів я гніт.
Нині ж та, що мук завдала, знов явила втіху й світ!“

- 151 В Тінатін я закохався, і кохання був забитий
І з нарцисів лялялись сльози на троянд померзлі квіти.
Тільки зараз таємниці не схотів я затаїти,
Бо її надійне слово дух змогло мій оживити.
- 152 Так вона мені звеліла: „Юнака, що десь ізник,
Розшукай, і як вернешся — стану я твоя навів,—
Будеш ти, ніхто інакше,— мій коханий чоловік!“
Слово це на рани серця полилось, мов дивний лік.
- 153 Я служу, поперше, князю і служитиму чимдуж,—
Адже відданість владіці — то закон шляхетних душ;
А подруге, діву владну я, вернувшись, обійму ж.
Бід юнак не уникає, а стриває їх, як муж.
- 154 З всіх панів, з усіх підлеглих ми були найближчі друзі,—
Ось послухай же, благаю, радцю мій в усякій тузі:
Доки буду я блукати — будь за владаря в'окрузі,
Бо твій лиш довіряю я і мудрості, й потузі.
- 155 Над вельможами, над військом ти правуй, твердий і чулий,
Шли таких гінців до двору, щоб почути все сягнули,
Шли дарунки їм коштовні, шли за мене їм цидули,
Щоб відсутності моєї владарі і не відчули!
- 156 Будь такий, як я, завзятий і до ловів, і до бою.
Жди на мене так три роки, тайна ж хай буде святою!
Як вернуся,— цвіт алое засіє ще красою,
Не вернусь,— тужи невтішно, вболівай і плач за мною.
- 157 Лиш тоді печальну звістку владареві надішліть,
Про мою пишть загибель, про мою останню мить;
Напишіть: його недоля — доля людських всіх порідь,
І скарби роздайте бідним: срібло, золото і мідь.

- 158 Послужи іще старанніш, як буття кінчу я брєнне,—
Не забудь про мене зразу, про моє життя шалєне,
Все зроби, як я благаю, помолись тоді за мене,
Пригадай дитинство наше, по-хлопчачи навїженє!“
- 159 Шєрмадін почув цю мову — душу гєть журба роздерла,
Із очей гарячі сльози заструміли, начє перла.
Він сказав: „Ідєш — і радїсть у моєму серці вмерла.
Ти не спиєншєся, та нащо дав мені владарські берла?“
- 160 Чи я зможу замїсть тебе владувати непохитно?
Чи я зможу взяти владу, як і ти,—могутньо й гідно?
Хай земля б мене приспала, нїж тебе пустить самїтно,—
Тож візьми мене з собою мандрувати кругосвітно“.
- 161 Відповїв юнак: „По правді рїч моя до тебе лине :
Як блукає дєсь коханєць,—прагне він до самотини.
Бєз труда не дїстаютьсє людям цїненї перлини.
Спис нехай простромить груди віроламної людини!“
- 162 Хто, крім тебе, щє достоїн знати тайну, повну палу?
Хто, крім тебе, інший може владу взяти витривалу?
Зміцнїюй твєрджі прикордонні вражу стримати навалу.
Добрий бог — мене, можливо, не віддасть він на поталу.
- 163 Нарівні бїда потрапить і одну людину, й сотні.
Оборбнєть сили неба — не страшні путї самотні.
Не вернусь я за три роки,—вдягнеш одяги скорботні.
Дам указа, що над краєм ти владуєш відсьогодні“.

повість урсуґ

грамота авґанділа до його підданців

- 164 Склав листа: „Мої підданці, вчителі та учні ревні,
І ділами, і боями випробовувані левні,
Вірні всім моїм бажанням, люди віддані і певні,—
Ви прийміть моє послання, всі згромадившись, мов кривні.
- 165 Тож послухайте, що пише охоронець супокою:
Ось пишу напутній загад я вам власною рукою,—
На короткий час рушаю, знехтувавши тут гульбою,
Склавши клопіт про поживу лиш на лука з тетивою.
- 166 Пильні справи кличуть. Отже з батьківщини я відхожу
І в своїх самітних мандрах цілий рік пробути можу,
А тому я всіх благаю, хлопа, воїна й вельможу:
Доки я вернуся, будьте царству за міцну сторожу.
- 167 Над усім народом владу я лишая Шермадіну
Доти, докіль не вернуся, чи десь в мандрах не загину.
Хай він сяє, наче сонце, щоб ваш цвіт не відав тліну,
Хай, як віск, розтопить чвару, непокори й зла причину.

- 168 Вам відомо, що його я шанував, як сина й брата,—
Він стає за Автанділа понад вами правувати.
Загримить до бою сполох—буде він, як я, завзятий.
Не вернуса ж—плачте ревно, одягніть жалобні шати“.
- 169 Склавши так в листі пораду ніжномовну і сувору,
Злотний пояс одягнувши, закінчив роботу спору
І сказав: „Я верхи сяду лиш на полі коло бору,
Де війська мої збирались“. Тої ж миті рушив з двору.
- 170 Він звелів: „Ідіть од мене, не дозволю йти нікому!“
І лишився самотою, відпустивши всіх додому,
Повернув коня й погнався по чагарнику густому.
Тінатін згадає тільки—порина душа в судому.
- 171 Геть од війська віддалився, мчав крізь поле й оболоні.
Хто з людей його міг бачить, наздогнати у погоні?
Чи того, хто в божій ласці, наженуть мечі та коні?
Лиш тяжку журбу за нею ніс, як рану, він у лоні.
- 172 Закінчивши лови, пана почали шукати люди,—
Не знайшовсь, не відшукався, хоч на всі гукали груди.
Лиця зблідли, зникла радість, посмутніло військо з нуди,
Обходили, обшукали кінно й пішо всі усюди.
- 173 „Як не ти—кого ще, леве, бог поставить понад нами?“
Скрізь питали, скрізь шукали, пошалівши від нестями,—
Не дізнались, де він їхав та якими сторонами,
І все військо, зажурившись, заливалося сльозами.
- 174 Шермадін, вельмож зібравши, автанділове послання
Прочитав, як то веліла воля владаря остання,—
Це почувши, всі стогнали від великого страждання,
Побивалися невтішно, помарніли від ридання.

175 Всі сказали: „Світ без нього видається за оману.
Тільки ти прийняти годен честь намісницького сану.
Визнаєм, слухняні й вірні, владу ми, тобі надану!“
І владичному підданцю всі вклонились, наче пану.

повість цегверга

про гє, гк автанділ шукав гарієла

- 176 Діюнос та мудрий Ездра свідчать так про людські долі:
Годні жалошів троянди, вкриті інеем, схололі;
Годен жалошів і витязь, поставніший від тополі,
Що вітчизну залишає, самотою іде в полі.
- 177 Автанділ промчав те поле за чотири перегони,
В край чужий в'їздить, минає він Аравії кордони;
З Тінатін розставшись, в тузі серце витязя холоне:
„Був би з нею — не ридав би, на життя б не слав прокльони“.
- 178 Вкрили зморену троянду свіжий сніг, мороз, метіль.
Він виймав ножа, щоб серце простромити серед піль,
Говорив: „Цей світ стократно збільшив розпач мій та біль,
Зanedбав я ради неї арфу, ліру і свиріль“.
- 179 І його троянда в'яла, вже ясных не знавши днів.
Серцю мовив: „Будь терпляче!“ — так і сили бадьорив;
Проминув у мандрах много він чудних, чужих країв,
З ким стрівався по дорозі — з тими дружньо говорив.

- 180 Він ридав, і сльози в море протікали крізь поля.
Був кулак — за узголів'я, ложем — камінь та земля.
Мовив: „Люба, я до тебе серцем лину іздаля,
Бо мене і смерть за тебе не страшить, а звеселя“.
- 181 Він пройшов усі країни, простір лону всеземного,
Скрізь бував і попід небом проминув усі дороги,
Та про зниклого тужливця аніхто не знав нічого.
Без трьох місяців три роки вже з часу минуло того.
- 182 Він побачив край суворий, край страшного здичавіння.
Місяць їхав там, не стрівши ані жодного створіння,—
І Рамін та Віса навіть не страждали так з тужіння,—
Все ж до любої своєї цілоденно слав моління.
- 183 Він добрався до верхівлі височезних, диких гір,—
Перед ним розкрились доли, на сім день ходьби завшир.
Під горою бігла річка, між бескед крутивши вир,
І з обох боків до неї підступив похмурий бір.
- 184 Сівши там, лічив він скільки день до строку вже пройшло,—
Зо два місяці лишилось. Тож смутив своє чоло.
„Раптом все змарніє діло!“ — страшно й здумати було.
Хто родитись вдруге може? Хто добром оберне зло?
- 185 Зупинивсь, і думу думав у нестерпній тяготі:
„Повертать? — невже ж ці роки гаять мав я на меті?
Що свій зорі відмовлю, змарнувавши дні оті,
Не довідавшись про того, що шукав його путі?
- 186 Не вернусь — на пошук дальший скільки згаю літ і днин,
Щоб хоч вістку роздобути, хто ж той витязь, де ж то він?
Час призначений скінчиться, і заплаче Шермадін,
До царя піде і скаже про безвісний мій загин.

- 187 Як просив я, він розкаже, що кінець прийшов мені,—
Гірко це їм буде чути, прийдуть їм тужливі дні.
Як тоді живим вернути з мандрювань по чужині?
Плачучи, він так міркує, думи зважує сумні.
- 188 „Справедливості твоєї чом я, боже, не зазнаю?
Чом в нічев'я обертаєш блуканину цю безкраю?
Радість вигнавши із серця, дав гніздитись там одчаю.
Не посохнути ніколи сліз невпинному ручаю!“
- 189 Він сказав: „Найкраща рада — це терпіння безнастанне.
Геть загибель передчасну! — тож і серце хай не в'яне.
Я без бога не здолаю діло виконать жадане.
Те, що має бути, — буде; що роковано — те стане“.
- 190 Він сказав: „Померти ліпше, як життя в ганьбі тягти!
Тинатін, як ти вернешся, стріне в саяві красоти
І про витязя питає, — що тоді відмовиш ти?“
В думках цих ішов край лісу крізь дрягву й очерети.
- 191 „Я зустрів усе живуще, всі країни перейшов,
Та ніде не бачив левня навіть сліду підшов;
Правду кажуть, що не витязь — дів тоді нас поборов!
Годі плакати даремно, марно лити сльози й крові!“
- 192 Автанділ крізь бір та річку до гірських спустивсь підніж;
Іхав ристю, і навколо шелестів сумний комиш.
Силу левня потомила тьма доріг і бездоріж,
І лиця кристальне поле прорість всіяла чорніш.
- 193 Він рішив назад вертати, й сльози стигли на обличчі.
В даль вдивлявсь, путі шукавши на долиннім межиріччі,
Місяць жодної людини не побачивши у вічі;
Дикий звір блукав у хашах, — не стріляв із лука дичі.

- 194 Автанділ і сам здичавів, горе змучило сірому,
Та, як брентий син Адама, голод він одчув і втому.
Звіра вбив він. Так влучати не щастило і Ростому!
Взяв кресало й на галяві розпалив багаття з лому.
- 195 Скакуна пустивши пастись, м'ясо пік, підклавши хмизу.
Раптом бачить: мчать до нього шість комонників ізнизу.
„Це — розбійники! — подумав. — Тут привілля лиш харцизу!
В цих місцях кому бувати, як не злому горлорізу?“
- 196 Лука взявши, він подався їм назустріч у завязтті.
Юнака блідого везли два мужчини бородаті, —
В нього кров текла по лобі, скроні раною розтяті;
Він конав уже — й ридали невтоленно провожаті.
- 197 Витязь крикнув: „Стійте, люди! Ви вертаєте з розбою?“
Відповіли: „Заспокойся! Зжальсь над долею лихою!
Поможи нам, — не поможеш, то проймися й ти журбою,
Сівши з нами, і ридавши, і заріши бородою“.
- 198 Автанділу розповіли — і слова їх мчали в леті: —
Про своє життя, про лихо і дістали рани де ті:
„Ми утрюх брати. І кожен — володар на рівній треті
Міста дужого й значного в славних землях, в Хатаеті.
- 199 Чули ми, що добрі лови в цих місцях. Тож підготовчі
Закінчивши справи, вийшли, а за нами — військо й ловчі.
Місяць нищили тут зграї і оленячі, і вовчі,
На полях, на скелях, в пущі наточили крові й жовчі.
- 200 Ми, брати, в ділах ловецьких всіх стрільців перемогли,
Стали втрюх тоді змагатись і сваритись почали.
„Так, як я, ніхто не вмє слать разючої стріли!“ —
Кожен з нас пишався. Правди ж розпізнати не могли.

- 201 От сьогодні, відіславши ловчих з ворохами шкір,
Ми собі сказали: „Нумо, кінчимо в змаганні спір.
Тут лишившись, позмагаймось, в кого ліпший стріл та зір!
Будем бить не те, що вкажуть, а як сам наскочить звір“.
- 202 Трьох лишили зброеносців, щоб слугу мав кожен брат,
Решті ж—війську та мисливцям наказали йти назад.
Полювали по узгір'ях, на полях, між круч і гряд,
Жоден птах од нас не скрився, звіра клали взапопад.
- 203 Раптом тут з'явився витязь. Вид його вгорнула мла,
Кінь під ним—Мерані чорний, перло блискало сідла;
Шкуру тигрову накинув він на плечі й круг чола.
Жодна мрія отакої красоти ще не сягла.
- 204 Ми дивилися і сліпли, тільки зір його блисне,
І казали: „Як не з неба,—значить, сонце він земне“,
І захтіли захопити те видіння осяйне,—
От і стогнемо віднині, долю кожен з нас клене.
- 205 Я, найстарший, того левня попросив мені віддати,
Похвалив коня середній, румакову масть і стать,
Захотів лише молодший в герці рицаря здолати,—
Давши згоду, до красуня ми наблизились на п'ядь.
- 206 Губи левня, як троянди, прикрашали блиск алмазу,—
Він в замисленості гордїй нас оглянув, і відразу
Ми в очах його узріли і зневагу, і відразу.
Вчувши крик, провів рукою по бичу—залізів'язу.
- 207 Наймолодшого пустили, най би сам устряв до січі.
Той, на витязя помчавши, „Стій но! Стій но!“—крикнув двічі.
За меча не взявся витязь. Ми спинились на узбіччі.
Раптом—бич упав на брата, кров скипіла на обличчі.

- 208 Брату голову розкраяв канчука єдиним змахом.
Повалив у прах зухвальця, кров його змішавши з прахом,
Кинув долі, наче трупа, нам, завмерлим бідолахам;
Сам же, гордий і суворий, вільно далі їхав шляхом.
- 209 Тихо, повагом поїхав у тигринім убранні...
Он, поглянь,— неначе сонце, витязь їде на коні!—
Показали Автанділу подорожники сумні:
Майорів там чорний огир проти сонця вдалені.
- 210 Снігом сліз уже не крилась Автанділова щока—
Не дарма забрали мандри стільки сил в мандрівника!
Бо коли людина знайде те, чого вона шука,—
Забувається все горе, туга гоїться тяжка.
- 211 Він сказав: „Братове! Далеч я пройшов усіх доріг,
Того витязя шукавши, батьківщини геть відбіг.
Лиш од вас почув я звістку, що ніде почуть не міг.
Дай вам, боже, щоб ніколи вас одчай і не постиг.
- 212 Бог втолив мені сьогодні всі бажання і труди,—
Хай і вашому ж він брату дасть рятунок із біди!“
Показавши свій притулок, їм сказав: „Ідіть туди,
І самі спочиньте, й брата покладіте край води“.
- 213 Це сказавши, витязь рушив, залишив понурий люд.
Мчав конем, летів, неначе сокіл, звільнений від пут.
Як назустріч сонцю місяць, вгору гнався він отут,
Пригасав у нього в грудях злий вогонь блукань і зблуд.
- 214 Ідучи, майбутню зустріч він обдумував помалу:
„Може слово нерозважне лиш піддать шаленцю шалу!
Мудрий мусить в кожній справі обмірковувать ухвалу,
Не втрачати супокою, постанову мати сталу.

- 215 Шаленіючи в нестямі, розлютившись божевільно,
Він нікого не пускає підійти до себе щільно,
Тож і наша зустріч боєм закінчиться неухильно,—
Хтось із нас тоді поляже“.—Отже він ховався пильно
- 216 І казав: „Невже даремно я терпів такі тортури?
Єсть пристанище на світі десь у кожної натури,—
Хай іде, куди він схоче, хоч в узгір'я, хоч в баюри,
Та я знайду шлях до нього крізь які завгодно мури“.
- 217 Так блукали манівцями, мандрували дві доби,
Заморились, зголодніли, потомилися з ходьби,
Без угаву й відпочинку йшли на гори та горби,
На поля з очей ронили сльози розпачу й журби.
- 218 Вдень ішли, й прийшли надвечір до крутих, стрімких бескед.
В них були печери, в прірві ж поринала річка в лет,
Над рікою став стіною незчислений очерет
І дерева височезні нахилилися вперед.
- 219 Перебрівши річку, витязь простував крізь верболіз.
Автанділ, коня припнувши, сам на дерево поліз
І, з найвищої гілляки зірко глянувши униз,
Бачив: витязь до печери йшов, ллючи потоки сліз.
- 220 Рицар, вбраний в шкуру тигра, чагарі рясні продер.
В чорне хутро заповита, вийшла дівчина з печер,
Гірко плачучи, спинилась, стогін на вустах завмер.
Підійшов до неї витязь, пригорнув її тепер.
- 221 Він сказав: „Асмато, сестро! Всі мости упали в море!
Не змогли знайти ми тої, що за неї терпим горе!“
Бив себе у груди й слізьми вкрив лице своє прозоре,
Обіймав зомлілу діву, мов дитя кохане й хворе.

- 222 На собі волосся рвали, аж стемніла темінь гаю.
Обіймалися обое, пригорталися без краю,
Не було риданням їхнім ні спочинку, ні розмаю.
Автанділ здаля дивився й дивувався з їх одчаю.
- 223 Перша дівчина ущухла, стамувавши в серці біль.
Завела коня в печеру, внівши трав туди і зіль;
Зброю рицаря забрала, знявши з нього без зусиль,
А тоді ввійшли в печеру й не виходили звідтіль.
- 224 Як дізнатись Автанділу, що їм душу так пекло?
Вийшла діва, вбрана в хутро, вже як зовсім розсвіло,
Привела коня й серпанком втерла огирю чоло,
Внесла тихо, щоб не брязнуть, зброю витязя й сідло.
- 225 Витязь той, напевне, довго не затримувавсь ніде.
Плаче дівчина й руками б'є у лоно молоде,
Бо прощається вже витязь, на коня сидать іде.
Спохмурніло, стуманіло личко дівчини бліде.
- 226 Автанділ дививсь на левня, на красу просвітлих рис,—
В нього гарні, чорні вуса, бородою ж не заріс.
Автанділ чув пах алое, що вітрець йому приніс.
Для красуня вбити лева, як для лева—вбити кіз.
- 227 Рицар їхав верхи. Слалась перед ним стара дорога,
Де за хашами долина починалася розлога.
Автанділ дививсь на левня, заховавшись яко мога,
І казав: „Чудесно справу розв'язала ласка бога.
- 228 Чи господь ласкавий міг би ліпшу ще створить нагоду?
Полоню я діву й змушу все життя їх з віку, з роду
Розказати, а натомість і свою повім пригоду.
Так і витязя не вражу, не зазнаю й сам я зводу“.

- 229 Злізши з дерева, коня він одв'язав і з'їхав з кручі
До печери. Навстяж двері розчинилися рипучі,
Звідти виринула діва, сльози ронячи пекучі,
Бо гадала, що вернувся той красунь, кристал сліпучий.
- 230 Як узріла незнайомця, заметалась, скільки сил,
І побігла, щоб схватись десь поміж дерев і брил.
Та схопив, немов куріпку, тую діву Автанділ,
Тільки лементом дівочим залунав охресний діл.
- 231 Але діва не скорилась,—люття зір її пала.
Затремтіла, мов куріпка в гострих пазурях орла.
Все якогось Таріела звала, руки простягла.
Автанділ уклінно клявся, що не вчинить діві зла.
- 232 „Я—людина, син Адама,—він казав їй,—помовчи!
Бачив я бліді фіалки і троянду у плачі,—
Розкажи мені про́ того, з хутром тигра на плечі.
Лиха я не заподію! Не виснажуйсь, кричучи“.
- 233 Діва мовила розважно, хоч і сліз ще є сліди:
„Ти шалений—схаменися, не шалений—відійди!
Розказать причину просиш горя нашого й біди?
Ні, на розповідь одверту не надійся і не жди“.
- 234 Так сказала: „Нащо, левню, ці благання шлеш мені?
Є діла, що їх не спише і перо, й слова земні.
„Розкажи“ — ти раз промовиш, відповім сто раз я— „Ні!“
Ліпший сміх, ніж плач, та нині я волю дні сумні“.
- 235 „Ти не знаєш, діво, скільки лиха я зазнав та бід,
Як я, витязя шукавши, обійшов даремно світ.
От знайшов тебе! І хоч би я тобі навіки збрід,
Не пущу, аж доки правди не розкажеш ти, як слід“.

- 236 Діва мовить: „Де ти взявся? Хто ж бо я і хто ж бо ти?
Відійшло від мене сонце і не може допомогти!
Відповім тобі я просто — нащо мову цю тягти? —
Що б не діяв ти зі мною, не доб'єшся до мети!“
- 237 Знову він її благає, зарошає слізьми вії,
Та, нічого не добившись, знемагає в безнадії.
Очі враз стають криваві, почуття клеочуть злії,—
Він схопив її за коси і ножа притис до шиї.
- 238 Мовив їй: „Тебе звільнити? Відпустить тебе у пушу?
О, невже ти прирікаєш на печаль мене ще дужчу?
Я до тебе й не торкнуся, як розкажеш правду сушу,
А як ні,— хай бог карає, та живою не відпущу!“
- 239 „Ти обрав поганий засіб тайну звідати чудову:
Як не вб'єш мене,— так само далі житиму я знову
І тоді навіщо маю довірять твоєму слову?
А заб'єш,— як розпитаєш ти померлу, безголову?“
- 240 Знову каже: „Звідки й хто ти? Наша бесіда пуста!
Мій живий язик ніколи тайн не викаже спроста!
Вб'ить мене тебе я змушу — воля це моя і мста.
Розірви ж мене, як нищать непотрібного листа.
- 241 Я померти не боюся, хай приходить смерть хутчій,—
Висхне сліз тоді затока, зникне біль тоді тяжкий;
Я ціную світ не більше, ніж полови той одвій!
Як тобі сказати правду? Хто ти, витязю, такий?“
- 242 Сам собі промовив витязь: „Не доб'юся так нічого.
Мушу вигадать і вдатись я до засобу нового“.
Він її пустив і, сівши, плакав знову ревно й много,
Їй казав: „Тебе образив — як же жити після цього?“

- 243 Хмура дівчина сиділа, безвідрадна і журлива.
Автанділ ридав, не змігши розгадати цього дива.
У саду з троянд рожевих сліз рясних бриніла злива.
Раптом, жаль відчувши в серці, заридала гірко й дівка.
- 244 Жаль їй витязя сумного, сліз затримати несила,
Хоч і словом не озвалась,—як чужа з чужим, сиділа.
Він примітив, що майнула в серці діви мисль несміла,
І, упавши на коліна, так сказав їй: „Діво мила!
- 245 Знаю—ти мені не віриш, хоч тут в розпачі загину:
Я для тебе—зайда, здатний на образу і на кпину.
Я молю тебе: довірся хоч на мить мені єдину,
Адже сказано, що треба сім разів прощати провини.
- 246 Заслужив своїм безглуздям я твоє чуття вороже,
Та пожалуй закоханця, на кохання зглянься гоже.
Звідки ждять мені допомоги, хто, крім тебе, допоможе?
Душу я віддам—людина дати більшого не може“.
- 247 Тільки дівчина зачула, що він каже про кохання,
То помножився стократно плач її, тяжкі зітхання,—
Не всміхнулась, застогнала, аж здригалася з ридання:
Зглянувсь бог на Автанділа і втолив його бажання.
- 248 Думав він: „Від слів любовних як бліднішають рум'янці!
Видно, змушує хтось плакати, завдає жалю цій бранці“.
І промовив: „Навіть смерті не лякаються коханці.
До закоханих, о сестро, мають жаль і злі поганці.
- 249 Я, шалено закохавшись, мусив мук тяжких зазнати,
Бо мені сказала люба йти і витязя шукати;
Я пішов, переборовши всі завади, всі загати,—
Вас знайшов аж тут, і можеш врятувати мене одна ти!

- 250 Образ витязя навіки сповнив душу сумовиту.
Через нього знавіснівши, я сумний блукав по світу.
Тож склади свій вирок, діво: чи звільни мене від гніту,
Давши жить мені, чи знищи, тугу збільшивши неситу!“
- 251 І приємніші, ніж перші, він почув слова дівичі:
„Ти знайшов найліпший засіб допитатись таємниці.
Спершу тільки лють збудили у душі загрози ниці,
Та тепер здобув ти друга і сестру над всі сестриці.
- 252 Вірно ти зробив, так палко закликаючи любов'ю,—
Ій я вірю, не піддавшись ні грозьбі, ні краснослов'ю.
Дам розраду і пораду я твоему безголов'ю,
Послужу тобі я ревно і життям своїм, і кров'ю.
- 253 Пам'ятай же: як моєї ти послухаєш поради,—
Стрінеш витязя, що всесвіт обійшов його заради;
Не послухаєш — не стрінеш, скільки б сліз не лив з досади,
Прокленеш життя, загинеш од нестерпної надсади“.
- 254 Витязь мовив: „Давню байку пригадав я зненароку:
Два якихось чоловіка десь ішли, піддавши кроку,
Та один із них зненацька у криницю впав глибоку.
Другий бідкався і плакав, бігав з того, з цього боку.
- 255 Він гукав до ями: „Друже, залишайся тут, пожди,—
Побіжу я по мотузку, щоб тебе тягти з води!“
Здивувавсь тоді і крикнув хлопець, що зазнав біди:
„Як же я не буду ждати? Звідси ж я втечу куди?“
- 256 От і ти тримаєш, сестро, рятівничий мотузок:
Я нічого не подію без твоїх указівок,—
Ти — бальзам од божевілля, так порадь же дальший крок!
Хто б став голову здорову в полотно вгортать шматок?“

- 257 Мовить дівчина: „Мені це міркування до вподоби!
Ти — достойний, добрий витязь, в цім іще вагався хто би?
Тяжко змучившись, знемігши, як од лютої хвороби,
Ти знайшов, нарешті, левня незрівняної подоби.
- 258 Докладніш тобі про нього не повість ніхто в природі,—
Якщо сам він не розкаже, то й повірять іншим годі!
Почекай, щоб він вернувся, і спитай при цій нагоді;
Жди,— нехай троянд не миють сліз потоки повноводі.
- 259 Я скажу, якщо почути хочеш наші імена ти:
Таріел — так зветься витязь, в шалі змушений страждати,
А мене, вогнем палиму, ти Асмаат повинен звати,—
Не один, а десять тисяч зойків мушу я плекати.
- 260 Більш нічого не промовлю, хоч з тобою й однодумці:
Він блукає і полює, і бує шал в безумці.
Ми живем отим, що з ловів принесе в мисливській сумці,—
І не знать, чи скоро прийде, чи спізнитись мав на думці.
- 261 Прошу я: зажди на нього, не відходь звідсіль нікуди.
Може, я його вблагаю, як додому він прибуде.
Може, жаль і милосердя западе до нього в груди,—
Втішиш ти тоді кохану, все почувши без облуди“.
- 262 Витязь дівчини послухав, з нею мисль свою погодив.
Раптом шум вони почули: хтось в проваллі шлях знаходив,—
То, як місяць засіявши, Таріел на гору сходить.
Заховались вдвох — не в силі Автанділ стаїти подив.
- 263 Діва мовила: „До тебе бог являє ласку скору,—
Заховайся ж до печери, щоб не бачив він знадвору,
Бо іще ніхто й ніколи не чинив йому відпору.
Може, якось вмилостивлю душу витязя сувору“.

- 264 Тільки, вбігши до печери, Автанділ у тьмі зника,—
Таріел уже підходить, відкидає канчука,
Обіймає діву, плаче, сльози ллються, як ріка;
Автанділ же поглядає на обох із тайника.
- 265 Юнака лице кристальне зжовкло з туги, як бурштин.
Стисши діву в чорнім строї, побивався довго він.
Зброю дівчина забрала, а коноу дала спочин.
Змовкли. Вії, наче леза, перетяли слізний плин.
- 266 Автанділ, немов той бранець, крізь щілину виглядав.
Діва килим з шкури тигра простелила, щоб сідав,
Сів на нього журний витязь і ще дужче застогнав,
І кривавими сльозами заволожив свій рукав.
- 267 Стала діва розкладати тихе вогнище з гілок,
Бо гадала, що шаленець з'їсть печеного шматок,—
Подала найліпший кусень без прожилля, без кісток,
Але виплюнув, не з'ївши,— сил забракло й на ковток.
- 268 Він схилився, задрімавши, та прокинувся за мить,
Раптом скочив, гучно скрикнув, мов злякався яких страхіть,
І забивсь грудьми об камінь, аж по тілу кров струмить.
Геть роздряпавши обличчя, діва в розпачі сидить.
- 269 Мовить так: „Скажи, що сталося? Спам'ятайся, схаменись!“
Витязь каже: „Пригадав я, як давно іще колись
Стрів царя якогось з військом, що виходило з узлісь.
Полював він, і мисливці по долинах мчали скрізь.
- 270 Спалахнув я, бо людину тяжко бачити для мене.
Не схотів я з ним зустрітись, серце жалував палене,
Одвернувся од них, поблідши; між гілля сховався зелене.
Розсвіло б — від них пішов би, та зухвальство їх шалене“...

- 271 В десять тисяч раз сильніші сльози діва ронить знову,
Мовить: „Тільки звіра бачиш, як на мандри йдеш в дїброву,
Людську ти забув розвагу, людську ти забув розмову,
Йй же цим не допоможеш, згубиш юність повнокрову.
- 272 Перейшов ти гори й доли до межі, до виднокруга
І невже не міг нікого ти обрати собі за друга?
З ним в супроводі блукав би,— може, менша б стала туга.
Вмре вона, як ти загинеш. Чи така твоя заслуга?“
- 273 Каже він: „В цій раді, сестро, вся ти втілилась сама,
Та цілюшого бальзаму для душевних ран нема,
Бо того, хто не родився, і розшукувать дарма!
Радість — вмерти та звільнити дух, що плоть мою пройма.
- 274 Не створив господь людини, що була б така, як я,
Хоч і прагну я зустріти друга, брата, силая!
Зможе знести, поділити розпач мій душа чия?
Тільки ти єдина, сестро, люба вірниця моя“.
- 275 Діва зважилась сказати: „Не тумань свій гнівний зір;
Видно, так господь воліє, щоб я стала — твій вазір,
Тож того я не сховаю, що тобі поверне мир.
Годі діять так, як діяв, шаленіть без меж і мір!“
- 276 Відповів: „Кажі ясніше! Що це за пересторога?
Як створить собі людину можу я без волі бога?
Хоче бог мене карати — що ж зарадить тут тривога?
Дійсно, став я диким звірем, сам себе довів до цього“.
- 277 Діва вимовила: „Доки не складеш ти клятви, доти
Не введу сюди людини, котра з власної охоти
І піде з тобою, й зможе поділить твої турботи.
Поклянись, що не зачепиш, не заб'єш мечем його ти!“

- 278 Відповів він: „Я зрадію, як з таким зустрінусь мужем,
І клянусь найменням любим та своїм коханням дужим,
Що я зла йому не вдію, що ми злюбимось і здружим,
Наші долі спільно зв'яжем, міць подвоім і спотужим!“
- 279 Діва йде привести левня, що в печері занімів.
Щоб розвіяти тривогу, шепотить: „Затихнув гнів“,
І веде вперед за руку — зір його спід чорних брів
Висявав і, наче сонце, Таріела засліпив.
- 280 Таріел підвівся навстріч, повен подиву й тривог.
Як у чистім небі місяць, так вони сіяли вдвох;
Перед ними і алое — лиш нікчемний, сірий мох.
До сьоми планет небесних прирівняю їх обох!
- 281 Один одного не знали, та зустрілись, наче любі,
І розкрилися троянди — їх уста прозорозубі;
Цілувались, пригортались і ридали в тузі-згубі,
Сльози сяяли на віях, на агатовому рубі.
- 282 Витязь руку Автанділа міцно стиснув у долоні.
Проливали, сівши вкупі, сльози чисті та солоні.
Лиш Асмаг ласкавим словом стала їм на перепоні:
„Не вбивайтеся, розвійте тьму на сонячному лоні!“
- 283 Сльози, наче іней, зникли з Тарієлової квітки
І сказав він Автанділу: „Хто ти? Йдеш куди і звідки?
Розкажи, не крийся — тайни тільки вдвох ми будем свідки.
Леле, навіть смерть од мене відцуралась навпоследки!“
- 284 Автанділ відмовив красно словом гарним, як едваб:
„Таріеле! Лев і витязь, повний милості й приваб!
У державі аравійський мій маєток. Я — араб.
Я палаю від любові, що й забить мене могла б.

- 285 Єсть дочка в мого владики — покохав же я її,
Та тепер вона царює на всі землі та краї.
Хоч мене не знаєш, якось риси бачив ти мої,—
Пригадай, як з військом бився, ливши крові ручаї.
- 286 Ми з тобою стрілись в полі — ти, сумний, сидів один.
Мій владар тебе покликав. Був сердитий дуже він,
Бо не йшов ти. Ми погнались за тобою навздогін.
І тоді збагрив ти кров'ю шир земний на кілька гін.
- 287 Не мечем, а канчучищем сік лоби та шоломі;
Раптом зник з очей безслідно, як погнався цар з людьми.
Не знайшли ми навіть сліду,— щез, немов примара тьми.
Вкрай тоді розлютувавшись, розгубилися всі ми.
- 288 Цар печалився, примхливий,— примхи є в усіх владик,—
Та тебе вже більш не бачив ані жоден чоловік.
І тоді мене послала розшукати, де ти зник,
За ефір ніжніша діва, осяйна, як сонця лик.
- 289 Повеліла: „Розшукай но сонцерівного хоч слід.
Я тоді втолю бажання, стрінеш ласку ти й привіт!“
Наказала сліз потоки проливати трое літ.
Дивно, як в розлуці з нею я дивлюсь іще на світ!
- 290 Не знайшов я анікого, щоб тебе він де зустрів,
Тільки от недавно здибав трьох зухвальців, трьох братів,
Що одного з них ти зранив, канчуком своїм побив,
І мені свою пригоду старший брат їх розповів“.
- 291 Таріел згадав, як військо знищив він колись в бою,
І промовив: „Давню справу пригадав я, не втаю,—
Ти й твій пан мене зустріли коло лісу, на краю.
Плакав я тоді, згадавши погубительку свою.“

- 292 Що в нас спільне? Що ви хтіли? Чи в якій завадив справі?
Я ридав, а ви втішались, жартували на галяві,
І мене в полон забрати наказали рабській лаві,
Та, здається, замість мене трупи ви знайшли криваві.
- 293 Я, побачивши, що їде сам владар на подвиг бранний,—
Пожалів твого владику, гнів спинивши невблаганний,
І з очей я ваших згинув, наче привид той туманний,
Бо за мить став невидимцем кінь мій дивний, незрівнянний.
- 294 Швидше, ніж моргнути оком, можу я з очей зникати,
Як, бува, мене обляжуть прикрі люди — супостати;
Ще ніхто, крім трьох тих турків, не посмів на мене стати,
Та й вони за їх зухвальство взнали доброї відплати.
- 295 Нині ж я вітаю радо щирий, дружній цей прихід;
Кипарис — твій стан високий, наче сонце — ясний вид.
Зазнавав і ти багато трудних днів, журби і бід,
Та ніде нема такого, щоб для бога він огид!“
- 296 Автанділ сказав: „Ти годен сам хвали від мудреця,—
Не заслужена ще мною щедра вихвала оця!
Ти ж бо — сонця світлий образ, грієш душі та серця;
Навіть сльози не змінили красоти твого лиця!
- 297 Змусив ти мене забути найдорожче у житті,—
Я зрікаюсь їй служити, наші сходяться путі.
Залишатися з тобою — нині маю на меті,
Бо не стане ліпшим яхонт за емалі золоті“.
- 298 Таріел сказав: „Я чую серця відданого спів,—
Чим твою гарячу приязнь заслужити я зумів?
Це — закон, щоб закоханець закоханця пожалів,
Та, як милу ти покинеш,— не віддячу й поготів!

- 299 Вірний службі господині, ти пішов мене шукать,—
От знайшов—бог милосердий до появиених завзять.
Як я зможу розказати, чом по світу став блукать?
Адже серце лиш від згадки спалахне, мов жар багать“.
- 300 Таріел в розпучі змовкнув, блиск його лица загас,
До Аснат тоді промовив: „Коло мене ти ввесь час
І хіба моїх не знаєш незцілимих ран та враз?
Знову цей плачущий витязь повергає серце в сказ.
- 301 Те шукать, чого всевишній не створив ще,— марний труд!
У вогні рожденне серце через це палає тут.
Путь скінчилась. Я—в тенетах і не видеруся з пут.
Що я маю замість втіхи? Ветху бурку й сіна жмут!
- 302 Бог, в єдинім сонці явлен, гнівний в карі, щедрий в дарі,
Дав дві милості сьогодні, на благання зглянувсь ярі:
Через мене щастя створить він закоханий цій парі
І не дасть мені згоріти в ним роздмуханім пожарі!
- 303 Як свої чуття комусь ти віддаєш, мов брату й другу,
То повинен ради нього йти на смерть і на наругу.
Бог одну людину губить, та зате рятує другу.
Хай хоч що зі мною буде—про свою повім я тугу.
- 304 Ти, Аснат, іди до мене, принеси води з собою:
Може, вмлїю, то на груди бризни чистою водою;
Може трупом упаду я,—плач невтішно наді мною.
Відпочину, як в колищі, під землею я сиріою!“
- 305 Сів на землю, розстібнувшись, оголивші груди й плечі.
Був, як сонце в темних хмарах; очі згасли молодечі,
Зуби зціпив, рота стиснув і не міг почати речі;
Раптом скрикнув він, і сльози полились в нестримній течі.

306 Голосив: „Моя кохана! Через тебе загиваю!
О, мое життя, надіє, ясна втіхо, мій розмаю!
Хто зрубав тебе, не знаю, деревино пишна раю!
Чом в огні не спеліло серце, спалене до краю?!“

повісѣѣ п'яѣѣ

҃арієлова розповідь про сѣбѣ,
коли він уперше оповіє ас҃анділу

- 307 „Слухай пильно та уважно сповідання пресумне
Про діла, що їх згадавши, мій язик життя клене.
Ні, вона не дасть розради, звівши з розуму мене,
Не затихнуть ріки крові, біль і розпач не мине!
- 308 Знають всі про сім індійських королів. З них кожен — пан,
Та на шість держав владує лиш могутній Фарсадан,
Дух сміливий, серце щедре, сонця лик і лева стан,
Володар над королями, над військами — вищий сан.
- 309 Мій отець царем став сьомим, ворогів повергши в прах.
Звали батька Саріданом,—знав не мало він звитяг
І, як хто йому перечив, він на тих наводив жаж;
Полював, гуляв, не знавши злої долі бідолах.
- 310 Він ненавидів самотність і багато мав турбот —
Здумав він: „Забрав я землі від ворожих воєвод.
Пишність, владу й міць здобувши і звільнившись від незгод,
Хочу в руки Фарсадана передать себе й народ“.

- 311 Шле посла до Фарсадана, так сказати наставля:
„Ти — владар. Тобі індійська покорилася земля!
Хочу я тобі віддати владу й серце короля —
Хай мою до тебе вірність всевіт вічно прославля“.
- 312 Фарсадан зрадів, почувши, що принесла вість оця,
Відповів: „Я, цар країни, славлю господа-творця,
Що прийшов ти, з нами рівний, до такого рішення.
Тож іди! Тебе звеличу, наче брата і отця!“
- 313 Дав йому під владу царство; Сарідан став — амірбар,
Воевод усіх провідця, пишний амірспасалар;
Правував в своєму царстві, що його дістав у дар,
Лиш без кесарської влади, в інших справах — владний цар.
- 314 Був за рівного мій батько в пана нашого ясного, —
Цар пишався: „Хто ще має амірбара отакого?“
Вкупі бились, полювали, суд вершили право й строго.
Як нема на мене схожих, так не схожий я на нього.
- 315 Спадкоємця не придбала вінченосна світла пара —
Те журило їх, та й військо засмутила ця покара.
Хай проклятий день той буде, як родивсь я в амірбара!
Цар, мов батько, хтів зробити з мене пана-добродара.
- 316 І мене царське подружжя, як свою, взяло дитину,
І виховували з мене владаря на всю країну,
Мудреців вони зібрали, щоб навчать царського чину.
Я змужнів — став левом дужим, стан підніс, мов тополину.
- 317 Ствердь, Асма, що я по правді те минуле розповів!
Років п'ять одроду мавши, вже трояндою процвів,
Міг, жартуючи, вбивати левів, наче горобців.
Фарсадан вже не смутився, що своїх не мав синів.

- 318 Ти, Аснат, мій вірний свідку, знаєш років течію!
Наче сонце на світанку, я красу являв свою;
Хто мене побачив, мовив: „Де він зріс? Чи не в раю?
Я тепер — лиш тінь від того, це з одчаєм визнаю.
- 319 Мав п'ять років, як цариця понесла дитину в лоні“...
Змовив це й зомлів. Змочила враз Аснат і груди й скроні;
Очутившись, він промовив: „І вони дождались доні!
Стан її тоді вже сявав, наче в сонячній запоні.
- 320 Скласти їй хвалу достойну я не в силі і не в хисті.
Фарсадан препишно з трону об'явив ці добрі вісті;
Всі царі прийшли, привісши подарунки урочисті,
А вони скарби всім людям роздавали в стольнім місті.
- 321 Їм листи вітальні слали з цієї щасної нагоди,
Скрізь по Індії про доньку словістили скороходи,
Не вщухали у столиці співи, учти, корогоди,—
Радість місяця і сонця, радість неба і природи!
- 322 Ми виховувались вкупі — я й дочка царева мила;
Був, мов ясний промінь сонця, блиск її лица і тіла.
Нас однаково кохали — цар, жона його пошила.
Я скажу, як звать красуню, що мене вогнем спалила!..“
- 323 Знову він зомлів, простерши тіло змучене на тверді,—
Автанділ над ним заплакав в співчутті, в журбі одвертій.
Він отямився, як діва груди збринула роздерті,
І сказав: „Почуй, хоч справді день цей — день моєї смерті.
- 324 Звали дівчину прекрасну йменням Нестан - Дареджан.
Як минуло їй сім років,— вже розцвів дівочий стан,
Вже вона красою сяла, наче сонце крізь туман.
Хоч було б з алмазу серце, та в розлуці вмре від ран!

- 325 Підросла красуня, з мене ж вийшов рицар і моцар.
Спадкоємицю престолу вже виховував сам цар,
Я ж до батька повернувся — без завади і без чвар
Грав, гуляв, ходив на левів — бив, ловив їх, як товар.
- 326 Цар для доні вежу здвигнув, наче захист од біди,—
З безоару стіни, з яшми дах поклав, зростив сади,
А в садах фонтани грали, ще й рожевої води.
Та, яка мене спалила, проживать прийшла сюди.
- 327 День і ніч в покоях в'ється дух алое, арфи гра,—
То сидить у вежі діва, то на сад свій позира,
І Давар, з країв Каджетських удова, царя сестра,
Доглядала та навчала діву мудрості й добра.
- 328 Оксамитові запони відкрили башту аж униз,
Щоб ніхто із нас не бачив кришталевих юних рис,—
Лиш Асма і дві служниці мали вхід до тих завіс;
Там вона зростала, наче Гаваонський кипарис.
- 329 Я п'ятнадцять літ, як рідний, жив, зроставши, із царем,—
Завше разом пробуваєм, вкупі день і ніч живем.
Став я з вигляду, як сонце; стан мій виплекав Едем,
Заживав я слави в грищах, в герцях з луком та з м'ячем.
- 330 Влучно бив стрілою звіра між дібров і між галяв;
З піль вернувшись, на майдани йшов, охочий до забав,
Вдома в мене шум бенкетний ні на хвилю не вгавав;
Та рубінно - кришталевий лик моє життя забрав!
- 331 Нагло вмер старий мій батько, бо для всіх день смерті дан.
Припинив усі забави, втіхи кинув Фарсадан.
Як про смерть його дізнався, то зрадів ворожий стан.
Радість — ворогу, скорбота — для тутешніх поселян.

- 332 Був я цілий рік в жалобі, вбитий злигоднями враз;
Денно й нічно сумувавши, побивався повсякчас.
І прийшли двірські вельможі сповістять царський наказ:
„Таріеле, більш жалоби не носи, послухай нас.“
- 333 Ми сумуем теж, що згинув воевода мужніх лав“.
Цар просив жалобу зняти, сто скарбів мені давав,
Відавав мені всю владу, що колись мій батько мав:
„Станеш нашим амірбаром, носієм владарських прав“.
- 334 Я палав огненно. Спогад роз’ятрив душевну рану,
Та двірські зняли жалобу, на мій схудлий стан убрану;
Того ж дня царі індійські, гідно їх царського сану,
Влаштували пишну учту, щоб мені явить пошану.
- 335 Сівши поруч, потішали дух мій ласкою і чаром:
„Як отець, таким же станеш ти звияжцем незабаром“.
Замінить отця жажнувшись, я перечив їм, та даром,
Бо скоритися їм мусив, мусив стати амірбаром.
- 336 Що тобі іще повісти? Я забув цю давню справу.
Тяжко згадувать колишне, відживлять минулу славу!
Світ мінливий, світ несталий творить лихо без угаву:
Іскри, викресані світом, досі палять душу мляву!“

повість шоста

про кохання царієла,
коли він уперше закохався

- 337 Плачучи, казав він далі про своїх страждань причину:
„Якось вдвох з царем із ловів ми вертались. В ту хвилину
Він сказав: „Давай поглянем на дочку мою єдину“,—
Ти дивуєшся, напевне, що від згадки я не гину?
- 338 Я побачив сад прекрасний, дивне місце насолоди;
Птаство там співало краще, ніж сирени, повні вроди.
У фонтанах мерехтіли запашні, рожеві води.
Оксамитові запони затуляли щільно входи.
- 339 Понад муром ізумрудним підіймалися тополі.
Коло башти з безоару цар з коня зійшов поволі.
Ми ввійшли туди, ступивши на едваби, слані долі.
Це тоді, нещасна душе, в тебе влучив спис неволі!
- 340 Цар сказав: „Кількох дураджі їй за мною понесіть!“
Я поніс, царя послухав. Це—горіння перша мить,
Це тоді звалився на мене гніт нестерпних лихоліть.
Тільки спис із діаманту скелю серця міг пробить!

- 341 Цар не хтів, щоб хтось побачив сонцерівну до пори,—
Знав я це й спинився, він же звів запону догори
І ввійшов. Я їх розмову чув здаля: „Мої дари,—
Цар сказав,—Аснат, негайно в амірбара забери“.
- 342 Враз Аснат переді мною розгорнула шовк завіс,—
Я побачив діву. Влучив в серце й розум гострий спис!
Я віддав Аснат дураджі, сам же яре серце стис.
З того дня палаю вічно у горнилі мук та сліз!
- 343 Нині ж блиск, що сонце тьмарив, закотивсь для мене, зник!..“
Витязь, спогадів не зніши, заросив сльозами лик,—
З ним Аснат також ридала, йшов луною їхній клик,
Їх тужіння: „Руки левня стали кволі, як в калік!“
- 344 Таріел отямивсь тільки ув Асматиних руках,—
Довго й слова не промовив, серце біль йому розчах:
Сів, і ремствував, і плакав, і ронив сльозу на прах:
„Навіть спогад про красуню—о, який великий жах!
- 345 Хто на це життя минуче уповає,— славить він
Всі дари його, та врешті сам зазнає зрад і змін;
Мудрих я хвалю—їх розум подолав життєвий плин.
Слухай далі, що повім я, хоч би був то мій загин!
- 346 Я не зміг, отдавши птицю, залишити тих світлиць,
Бо згубив і силу, й розум,—і зомлів, упавши ниць ...
Я почув сумні ридання, як мені вернулась міць,
І побачив коло себе тлум блідих, тривожних лиць.
- 347 Я лежав на гарнім ложі, в світлій залі, як в раю.
Цар в риданні наді мною душу змучував свою,—
Він закликав мулл, і слово дав якомусь горлау,
Що чаклунством Вельзевула хворість визначив мою.

- 348 Як побачив цар, що очі я розплющив,— підійшов,
Обійняв, сказав: „Мій сину, хоч єдине слово змов!“
Я, неначе божевільний, зацікавився, стерявся, знов
Знепритомнів, бо на серці закипіла чорна кров.
- 349 Біля ложа никли мукри та муліми пресумні
І читали всі корана тихим голосом мені,
Щоб прогнати з мене біса. Розвели вони бредні!
Я лежав три дні в нестямі, як в незгасному вогні.
- 350 Лікарі теж дивувались: „Це якась чудна недуга,—
Ми безсилі. Видно, левня потайна зборолла туга“.
Я метався і бриніла річ безтямна, недолуга,
А царициними слізьми море б сповнилось до пруга!
- 351 Так три дні лежав я тілом, що живе, хоча й не диха,
А коли очунав,—зразу пригадав причину лиха!
І стогнав: „Ой, що зі мною? Геть життя! Хай згине втіха!“
Дарувать мені терпіння я-благав у бога стиха.
- 352 Так його молив я: „Зглянься на благання ревні, боже!
Дай терпіння, дай наснаги, щоб оце покинуть ложе,—
Тут моє перебування таємницю викривить може!“
Бог зміцнив зболіле серце, що до краю не знеможе.
- 353 Я підвівся... Сповістили владаря: „Ось він підвівся!“
Зразу кинулась цариця, що змарніла від журби вся,
Вбіг і цар— він, це почувши, так зрадив, аж розгубився.
Змовкли всі. І сам владика славив бога та молився.
- 354 Цар присів побіля мене. Я зміцнів, поївши трохи,
І сказав: „Мій пане, серце вже звільнилось од знемоги.—
Прагну глянути на річку, на поля, на перелоги“.
Підвели нам коней. Сили і притиснули остроги.

- 355 І помчали проз майдани до ріки на кручу - струму.
Я схотів назад вертати. Цар провів мене до дому,
І пішов я, чувши в серці ще нестерпнішу судому.
„Що ти робиш, люта доле?!“— у плачі казав тяжкому.
- 356 Мов би цвіт шафрану, жовкли і кристали, і агати.
Десять тисяч лез пекучих стали серце розтинати.
Воротар нараз покликав скарбника мого з кімнати.
Я гадав: „Які новини той чи цей з них може знати?“
- 357 То Асматин раб з'явився. „Що за справи невгамовні?“—
Я спитав. Слуга, ввійшовши, дав листа. Слова любовні
Я читав і дивувався, хоч не виявив це зовні.
Не гадав, що в неї мислі потайним коханням повні!
- 358 Був я вражений шалено, що збудив її кохання,
Що вона змогла про нього написати без вагання.
Треба діві відповісти, щоб не вразило мовчання,—
І на відповідь одразу склав достойне я послання.
- 359 Серце дуже пломеніло. Сумно день минав по днині,—
До царя я не приходив, сам сидів у самотині
І з'являлися до мене лікарі лише єдині.
За борги земні я мусив так розплачуватись нині!
- 360 Впали присмерки на душу. Лікарі не мали сили
Запримітити у серці тайне полум'я. Рішили,
Що то винна кров. Владика кров звелів пустити з жили;
Я дозволив, бо ці болі справжні муки б затаїли.
- 361 Кров пустивши з жил, на ложі тіло я простяг біде.
Раптом мій слуга до мене з повідомленням іде:
„Там прийшов слуга Асматин“. Я гукнув: „Та де ж він, де?“
Я питав себе, я думав: „Тайна ця куди веде?“

- 362 Раб подав листа. Уважно я читав цидулку. В ній
Було писано, що діва прагне зустрічі хутчій.
Відповідь: „Признач годину — я прийду на заклик твій.
Поспішай, не сумнівайся в нетерплячості моїй“.
- 363 Написав я, та подумав: „В серці сумнів не загас.
Честь царя і амірбара для індіців — мов алмаз;
Перше, ніж мій гріх засудять — справу зважать сотні раз,
Та про істину дізнатись — це їм гірше всіх образ“.
- 364 Тут доклали, що до мене від царя прибув гінець.
Цар питав, чи кров пустили, чи на світі я житець.
Відповідь: „Од кровопуску сходить хворість нанівець.
Я прийду до тебе зараз. Ти ласкавий, як отець!“
- 365 Як прийшов я, цар промовив: „Годі, кинь хвороби ці!“
Посадив мене він верхи; ловчий сокіл — на руці.
Вдвох помчали, — никнуть з ляку і дураджі, і зайці.
Так гуляли, що цареві славу славили стрільці.
- 366 Повернувши з полювання, пишну учту справив цар;
Не спинявся спів арфісток, кришталевий дзенькіт чар.
Цар роздав єдині в світі самоцвіти всім у дар, —
Був збагачений віднині щедро кожен бенкетар.
- 367 Я боровся, та не вщухли думи - болі осоружні:
Лиш її згадаю — в серці клекотять огні потужні.
„Як алое — ти!“ — навколо чую вигуки я дружні,
П'ю, гуляю, щоб сховати горе тайне, мислі тужні.
- 368 Прошептав мені скарбничий, щоб слова не чулись далі:
„Дивна жінка хоче бачить амірбара на відгалі, —
Видно, вродою чудесна, хоч лице у сповивалі“.
Я сказав: „Гаразд. Нехай же у моїй чекає залі“.

- 369 Я підвіся. Всі присутні хтіли рушити за мною,
Ім гукнув: „Я ще вернуся! Не шкодуйте ж ви напою!“
Раб край входу став на варті і ввійшов я до покою,
Тремтючи, щоб не укритись ницим соромом, ганьбою.
- 370 Я ввійшов. Вона вклонилась і промовила покірно:
„Буде хай благословенна та, що їй слугую вірно“.
Хто вклоняється коханцю?— здивувався я надмірно,—
Всім закоханим годиться вестись гідно і сумирно.
- 371 Так сказала: „Пломенію я від сорому й відчаю,
Адже ти гадаєш, певне, що я любощів шукаю,—
Ні, на стриманість і скромність всі надії покладаю:
Може, я цього й негідна— пошкодуй мене, силаю!
- 372 Наказала господиня йти до тебе у палати
І звеліла, щоб од мене сам почув такі слова ти:
Ій подобатися може лиш сміливий та завзятий,—
Хай же лист тобі промовить, хто звелів оце сказати“.

повість сьома

перший лист, якого місґам-дареджам
написала своєму коханому

- 373 Взяв послання від тієї, що в огнистім ореолі;
Пише промінь сонця: „Лево! Хай затихнуть рани й болі!
Я—твоя. Не побивайся! Закликати смерть доволі,
Бо ненавиджу я душі і знесилені, і кволі.
- 374 Жалюгідна млість конання—це хіба краса кохань?
Ні, для милої своєї ліпше ти звияжцем стань,—
Люд з країни Хатаеті зрікся нам платити дань,
Ми не можем більше знести їх злудумних зазіхань.
- 375 Мисль про щасний шлюб з тобою я плекала ще раніш,
Та ніяк тебе зустріти не могла. Тому три дні ж
Бачу раптом я: шалений, в паланкіні ти сидиш,
Я тоді про все дізналась. Годі суму, жаль облиш!
- 376 Слухай: істину я мовлю, добру раду подаю:
Вирушай ти на хатавів, будь звияжцем у бою,—
Ліпше це, аніж сльозами квітку зрощувать свою.
Глянь: як сонце, обернула на зорю я млу твою“.

377 Ще Аснат щось говорила, не соромлячись мене,
Та про себе що повісти? Радість хто мою збагне?
Серце билося, тремтіло: то завмре, то спалахне.
Зарубінившись, обличчя стало пильне й осяйне.

повість восьма

перший лист, якого гаріел надіслав
до своєї коханої

- 378 Я в листа її вдивлявся і такий складав одвіт:
„О мій місяцю, над сонце сяє твій сліпучий вид!
Бог не дасть, щоб заподівав я тобі гризот і бід.
Я— вві сні. Я ще не вірю, що живу та бачу світ“.
- 379 До Асмаг я змовив: „Слова не складу я більш уміло,—
Перекажеш їй: ти сходиш наді мною, як світило,
Що розвіяло мій безум і мерця знов оживило.
Що звелиш — зроблю. Інакше називай брехливим сміло!“
- 380 Відповіла: „Діва радить отаку нам поведінку:
Щоб підозри ані в кого не збудити й на хвилинку,
Маєш з нею зустрічатись, вдаючи, що ти, як жінку,
Полюбив мене. Не вдайся ж до незваженого вчинку!“
- 381 Я затамив цю пораду, це веління мудре й вчасне
Діви тої, що край неї, застидавшись, сонце гасне,
Поруч неї видається тьмою ночі світло ясне,—
Вперше я почув од діви слово ніжне та прекрасне.

- 382 Дати чашу самоцвітів в дар Асмат таїв я гадку.
„Ні,— вона сказала,— маю я добра цього вдостатку“.
Узяла найменший перстень, злотом саджену печатку:
„Много й так скарбів у мене, та ось це візьму на згадку“.
- 383 Діва йде. В моєму серці не стримлять списи прокляті,
Світло ллється у в'язницю, жар схолонув на багатті.
Вийшов я, і між вояцтва появился знов на святі;
Залунала радість. Друзям я роздав дари багаті.

повісѣѣ ѡе'ѣѣѣ

лусѣ ѣорієла хатавам,
що до нѣх вѣн надієлав гѣнцѣ

- 384 Надієлав я до хатавѣв з посланцем свого листа:
„Дужий дух царѣ індієцѣв воля змѣцнює свѣѣта,—
Вѣн голодних насищає, вѣрні стверджує мѣста;
Хто ж не хоче покоритись — жде на тих безжална мста.
- 385 Царю й брате! Не завдайте нам досади і образ:
Приїздѣть сюди негайно, як вам каже цей наказ.
Ви не приїдете — одверто ми прибудемо до вас,—
Лѣпше ж вам не скуштувати кровѣ власної в той час!“
- 386 Я послав гѣнцѣ, на серці до останку зникнув гнѣт.
Веселився бучно в залѣ, а зѣ мною — весь нарѣд.
Все, чоґо я хтѣв і прагнув, дав тоді минучий свѣт,
Нинѣ ж — розуму позбавив, так що й звѣрям я огид.
- 387 Зразу хтѣв їти блукати, але зґоґоґом я затих
І сидѣв на пишній учті мѣж ровесників своїх,
Та пекуча, дужа пристрасть тих позбавила утѣх:
Кляв свою мѣнливу долю, знову сум мене облѣг.

- 388 Від царя вернувшись якось, я ввійшов до спочивальні;
Сівши там, про неї думав, риси згадував кристалльні
І, листа надії мавши, проганяв думки печальні.
Тут слуга ввійшов до мене, справи маючи нагальні,—
- 389 Від Аснат прибув прислужник, щоб послання передати,—
Там писалось, що я мушу йти до неї у палати.
Радість млу мою осяла, всі розпались пута й грати,—
Я пішов, раба узявши, та чи міг з ним розмовляти?
- 390 Входжу в сад, що в нім стобарвно грають квіти та озерця.
Сміючись, Аснат виходить, розчиняє саду дверця,
Мовить: „Вийняла хоробро я колючку з твого серця,—
Глянь піди, як розцвітає брость трояндова тепер ця!“
- 391 Розсуває діва тихо оксамит тяжкий запон.
Весь в рубінах з Бадахшану там стоїть чудовий трон,
Де вона сидить, окраса всеземних, безмежних лон;
Очі, наче чорні плеса,— і душа пішла в полон!
- 392 Я стояв. Вона мовчала; саяв зір спід чорних брів.
До Аснат щось проказала,— я не чув розмови дів,
Та почув Аснатин шепіт: „Йди! Немає в неї слів!“
Це сказала, і відразу я увесь запломенів.
- 393 Відійшов за двері зали,— йшла Аснат за мною теж.
Я сказав: „О, доле, нащо ти надію подаєш,
Нащо зцілюєш, як знову бачу тільки зло твоє ж!
Серце мукою розстання вже сплюндроване без меж“.
- 394 Лиш Аснат мене втішала ніжним словом, чулим зором,
Говорила: „Хай ця зустріч не стає тобі докором,
Двері радості розкрий же, не згубляй душі розором!
Діва стримана і горда — йй до тебе змовить сором“.

- 395 Я казав: „Мене зцілити можеш ти, о, сестро й нене!
Можеш частими звістками втішити полум'я шалене,
Бо послання безнастанні згоять серце тороплене.
Що від неї ще почувеш — не ховай того від мене“.
- 396 Сів я верхи, і поїхав, і заплакав крадькома;
Увійшов до спочивальні — сил немає й сну нема.
Рис кристали та рубіни посиніла синь пройма.
Став бридкий мені світанок, полюбилась ночі тьма.
- 397 Посланці із Хатаєті повернулись накінець —
Слово горде і зухвале нам приніс од них гінець :
„Ми самі — не боягузи, не хистка в нас міць фортець.
Хто владар ваш? Чи над нами він владика та отець?“

повість Десяга

лист, якого цар хогосевквій написав
у відповідь тарієлу,
за скликання тарієлом вієсєка

- 398 „Я—Рамаз, я—цар, складаю Тарієлу це послання:
Прочитавши, що ти пишеш, я відчув лиш дивування,—
Ти мені, царю народів, смієш слати вимагання!
Щоб така до нас цидула була писана остання!“
- 399 Я відразу воеводам наказав війська збирать,—
За небесні зорі більша постає індійська рать;
Звідусіль ішли до мене люди, сповнені завзять,—
Вкрило військо доли й гори, поля й лугу кожную п'ядь.
- 400 Не барились, поспішали, всі прийшли, хто тільки міг;
Я тоді, владнавши військо, вояків оглянув здвиг
І мене потішив добрий лад загонів, коней біг,
Звага воїнів, моторність, хваразмійська зброя їх.
- 401 Я підніс царські прапори, той червоно-чорний стяг,
Наказавши війську вранці вирушати до звияг;
Сам же плакав і себе я звав нетягою з нетяг:
„Свого сонця не узрівши, як верстатиму я шлях?“

- 402 Як прийшов додому — гірше став тужити й сумувати,
Сльози ринули гарячі, мов розмивши всі загати.
„Доле! — так лементував я, — о, яка ж бо нетривка ти!
Я, безумний, мав троянду, та не міг її зірвати!“
- 403 Увійшов слуга. Мені він, левню тужному й сумному,
Від Асмаат дає послання, і вона в листі отому
Пише так: „Жадане сонце зве тебе до свого дому.
Тож приходь. Нехай ця звістка розжене журбу й судому!“
- 404 Я зрадив. Як тільки згасло денне сяєво бліде,
Увійшов у сад, нікого там не стрінувши ніде;
Та ось знову, як і вперше, — сміючись, Асмаат іде
І ласкаво каже: „Леве! Місяць твій на тебе жде“.
- 405 Я пішов. Переді мною — пишний дім, гаї колон,
Місяць лле проміння повне на садів окільних сон,
І вона, в зелене вбрана, там сидить поміж запон,
Звівши голову величну, гідну пишності корон.
- 406 Заспокоєний відразу, я увійшов і став на килим;
Підвелась, як вежа, радість; сяв лицем я заяснілим.
Сонцелика заховалась в подушки обличчям милим,
Та звелась і вмить метнула в мене поглядом несмілим.
- 407 Так промовила: „Сідати попроси. Асмаат, його ти“.
Коло славної, як сонце, я на подушку навпроти
Сів і втішився душею, що кляла недолю доти.
Я дивуюсь, що, згадавши, ще живу, як всі істоти!
- 408 Прорекла мені: „Журився, що я й слова, як то слід,
Не сказавши, йти звеліла. В'янув ти, як пільний цвіт,
Гірко плакав — на нарцисах сліз я бачу й досі слід,
Але перед амірбаром мушу знати сан і стид.“

- 409 Жінці перед чоловіком личить стриманою быть,
Та приховувати горе — це найтяжчий біль, мабуть;
В мене посміх на обличчі, та мене жалі печуть,—
Я прислужницю просила розказати правди сучь.
- 410 Один одного ми знаєм. І того я не втаю,
Що лише тобі належу,— кличу в свідки честь мою
І страшну, велику клятву на потвердження даю:
Якщо зраду — хай позбавить втіхи бог мене в раю!
- 411 Вирушай же на хатавів, у походи дальні сміло,—
Дасть господь, і ти вернешся, закінчивши славне діло.
Що робить мені без тебе, щоб розстання це не вбило?
Забери ж у мене серце, а своє мені дай ціло!“
- 412 „Хто в цім світі,— він промовив,— мав іще таку кохану?—
Тож я з подивом сприймаю ласку господя неждану.
Промінь твій наповнив серце, тьму розвіявши й оману.
Хай земля мене накриє — будь твоїм не перестану!“
- 413 Над книжками клять клялися мати страх святого суду;
Так вона любов ствердила, засудивши знаду й зблуду:
„Як сподобається серцю, окрім тебе, хтось із люду,
То мене господь скарає,— це щодня казати буду“.
- 414 Ще якусь часину любо ми провадили розмову,
Запашні плоди вкушали, слово мовили по слову;
Згодом мусив я розстатись, плачучи невтішно знову,
Та беріг в своєму серці я красу її чудову.
- 415 Важко серцю залишати цей кристал-рубін-берил.
Світ для мене поновився, я п'янів од щастя й сил;
Думав я, що це для мене сонцем сяє небосхил.
Як же ж можу я в розлуці мати серце, наче з брил?

- 416 Рано - вранці наказав я: „Грайте в сурми, сурмачі!“
Стало військо до походу, забряжчали їх мечі.
Лев, я рушив на хатавів, безупинно вдень, вночі,
По невтоптаній дорозі, по безпуттю ідучи.
- 417 Межі Індії минувши, я все далі військо вів.
Тут мене гінець Рамаза, хатавійський раб зустрів
І приніс мені він звістку, щоб утишити мій гнів:
„Навіть цап індійський може наших вигубить вовків“.
- 418 Я одержав од Рамаза тьму дарунків дорогих.
Він благав: „Ти нас не знищуй, не губи ти нас усіх,—
Присягаємось покійно нести гніт твоїх кормиг,
Відаєм усі багатства, і себе, й дітей своїх.“
- 419 Перед вами завинивши, каяття знесем плоди,
Але зглянься ради бога, не приводь полків сюди,
Не віддай нас на поталу, божу кару відведи —
Відамо тобі самому ми фортеці й городи“.
- 420 Всіх вазірів я прикликав, щоб цій справі дати лад.
Так сказали: „Ти — ще юний, наших слухайся порад:
Ми терпіли їх підступність не один вже рік підряд,—
Щоб тебе вони не вбили, стережися їхніх зрад!“
- 421 Отже йди до них, з собою взявши витязів загін,
Всі ж війська хай пробувають поблизу за кілька гін.
Як побачиш щиросердність — їх звільни від всіх провин,
Непокірних же не жалуй, засуди їх на загин“.
- 422 Рада ця мені припала до вподоби. Я притьма
Сповістив його: „Рамазе! Сперечатися дарма,
Бо життя миліше смерті, наша ж сила все лама!
Я до тебе йду без війська, лиш з бійцями кількома“.

- 423 Взявши триста добрих левнів, з ними я вперед пішов,
Військо ззаду залишивши у гущавині дібров.
Я просив: „Ідїть за мною по дорогах тих же знов,
Щоб змогли мені на поміч ви примчати стрімголов“.
- 424 За три дні прибув до мене знов од хана раб-носій.
В дар приніс він пишний одяг, золотих тканин сувій.
Цар просив: „Я хочу бачить гордий, мужній образ твій
І для зустрічі готую дар такий же дорогий“.
- 425 Він казав ще більше: „Правду мовлю я — покинь невіру,
Сам тебе зустріти вийду, бо нудьгую вже надміру“.
Я сказав: „Йй-богу, зважу на твою я волю щирю:
Наче батько з сином, стріньмось, повні ласки та сумиру“.
- 426 Далі їхавши, я знову на узліссі коло бору
Стрів послів. Вони вклонились, виявляючи покору,
В дар мені пригнали коней в золотій рясі убору
І мені казали: „Справді, цар наш прагне твого зору.“
- 427 Він звелів переказати: „Я до тебе серцем лину,
З свого виїхавши дому, взавтра вранці вас зустріну“.
В повстяних шатрах-наметах я отаборив дружину
І вітав послів привітно, давши місце для спочину.
- 428 Видно, жодне добре діло не лишиться без відплати,—
Тож один з послів до мене попідкрався, щоб сказати:
„Я — боржник перед тобою. Хочу борг тобі віддати,
Зрятувать тебе від лиха, від біди, а, може, й страти.“
- 429 Твого батька вихованцем був я в роки молодії.
Все скажу тобі про зраду, що готують лиходії,—
Тяжко бачить стан твій мертвим, чи троянду — в безнадії!
Пильно слухай, що повім я, обміркуй всі дальші дії.

- 430 Люди ці готують зраду — їм не вір і май на оці,
Що сто тисяч війська тайно на одному стало боці,
А на другім — тридцять тисяч заховалось, повних моці.
Щоб потали не зазнати, будь розважним в кожному кроці.
- 431 Любо цар тебе зустріне, ненаглядного для всіх;
Доки слухатимеш радо їхні лестощі та сміх,—
Рушать, димом гасло давши, їх війська з усіх доріг.
Стали б тисячі до бою — ти б їх сам не переміг!
- 432 Був я вдячний цій людині і сказав ласкаво: „Знай,—
Як узавтра не загину, нагороди дожидай!
Щоб посли про це не знали,— йди до них, відпочивай.
Як про тебе я забуду,— сам знедолю нехай!“
- 433 Не сказав я анікому про діла ці потайні:
Те, що має бути, буде; всі ж поради тут одні,—
Я послав гінця до війська, що було десь вдалені,
І велів: „Крізь гори й доли допомгти ідіть мені!“
- 434 Вранці я послів прикликав, щоб царю сказали люди:
„Вирушай же,— поспішаю на твої упасти груди!“
Ще півдня ішов походом, не жажнувшись зради-зблуди,
Бо від волі провидіння не сховаєшся нікуди.
- 435 Я зійшов на гору й глянув: пилом обрії сповиті.
Я подумав: „Розкидає цар Рамаз на мене сіті,
Та мій спис і меч мій гострий їх прониже тої ж миті“.
І тоді сказав я війську про їх наміри неситі:
- 436 „Браття, зраду нам готує думка тих людей лукава,
Та нехай від цього сила ваших рук не стане млява.
Жде на тих, що вмуть за князя, в небесах і рай, і слава.
Меч при боці в нас не марно — вирушаймо ж на хатава!“

- 437 Гордо, гучно наказав я готувати зброю й лати:
Ми наплічники й кольчуги одягли на світлі шати,—
Грізно виладнавши військо, я вперед звелів рушати;
В день отой меча мого скуштували супостати!
- 438 Ми підходили. Узрівши, що до бою ми готові,
Цар прислав гінця й загрози у такому виклав слові:
„Я ознаки зради бачу, несподівані й раптові,—
Прикро нам, що, взявши зброю, видно, прагнете ви крові“.
- 439 Наказав я відповісти: „Знаю все про намір лютий.
Та який не був би певний задум твій — йому не бути!
За звичаєм войовницьким починай же цю війну ти,—
Я в руках меча тримаю, щоб мечем тебе здобути!“
- 440 Посланець поїхав. Більше посланців до нас не слали
І військам своїм до бою гасло димом подавали.
Вийшли з засідки їх лави, з двох боків нас обступали,
Але, дякуючи богу, не злякались ми навали.
- 441 Я шолома взяв у джури, стиснув ратище рукою,
Рвався ворога трощити, рвався стати враз до бою,
І вперед крізь гони рушив я порвистою ходою,—
Супротивники численні не втрачали супокою.
- 442 Підступив я. Їхнє військо гомоніло: „Божевільний!“
Мавши силу нездоланну, я напав на шерег щільний.
Спис пробив коня й вламався,— так лети ж, мій меч всесильний,
Я хвалю того, хто ревно клав тебе на брус точильний!
- 443 Я накинувся, мов яструб на куріпок зграю дику.
Клав я гори коней, люду, натворив головосіку,—
Той блохою водяною закрутивсь, той впав без крику.
Врятуватися не дав я з перших лав ні чоловіку!

- 444 Облягли мене юрбою. Встряг у бій я до загину,—
Вдарю раз—ніхто не встане, не спинити крові плину;
Розсічу кого—той пада, мов сакви, коню на спину;
Де з'явлюся—всі тікають, і мені немає впину.
- 445 Вже смеркало, як зо скелі закричала їх сторожа:
„Не баріться! Утікайте! Нас карає сила божа!
Пил страшний встає над степом, наче чорна огорожа,—
Мчить вояцтва десять тисяч, нас понищить рать ворожа!“
- 446 То мої війська з'явилися, що були позаду нас:
Поспішали денно й нічно, прочитавши мій наказ.
Їх долини не вмщали, перед ними день загас.
Підступали—грали сурми, гуркотів їх тулумбас.
- 447 Як побачили підмогу, стали бігти вороги,
Ми слідом за ними гналися крізь боїща, крізь луги.
Я з коня Рамаза скинув, запалавши від снаги.
Ми в полон всю рать забрали, не рубали до ноги.
- 448 Верхівці вперед летіли і від них ніхто не втік,—
Переможених хапали, клали долі, мов калік.
За свої безсонні ночі мав одплату войовник.
Бранці, зранені і цілі,—здійняли і плач, і крик.
- 449 Злізли з коней ми на полі, спочиваючи побідно.
Я був зраниений у руку,—хтось мечем улучив, видно.
Вояки мої круг мене позбиралися привітно,
Не могли і слів добрати, щоб мене вітати гідно.
- 450 І зазнав тоді від війська я надлюдської пошани,
Бо мене благословляли всі бійці, всі людські стани.
Вчителі мої колишні, посивілі отамани,
Дивувалися, узрівши від меча могог рани.

- 451 Вояків я слав по здобич,—заживали тут добра ми:
Поверталися багаті,—ворог никнув од нестями.
Хто моєї прагнув крові,—їхню кров я лив річками;
Брав міста, не воювавши; розчиняв без бою брами.
- 452 Я сказав Рамазу: „Знаю, що ладен ти знов на звади,—
Так виправдуйся ж, мій бранцю, щоб звільнитися з засади:
Поруйнуй свої фортеці, передай свої осади,
Бо інакше не пробачу я тобі твоєї зради“.
- 453 Відповів Рамаз: „Не маю я ні сили, ні підмоги.
Дай мені мого вельможу, щоб його без остороги
До своїх фортець послав я сповістити їх залоги,—
Все владарство, все, що маю, покладу тобі під ноги“.
- 454 Я вельможу дав. Вояцтву ж наказав за ним рушати,
І до мене з міст хатавських позбиралися магнати;
В них забрав фортеці й змусив про війну пожалкувати,—
Слів бракує оповісти, скарб який то був багатий!
- 455 А тоді вступив препишно до хатавських я країв,—
Віддали мені у руки всі ключі від всіх скарбів;
Я звелів, щоб люд тамтешній супокійно й мирно жив,
Ім сказав: „Я—ваше сонце, вас жалів і не спалив!“
- 456 Розчинивши всі скарбниці, обдивившись кожду з них,
Там знайшов такі багатства, що й злічити б їх не зміг!
Раптом вгледів дивний одяг і вуаль з тканин чудних,—
Хтів би ти хоч назву знати, якби сам побачив їх!
- 457 Не збагнув я, хто тканину, диво дивне те зіткав,—
Хто побачив,—дивувався, божим твором називав:
Не лежав у ній в основі ні шарлат, ні злотоглав,
Та міцна була, мов кута, наче хтось загартував.

458 Діві сяйній, випромінній я відклав цей одяг в дар,
А царю в дарунок вибрав з найдобріших отар
Сотні мулів та верблюдів, щоб потішений був цар.
І послав йому цю звістку про закінчення всіх чвар.

повість одинадцять

Листу царів до царя-індіюського,
коли він подолав хатаві

- 459 Склав листа я: „Царю! Щастя вам судилось на роду:
Хтіли зрадити хатави, та потрапили в біду.
Хоч я дещо запізнився сповістити вас доладу,
Але цар—в полоні; бранців цілі юрби вам веду“.
- 460 Все владнавши, не барився я в хатавських тих краях,—
Сплюндрував державу їхню, взяв скарби, лишивши жах.
Нам верблюдів бракувало,—я волами здобич тяг:
Там здобув і честь, і славу, все, що мав лише в думках.
- 461 Владаря хатавів бранцем я забрав у похід свій.
Нас у Індії зустрів вихователь дорогий,—
Переказувати сором, як він славив подвиг мій,
Як пестив мою він руку та в м'який вгортав сувій.
- 462 На майдані розп'яли нам шатри з тканин ясных,
Щоб мене міг вільно бачить тьмочисленний людський здвиг.
Запросив владар на учту і мене, й бійців моїх;
Сівши поруч, подивлявся й надивитися не міг.

- 463 Цілу ніч бенкетували, розлягався гук пісень,
І пішли з майдану в місто, як уже зайнявся день.
Цар звелів: „Сюди збирайте вояків з усіх рушень
І хатавів полонених покажіть мені лишень!“
- 464 Я привів царя Рамаза бранцем, хоч і без закову;
Цар його ласкав привітно, мов дитину колискову.
Я приписував заслути цьому зраднику - двослову,—
Адже так доводить витязь вдачу смілу і чудову.
- 465 Він вітав царя хатавів, будши мужем незлобливим,
Мав із ним розмову довгу, не запалюючись гнівом;
І, мене зустрівши вранці, мовив словом співчутливим:
„Чи пробачиш ти хатаву, що злочинцем був зрадливим?“
- 466 Я сказав: „І грішні знають ласку богову гарячу,—
Тож на ваше милосердя я надій своїх не трачу“.
Цар тоді Рамазу мовив: „Знай, що я тебе пробачу,
Але хай не чую більше про твою лукаву вдачу!“
- 467 На сто тисяч драхм трибуту цар із бранця взяв свогого,
На сто сотень—хатаурі, ще й саету дорогого;
А тоді, царя вдягнувши і ввесь почет коло нього,
Відпустив усіх, простивши, не караючи нікого.
- 468 Бив хатав низькі поклони, виявляв покору й смуту,
Говорив: „Мене за зраду засудив бог на покуту;
Якщо знову завиню я—на загибель годеи люту!“
І пішов, свого народу взявши всю юрбу розкуту.
- 469 Вже смеркало, як до мене посланець ввійшов без стуку,—
Цар велів: „Терпів з тобою я три місяці розлуку,
Дичини не їв відтоді, не давав роботи луку.
Хоч і час тобі спочити, та приходи, розвій докуку“.

- 470 Як прийшов я до палацу, там хортів побачив зграю,
Соколи ловецькі рвались з двору ринути до гаю.
Цар в усім риштунку тьмарив вроду сонячну безкраю,—
Він радів, що я, прийшовши, перед ним красою сяю.
- 471 Так, щоб я не чув, дружині слово він сказав таємне:
„Любо бачити обличчя Таріела мужне й чемне,—
Він осяє кожне серце, хоч було б сліпе і темне.
Вдоволи ж моє прохання і нагальне, й недаремне.
- 472 Не порадившись з тобою, я одну замислив справу:
Знаєш ти, що нашій діві віддамо свою державу,—
Хай сьогодні ж всі побачать райський цвіт, дочку хупаву.
Вийди з нею вдвох назустріч всім на радість, нам на славу!“
- 473 Полювали ми завзято й на долині, й на горі;
Соколів несли за нами і хортів вели псарі,
Але скоро ми лишили ті ліси та чагарі,
Стали грать в м'яча, та втіху цар спинив на другій грі.
- 474 Люд, мене схотівши бачить, сповнив місто і майдан.
Переможець, я вдягнувся у гаптований жупан,—
Мов бліда троянда — гарний, проїздив між по елян.
Це не лжа — один мій вигляд наробив з людей очман!
- 475 Та вуаль, яку в хатавів я знайшов, немов змія,
Сповила мій лик. Із глузду всіх звела краса моя!
Цар мене завів до зали, де була його сім'я.
Як побачив сонцерівний блиск її — здригнувся я!
- 476 Постає сонця вкутав одяг з ясножовтих, пишних шат,
Ззду ж неї тлум хадумів шикувався в жвавий ряд.
Блиск її наповнив площі, і доми, й квартали, й сад;
Між троянд її обличчя цвів разок перлин - близнят.

- 477 Руку, зранену хатавом, на пов'язці я тримав.
Навстріч нам сама цариця підвелася з пишних лав
І мою щоку - троянду поцілунок ледь зім'яв.
Так промовила: „Хто б зараз проти тебе знов повстав?“
- 478 Поруч себе посадили на шарлати, на шиття,
Поблизу ж сиділо сонце, що пече мої чуття.
Ми дивилися й мовчали, наче з млості-забуття.
Як од неї зір одводив,—я ненавидів життя.
- 479 Почалася пишна учта, що була достойна їх.
Око людське ще ніколи отаких не зріло втіх!
Кожен келех — бірюзовий, чи з рубінів дорогих.
Цар звелів не відпускати з тої учти і п'яних.
- 480 Сидячи отам, я в щасті дух свій радісний підніс,—
З нею ми переглядалися; я шалене серце стис,
Щоб сховатися від людства, від сторонніх, від гульвіс.
Що миліше є на світі за видіння любих рис?
- 481 Клич — „Замовкніть!“ Вщухли співи. Тишина лежить німа.
Цар сказав: „О, Таріеле, в нас для тебе й слів нема!
Ми — в блаженстві, наш же ворог тільки скніє крадькома.
Хто тебе побачив,—справді, запишався не дарма!
- 482 Личить нині, щоб одержував дарунком ти від нас,
Але ми не знімем з тебе шат одих і цих окрас,
Бо для тебе, променистий, сто скарбниць я в дар припас:
Не соромся ж,—все, що схочеш, можеш шити собі зарáz“.
- 483 Цар веселий сів, і дужче учта знову загула,
Спів лунав, бриніла арфа, ліра пісню затягла.
Відійшла цариця звідси, як на землю впала мла,
Та до краю сну, до смерку, тут гульня весела йшла.

- 484 Не могли ми більше пити із подвійних пугарів.
Я, ввійшовши до покою, наче розум загубив,—
Був не в силі, ставши бранцем, вже вогню згасити звив:
Погляд любої згадавши і радів, і пламенів.
- 485 Увійшов слуга і мовив він, до мене ідучи:
„Вас якась питає жінка, вся сховавшись в опаньчі“.
Все відразу зрозумівши, я підвівся, тремтячи,—
І Аснат побачив раптом, що прийшла оце вночі.
- 486 Стрівши вісницю від тої, що за неї гину,— зблід
І вітальним поцілунком до її припав ланит,
Взяв за руку, коло себе посадив, як то і слід,
І спитав: „Чи від красуні йде вона, алое цвіт?“
- 487 Говори ж лише про діву, а про інше і не смій!“
Відповіла: „Не лещу я, вір же істині святій:
Ви побачились сьогодні, і подобався ти їй.
Словістить тебе про себе наказала якмерщій“.

повість дванадцять

лист місцям-дареджам до її коханого

- 488 Пише та, що осяває зором обрії земні:
„Зріла я твоєї вроди самоцвіти осяйні,—
Ти прегарний був, примчавши після бою на коні.
О, судилось проливати ріки сліз рясних мені!
- 489 Бог дав мову, щоб хвалила я тебе безперестання.
Та без сил німію й гину, бо вбива мене розстання.
Відаю тобі я, леве, сад з троянд, його зростання.
І клянуся: лиш до тебе лине мисль моя остання.
- 490 Ти не марно струми крові проливав, болів душею,
Та не плач і розлучися ти з скорботою тією,
Бо захоплюються ревно люди вродою твоєю.
Ти вуаль вдягав недавно,— оповий мене ж ти нею!
- 491 Дай мені вуаль,— чудовий був в її ти красоті.
Ти зрадієш, як побачиш на мені дари оті;
Я ж тобі даю обручку,— поважай чуття святі,
Хай ночей таких вже інших не зазнаєш ти в житті!*

- 492 Тут, мов дикий лемент звіра, Тарієлів зойк луна,—
Каже він: „Ось цю обручку із руки зняла вона!“
І кладе собі на руку— незліченна їй ціна!—
І, до вуст її притисши, в непритомність порина.
- 493 Так лежить він нерухомо, як в труні лежать мерці;
В двох місцях на грудях видно закривавлені синці,
Та й в Аснат вже кров стікає по роздряпаній щоці,—
Левня збрижує водою, що дзюркоче, як в ріці.
- 494 На зомлілого дивившись, біль зростав у Автанділа,
А від сліз Аснат поволі продовбалась скеля - брила.
Він очунав, бо водою діва полум'я згасила,
І сказав: „Живу, хоч знову доля кров мою точила!“
- 495 Встав, блідий і тороплений,— слізьми зрошені ланити;
Як шафран, змарніли, зжовкли на лиці троянди - квіти.
Довгий час не міг дивитись і не міг заговорити,—
Був пригнічений він з того, що не вмер і мусив жити.
- 496 „Слухай розповідь же далі,— він промовив Автанділу,—
І про мене, і про неї, що кладе мене в могилу.
Це ж бо радість— мати з другом першу зустріч, щиру й милу.
Я дивуюся, як могу почувать життя і силу!
- 497 Мов сестра, Аснат дбайлива гоїть в серці рани й ранки.
Прочитав я те послання, і обручку від коханки
Вдяг на руку; з себе знявши, розгорнув вуалі бганки,—
Річ предивна й незвичайна— ці міцні і чорні тканки“.

повість тринадцяга

лист гарієла у відповідь своїй коханій

- 498 Написав я так: „О, сонце, промінь той, що ти зронила,
Впав у серце; тож віднині і завзяття зникло, й сила.
Шаленіючи, я бачив—ти приваблива і мила,
Та яка б моя заслуга за всю ласку відплатила?
- 499 Ти колись подарувала на життя мені надію—
До минулого рівняю я сьогоднішню подію:
Вже дістав твою обручку, на руці її лелію,
І не можу слів добрати, щоб сказати, як радію!
- 500 Ось той одяг, що ти просиш; ось вуаль, тобі жадана,
Невідомо, звідки взята, невідомо, з чого ткани.
Поможи, прийди до мене! Хай розвіється омана!
Лиш до тебе в цілім світі лине вся моя пошана“.
- 501 Я приліг, як діва вийшла, і проспав часи нічні;
Тремтячи, ураз побачив я улюблену вві сні,
Та й прокинувся—немає! Вмерти хтілося мені,—
Спать не міг, але кохана не з'явилась в тишині.

- 502 Ще був ранок, як наказа надіслали з посланцем,
Щоб прибути до палацу. Я пішов туди мигцем;
Цар, цариця й три вазіри з заклопотаним лицем
Вже сиділи там — я мусив сісти перед їх стільцем.
- 503 Так мені сказали: „Старість бог дає нам для спочину.
Зникла молодість — і нині чуєм старості годину.
Бог не дав нам спадкоємця, лиш дочку послав єдину,
Та не тужимо, віддавши їй чуття свої, як сину.
- 504 Нині ж мусимо шукати чоловіка нашій доні,
Щоб до нас він дорівнявся, на царському сівши троні,
Щоб він був державцем владним в правуванні й охороні,—
Щоб меча сховав наш ворог, щоб не бути нам в полоні“.
- 505 Відповів я їм: „Про сина ваше серце не забуде,
А, проте, й на сонцерівну теж надіються всі люди.
Кожен батько звеселиться, в кого син вам зятем буде.
Що скажу іще! Цю справу бачить зір ваш без облуди“.
- 506 Почали ми раду радить — серце слабшає відтоді,
Та сказав собі: „Чи зможу стати їм на перешкоді?“
Цар прорік: „Якби Хваразмша, цар Хваразму, в дружній згоді
Нам віддав свого сина — прагнуть іншого ще годі!“
- 507 Я помітив, що цю справу цар рішив заздалегідь,—
Вдвох вони переглядалися, щоб в одно їм говорить.
Та завадити цареві не наважився в ту мить;
Мов земля і попіл — став я, затремтів несамохить.
- 508 Тут озвалася цариця: „Цар Хваразмша — цар країн,
Бути нам найкращим зятем лиш його достоїн син“.
Як встрявати в суперечку,— вирок, видно, в них один!
Дав я згоду. Встановився день мій смертний, мій загин.

- 509 До Хваразмши надіслали з отаким листом гінця:
„В нас немає спадкоємця, тож дійшли до рішення,
Що дочку вести повинні ми до шлюбного вінця.
Як дасиш за неї сина,— ощасливим без кінця“.
- 510 Повернув гінець, доставши в дар чалму і жупана.
Звеселився сам Хваразмша, вся раділа сторона.
Він сказав: „Велика втіха з ласки божої дана.
Раді взять її за чадо — з всіх найкраща нам вона!“
- 511 Знов вони гінців послали привести молодика
І благали: „Поспішай же — в нас мольба лише така“.
Я пішов до спочивальні, бо душа всіх уніка,
Серце сповнює гризота, ще й зажуреність тяжка.
- 512 Хтів ножем пробити серце, так в мій дух жалі вп'ялись.
Від Асма тлиста принесли. Прочитав рядків я низь:
„Та, що в неї, мов алое, стан стрункий зростає ввись,
Наказала: йди до неї, і не гайся, не барись!“
- 513 Уявіть ви — повен втіхи, осіявши щастям вид,
Сад пройшов, Асма зустрівши там, де був до башти вхід.
Вкмітив, глянувши на неї, на щоці сльозини слід;
Зажурившись, не спитав я, чи мій бажаний прихід.
- 514 Я її смутну побачив — зажурився сам негайно;
Не всміхнулася до мене, як робила це звичайно,
Не промовила ні слова, тільки плакала одчайо
І поранила ще більше, не зціливши життєдайно.
- 515 В далечинь вона понесла дум і мрій моїх немало.
Повела мене до башти, одгорнувши запинало.
Я ввійшов і вгледів місяць,— горе в мене проминало
І на серце падав промінь, але серце не розтало.

- 516 Блиск лица її не слався щирим світлом по покою.
Вкрилась діва нечепурно злotosяйною чалмою,
На тахту вона схилилась у зелених брижжах строю,
В неї риси блискавичні затуманились сльозою.
- 517 Наче тигр між скель, присіла із обличчям громодарним —
Не зрівнять її ні з сонцем, ні з едемським цвітом гарним.
Віддала від неї сів я з серцем, зраним і хмарним.
Підвелась вона, похмура, гнівом збуджена владарним.
- 518 Так промовила: „Дивуюсь, що прийшов ти — суєслів,
Клятволамник і відмовник, що будь вірним не схотів.
Та тобі на все відкаже справедливий божий гнів!“
Я сказав: „Чого не знаю — як на те б я відповів?“
- 519 Мовив я: „Не визнавши правди, як відмовити мені?
Що вчинив я, божевільний, та які діла страшні?“
Знов озвалась: „Що почувеш ти, ввесь сповнений брехні?
Я ошукана, мов баба, і за це горю в огні.“
- 520 Ти хіба того не знаєш, що Хваразмша — мій жених?
Як на це в вазірській раді ти погодитися міг?
Власну клятву поламавши, слова честі не зберіг,
Та за хитрощі й лукавство відплачу я, далєбіг!
- 521 Чи згадаєш, як стогнав ти, ріки сліз ллючи по полю?
Лікарів та їхні ліки я згадають тебе зневолю!
Дорівнять до чого можна лжу юнацьку і сваволю?
Так, як ти, — тебе я кину. Хто відчує більше болю?
- 522 Хто б у Індії не правив, хто б не був отут при владі,
Я також в ній маю владу стати кривді на заваді.
Ні, цій справі не бувати. Ти лихий піддався знаді,
Став брехливим ти — омана і в тобі, й в твоїй пораді.

- 523 Доки я жива — не зможеш жити в Індії ти сміло,
А наважишся лишитись — розлучиться з духом тіло!
Де така, як я, — хоч небо обшукати б закортіло?⁴
Ці слова згадавши, рицар плакав гірко й посмутніло.
- 524 Мовив він: „Як це почув я — розцвіли надії живо,
Знов насмілились на неї очі глянути сміливо...
Як живу я, все згубивши, — чи для тебе це не диво?
Світ несталий тільки й робить — точить кров мою злостиво.
- 525 Озираючись, побачив я коран край узголов'я.
Взяв його, і славив бога, і складав їй славослов'я:
„Ти заходиш знову, сонце, пал мого буйнокров'я!
Може, ти мене і знищиш, але відповідь знайшов я.
- 526 Як моя промова буде лжею хитрою і злою —
Хай мене скарає небо, сонце згасне наді мною!
Ти побачиш, правосудна, що лихого я не кою!“
„Говори ж усе!“ — сказала і хитнула головою.
- 527 Я наважився: „О, сонце, як зламав я обітницю —
Хай повергне бог на мене гнів, неначе блискавицю!
Де таку зустріну іншу стрункостанну й світлолицю?
Чи я жити залишуся, як встромлю у серце крицю?
- 528 Цар на раду урочисту скликав нас усіх до зала.
Там рішили, щоб царівна з юнаком до шлюбу стала.⁵
Був би я їм заперечив, чи змінилася б ухвала?
„Згодься, серце укріпивши“ — мисль моя мені казала.
- 529 Не змогла того збагнути Фарсаданова уява,
Що господаря повинна мати Індії держава,
Та лиш я — єдиний дідич, більш ніхто не має права.
Я не знав, хто йде, та знав я — зло несе його поява.

- 530 Так подумав: „Мушу вдатись я до способу нового
І прийти, обміркувавши, до розв'язання одного“.
Серце рвалось диким звірем мчати в поле стодорого.
Забери мене! Тебе ж я не відам ані для кого.
- 531 Я продав за душу серце, і мій замок став базаром,
Але дощ, що бив троянду, став теплішати не даром —
Бачив я: навколо перлів зайнялись корали жаром
І вона сказала: „Нащо піддалась я лживим чварам?
- 532 Я не вірю, що зрадливим і брехливим ти еси,
Що невдячний, не шануєш навіть божої краси.
Тож мене й індійське царство в мого батька попроси,—
Вдвох з тобою зацарюєм, бо для чвар не ті часи“.
- 533 Притулилася до мене, серце втішивши сумне.
Це було — мов місяць повний, чи мов сонце прясне.
Посадила, як ніколи приголубивши мене,
І від слів її відчув я: гасне пекло вогняне.
- 534 Вчила так вона: „Не личить спіх розумному ніде,—
Зробить він усе на краще і спокійно доли жде.
Хто ж одружінню завадить — гнів царя на тих паде;
Землі Індії ваш розмир до потали призведе.
- 535 Він оженився, напевне, якщо впустиш жениха ти,
Ми ж розлучимось і зміним на жалобу пишні шати;
Час настане — їм радіти, нам — стократно вболівати.
Ні, не можна, щоб іранці увійшли в царські палати!“
- 536 Відповів я їй: „Не стане той юнак вам за дружину!
Познайомлюся я з ними, як ввійдуть вони в країну —
Покажу свою їм силу, буду битись до загину,
Порубаю всіх дощенту, кожную вигублю людину!“

- 537 Відказала: „По - жіночи міркувати личить жінці.
Я не хочу быть за привід для різні,— думки покинь ці;
Жениха забий, та війська не винищуй поодинці.
Правий суд дає цвітіння навіть всохлій деревинці.
- 538 Так чини, мій леве дужий, з моцарів усіх моцар —
Жениха забий таємно, за один згуби удар,
Але війська коло нього не вирізууй, мов товар,—
Кров невинних для людини—заважкий в житті тягар.
- 539 Жениха того забивши, поговориш з батьком сам,
Скажеш: „Індію на страву я іранцям не віддам,
Свого спадку не дозволю поділити пополам;
Тож пробач мене—інакше горе й тлін твоім містам!“
- 540 Не кажи, що хочеш взяти ти мене собі за жінку —
Цим ти виправдаєш більше власну гнівну поведінку
І пробачення просити стане цар своєму вчинку,—
Зацарюєм вдвох, зазнавши і дозвілля, й відпочинку“.
- 541 Я схвалив, обміркувавши, цю пораду, цю ухвалу.
І змахнув мечем, неначе нищив ворога навалу.
Враз почув прохання сісти, як уже ішов помалу,—
Та її в обіймах стиснуть не рішався, повен шалу.
- 542 Я, покинувши кохану, став немов би божевільний,—
Вдвох з Асмаат я вийти мусив, плач ставовуючи сильний.
Бо й єдина радість зникла, навів одчай свавільний.
Не хотів іти я звідси, і мій крок ставав повільний.

повість чотирнадцяга

сим хваразмші прибуває до індії
на весілля, але гаріел його вбиває

- 543 Вість: „Жених іде!“—приносить нам гінець з країв чужих.
Що господь йому готує—ні, не відає жених!
Звеселився цар душею, не промовив слів гірких,—
„Йди сюди“—мені сказав він. Я ввійшов туди й притих.
- 544 Цар промовив: „День цей світлий є днем радісним моім,—
Відсвяткуємо весілля, добре справу закінчим!
Всі скарби несить до мене, не скупіться анічим—
Їх роздаймо щедро людям, бо негідно быть скупим“.
- 545 Надіслав я слуг моторних, щоб несли скарби із дому.
Вже прибув жених, забувши про спочинок і про втому,—
Наші люди всім народом йшли назустріч молодому,
Аж землі було замало стати натовпу отому.
- 546 Цар звелів нам: „Приготуйте їм намети на майдані,
Щоб спочив і наречений, і прибульці довгождані;
Хай йому назустріч вийдуть всі війська мої кохані,
Ти ж отут зустрінь, як личить це тобі в твоєму сані“.

- 547 Я нап'яв шатри червоні із отласу й злоголава.
Тут жених приїхав бучно, мов його чекала слава,—
Повиходила з наметів всіх двірських юрба цікава,
Військо лавами ставало: кожен рід — окрема лава.
- 548 Я втомився — так і треба, як догідливий слуга ти;
Повертав додому, з втоми захотівши навіть спати,
Та Асмаат солодкомовна лист прислала, давши знати:
„Стрункостанна, мов алое, просить левня завітати“.
- 549 Не зійшов з коня, слухняно я помчав до неї вскач.
Там зустрів Асмаат плачущу і спитав: „Навіщо плач?“
Мовить: „Горя не уникну, я — твій вірник і прохач,
Бо на захист безнастанний ти хоч сил мені настанч!“
- 550 Ми ввійшли. Вона суворо виглядала вдалені —
Так, як діва, не сіяли й сонця промені ясні.
Проказала: „Ти стоїш тут, а боїв надходять дні.
Може, знов мене забувши, удаєшся до брехні?“
- 551 Одвернувшись, вийшов мовчки, бо вона мене смутила,
Вслід гукнув: „Побачиш зараз в кого пристрасть щира й сміла!“
Бо хіба ж насправді в мене отака душа безсила,
Щоб спонукувала жінка до вояцького нас діла?“
- 552 Сто бійців своїх прикликав: „Чи до бою ви готові?“
Містом тайно ми промчали. Ось уже шатри військові.
Я ввійшов. Сказати страшно, що вчинив я женихові!
Хоч хотілось кров пролити, та забив, не ливши крові.
- 553 Розпанахав я намета, де суперник володарив,
І схопив його за ноги, об стовпа чолом ударив.
Розпочав лементувати люд, що спав отут, чи марив,—
Я ж, закутий у кольчугу, нагаєм коня пришпарив.

- 554 Пролунала вість про мене. Повні мстивої жаги
Люди мчали вслід за мною—їх я знищив до ноги.
Мавши місто неприступне, де безсилі вороги,
Я примчав туди безпечно, не втрачаючи снаги.
- 555 Надіслав гінця свого сповістити вояків:
„Хай іде сюди, хто дружньо допомогти мені захтів!“
Навіть поночі не міг я геть позбутись ворогів,
Що мене, зустрівши, никли, щоб не втратити голів,
- 556 Я ще вдосвіта прокинувся, як світилася зоря,
Трьох вельмож тоді побачив, що примчали від царя.
„Пестив я тебе, мов сина,— так він словом докоря,—
Чом завдав нам замість втіхи ти печалі-тягара?“
- 557 Ти, проливши кров Хваразмші, в це і мій заплутав дім;
Почувань своїх до доньки не явив мені нічим.
Ти життя старому батьку робиш лютим і тяжким
І не хочеш доостанку бути вірником моїм!“
- 558 Відповів вельможам: „Царю! Я міцний, неначе мідь,
І тому в огні смертельнім я не можу погоріть.
Зваж на це—владар повинен справедливо всіх судить,—
Я клянуся: ваша донька—не любов моя чи хіть!
- 559 Знаєш: в Індії багато і палаців, і корон!
Я—єдиний спадкоємець, ти ж забрав усе в полон;
Спадкоємці вмерли, й спадок віддає мені закон,—
Більш ніхто його не візьме, бо мені належить трон.
- 560 Присягаюся—не знаю за собою я провин!
Вам дочку послав всевишній і не родиться вже син.
Як дасиш Хваразмші царство, що я матиму взамін?
Ні, мечем своїм здобуду трон індійський я один!

561 Одружи дочку,— не хочу я руки твоєї доні,
Але Індії моєї не віддам. Ствержусь на троні,
І суперників понищу, розжену в лихій погоні.
Вбий мене! Не потребує праве діло в обороні*.

повість п'ятнадцята

Гарієл одержує звістку,
що місгом-доріджам зникла

- 562 Цих вельмож назад пославши, шаленів я від напасті,
Бо могли б згасити горе лиш звістки від неї часті.
Щоб оглянуть даль, в фортеці я на мури став зубчасті
І отам не згинув мало у жахливому нещасті.
- 563 Наближались два піші, їм до міста путь ляга,—
Я пильніше придивився: жінка, з нею йде слуга.
Це — Аснат, її обличчя вкрила кров і пилюга;
Не всміхалася до мене мандрівниця дорога.
- 564 Як її побачив, розум загубив я од нестями
І гукнув здаля: „Що сталося? Знову тратимо життя ми?“
Та вона мовчала довго, заливаючись сльозами,
І сказала: „Склеп небесний бог замкнув поперед нами“.
- 565 Крикнув я: „Скажи всю правду!“, як до неї підійшов,
Та вона лише ридала, спалахнувши горем знов,
Не могла сказати й слова, бо відчай її зборов
І, струмком ллючись по лицах, їй текла на груди кров.

- 566 Згодом так вона сказала: „Що від тебе заховую?
О, помилуй— не принесла я нічого, крім одчаю;
Не лиши мене на світі, богом праведним благаю,—
Забери життя минуче, ласку вияви безкраю!“
- 567 Розповіла: „Всі дізнались, що забив ти жениха,—
Скочив цар, коли до нього долетіла вість лиха:
Він кричить, на тебе кличе, біль його не затиха,
Та тебе не відшукали. Никне їхня вся пиха.
- 568 І цареві докладають: „Зникнув витязь десь в діброві“.
„Все збагнув, все знаю, знаю,— цар сказав у журнім слові,—
Полюбив дочку він нашу, лив на поле ріки крові,
А коли вони стрівались— не могли зректись любові.
- 569 Головою присягаюсь, я заб'ю свою сестру,
Бо віддав я їй царівну, щоб напутила добру,
А вона її зманила у дияволову гру.
Перед господом клянуся, я життя їй відберу!“
- 570 Знали всі, що дуже рідко головою клявся цар,
Та, поклявшись, він несхибно обітници ніс тягар.
Хтось про це сказав негайно лютій каджі— тій Давар,
Що й до неба досягнула б, знавши силу всяких чар.
- 571 Шепонув їй ворог бога, щоб Давар дізналась клята:
„У живих тобі не бути— це слова твого брата“.
Так вона тоді скричала: „Я ні в чім не винувата!
Задля кого маю вмерти і за що така відплата?
- 572 Як була, так і лишилась діва чиста і жива,
І чоло її так само звій серпанку сповива“.
Плачучи, Давар казала ще нечувані слова:
„О, розпутна! Через тебе цар невинну забива!

- 573 Ти, розпутнице, звеліла, щоб загинув був жених,—
Чом розплачуватись кров'ю я за твій повинна гріх?
Чи лихе тобі робила, чи навчала справ лихих?
Ні, не матимеш з коханцем більш побачень потайних!“
- 574 І вона її схопила, рвала коси, гнула стан;
Засинів на ніжнім тілі від побоїв басаман.
Лиш зітхала, лиш стогнала бідна Нестан-Дареджан,
І нічим не допомогти їй, і не вилікувать ран!
- 575 Та коли Давар спинила і побої, й лайку гнівну,
Два раби тоді, мов каджі, оточили враз царівну,
Внесли ноші й, подолавши всяку дію супротивну,
Усередину втягнули, половили сонцерівну.
- 576 Крізь вікно пройшли до моря, і царівни слід загинув!
„Хто б за це,— Давар скричала,— в мене каменем не кинув?
Доки він заб'є—сама я вб'ю себе, щоб дух поринув!“
Вмерла, ніж встромивши в груди, аж потік кривавий хлинув.
- 577 Ти, живу мене узрівши, вразивсь, наче з дивини?
За звістки такі, як треба, так зі мною і вчини,
Та, благаю ради бога, від життя цього звільни!“
Сльози в неї проливались—не спинялися вони.
- 578 Мовив: „Сестро, не тебе я покараю за біду!
Що чинитиму для неї, як і де її знайду?
Скрізь шукаючи кохану, гори й води перейду!“
Скам'янів я весь, і душу, наче скелю, мав тверду.
- 579 Я тремтів, я розум втратив, вбив мене одчай надмірний.
Я подумав: „Не лежи тут, бездіяльний і покірний,
Ліпше йди її шукати за поля, за діл нагірний.
Час рушати тому за мною, хто мені лишився вірний!“

- 580 Я вдягтися й взяти зброю до своїх пішов палат.
Вийшов звідти, і за мною — вояків сто шістдесят.
Ми до берега морського вийшли з брами мимо хат.
Корабель я там побачив, що причалив до загат.
- 581 Я ступив на нього й рушив широм простору морського;
Кораблі перепинявши, оглядав їх пильно й строго,
Та, шалений, ще шалів я, не довідавшись нічого.
Видно, бог мене покинув, бо гидкий я став для нього.
- 582 В році місяців дванадцять, наче двадцять, розтяглися;
Люди, що стрівали б діву, навіть в снах не приверзлися.
Весь же почет мій загинув, бо недуги почалися.
Я промовив: „Волю бога зневажати не берися“.
- 583 Повернув, зморившись плавать, я до берега вітрило,
Не послухався й вазіра, серце в мене озвіріло.
Хто живий іще zostався, десь поплентався безсило,
Та знедолена людину небо кинуть не схотіло.
- 584 Лиш Асмаат була зі мною й два раби. Чужа їм зрада.
Серце в мене укріпляли їх слова та їх порада.
Хоч би звістку мав од неї — і душа вже стала б рада.
Сльози вниз текли потоком, в них була моя вірада.

повість шістнадцяга

як таріел зустрів мурадїма-фрїдома на березі моря

- 585 Раз вночі я йшов над морем. Сад вставав за небосхилом —
Був отам, здавалось, город. Перед нами — в скелі вилом,
Та людей не хтіло бачить серце, спалене горнилом.
Там під деревом величним став спочить я, вкритий пилом.
- 586 Я заснув у тому лісі; розломил хліб свій слуги,
Я ж прокинувся. На серці, наче сажа,— темїнь туги,
Бо не знав ні лжі, ні правди, ні новин, ні осоруги,
І з очей лилися сльози на поля та на яруги.
- 587 Раптом крик зачув я, глянув і побачив верхівця,—
Він скакав над узбережжям. Хтось поранив молодця;
Меч поламаний, кривавий, став подібний до зубця.
Ворогів своїх він лаяв, проклинав їх без кінця.
- 588 Кїнь під ним — був кїнь той чорний, що тепер він став моїм.
Витязь вихорем промчався, вітром лютим і лихим.
Я послав слугу до нього, щоб зустрітися із ним
І спитать: „На кого, леве, ти у гніванні страшнім?“

- 589 Він мовчав, немов до нього слово те й не долетіло.
Я тоді конем помчався, перед ним спинився сміло
І сказав: „Стривай! Я хочу про твоє дізнатись діло“.
Я сподобався—на мене він поглянув заясніло.
- 590 Мовив: „Бог тобі зростати дав тополею стрункою!“
А тоді сказав: „Повім я все, що сталося зі мною,—
Ворог мій зробився левом, хоч здавався мені козою,
Він опав мене підступно, я не встиг вхопити зброю ..“
- 591 Відповів я: „Заспокойся! Станьмо тут на відпочин.
Хоч мечем ударять, витязь не відступить ні один“.
Я повів його, і дружньо ми ішли, мов батько й син;
Я дивився й дивувався, бо сіяв красою він.
- 592 Раб мій—лікар був. Щоб рани заживати почали,
Зав’язав він їх, добувши звідти кінчика стріли.
Я тоді промовив: „Хто ти? Зранив руку хто й коли?“
Він почав розповідати всі діла, що з ним були.
- 593 Він казав: „Тебе не знаю—марні здогади мої;
Звідки, виснаживши тіло, ти ідеш, в які краї?
Нащо бліднуть ці агати і трояндові гаї?
Нащо бог цю свічку гасить, засвітивши сам її?
- 594 Город мій—Мулгазарзарі. Там царський я маю трон,
Цар над людом нечисленним, Нурадін я звусь Фрідон.
Ви тепер—в моїх владарствах, тут проходить їх кордон;
Хоч малі, та гарні землі, де правує мій закон.
- 595 Дід мій батьку дав півцарства, решту дав моему дяді.
Серед моря був там острів, що корився нашій владі,—
Дядько з власними синами захопив його у зваді,
Хтів забрать місця мисливські,—в цім я став їм на заваді.

- 596 Полював я тут сьогодні, як належить звіробою,
І схотів пройти на острів, не обтяжений юрбою,
А тому, забравши тільки п'ять сокольнічих з собою,
Війську мовив: „Повернуся я цією ще добою“.
- 597 Щоб зійти на острів, морем я поїхав у човні,
Вояків не взявши: нащо мав боятися рідні?
Та й вони злякались — місцем поступилися мені,
І почав я лови й крикнув, аж лунало вдалені.
- 598 Ліпше їх не зневажав би, бо, відчувши дужу лють,
Облягли вони нас військом — вже, мовляв, не утечуть,—
Дядько ж мій з синами вкупі заступив на морі путь,
І тоді напав на мене, тільки зброї брязкіт чуť.
- 599 Бачив я мечі блискучі, чув їх кличі ошалілі
І побіг до моря з криком: „Леле, бути їм в могилі!“
Рушив морем,— там зустріли вояки нас, наче хвилі;
Хтіли вбити, потоптати, та були вони безсилі.
- 600 Ще численніше вояцтво, до звитяжних звичне діл,
Звідси й звідти наступало, та здолать не мало сил,
Хоч для нападу іззаду поділилося навпіл.
Вже мій вірний меч зламався, бракувало й добрих стріл.
- 601 Та коли неподоланно облягли з усіх сторін,—
На коні я в море плигнув, пересікши хвилі вплин.
Всіх, хто був зі мною, вбили та й на них прийшов загин;
Зустрівають мене боялись, хоч і гнались навздогін.
- 602 Хай вершиться божа воля!—не забуду я науки,
Не прощу своєї крові, бо помститься прагнуть руки;
Так зроблю, щоб денно й нічно не забути їм про муки,
Приготую крукам учту,—веселитимуться круки!“

- 603 Став мені той витязь любий — ним думки мої зогріті;
Я сказав: „Без спіху треба ждати слухної нам миті!
Я піду разом з тобою,— вороги будуть забиті,
Ми ж бо — воїни обидва. Що злякає нас на світі?“
- 604 Ще сказав я: „Ти не знаєш про усі мої пригоди,
Та на повість докладнішу почекаємо нагоди“.
Він промовив: „Що зрівняти до такої насолоди?
Все життя тобі віддам я, все, що маю від природи“.
- 605 У мале, та гарне місто нас примчав прудкий румак.
Там його зустріло військо. На журби своєї знак
Дряпав щоки, пилом сипав на лице собі вояк,
Цілував і меч побитий, і кільце меча, й держак.
- 606 Всім припав я до вподоби, і казали у привіт:
„Нам, о сонце, шле погоду красота твоїх ланит!“
Ми ввійшли в його столицю — кращих міст не знає світ!
Там були всі люди вбрані в злототканий оксамит.

повість сімнадцяга

ґарієлова допомога фрідону
ґа їхня перемога над ворогами

- 607 Знову зміг тримати зброю цар Фрідон, коли зміцнів;
Ми галер наготували та юрбу войовників,—
Скільки сил той мусить мати, хто здолати б їх схотів!
Я повім, як бився витязь, воювавши ворогів.
- 608 Ми пішли на них війною, щоб наш ворог не спочинув.
Нам назустріч через море цілий тлум човнів нахлинув:
Я напав на них, ногою їхній човен перекинув,—
Мов жінки, вони вищали: кожен думав, що загинув.
- 609 Другий човен я за прову взяв і кинув у вали,—
Ворогів топив у морі, не потративши й стріли!
Ті, кого не вбив,— побігли, аж до пристані втекли,
І тоді від самовидців я зажив собі хвали.
- 610 Ми на берег вийшли. Кінне військо кинулось на нас,
Встряли знову ми у січу, та мінливий бою час.
Милувавсь я, що в Фрідона дух звитяжця не загас:
Бився лев, чий лик — мов сонце, стан — алое, цвіт окрас.

- 611 Він з коня і дядька, й сина скинув геть, жадавши кари,—
Пальці рук повідтинали їм меча його удари;
Він погнав один двох бранців, пов'язавши їх до пари.
Їхні витязі ридали, ми ж раділи, мов бояри.
- 612 Ми війська порозганяли, ворогами вкривши лан,
Та в боях не зледачили — хутко вдерлися в їх стан,
Їм гомілки перебили, їх зім'яли, мов сап'ян.
Вбий мене, як всю ту здобич міг забрати караван!
- 613 Всі скарби Фрідон провірив і наклав свої печаті;
Йшов за ним і дядько з сином — лиходійники завзяті,—
Він отут же, серед поля, їх віддав негайній страті.
„Ти — алое“ — скрізь про себе чув пісні я розпочаті.
- 614 Ми до міста повертались,— вийшли натовпи святкові,
Потішали всіх присутніх штукарі — митці чудові.
І мене, й Фрідона люди прославляли в кожному слові
І казали: „Наточили з ворогів ви ріки крові!“
- 615 Як царя, вітав Фрідона тьмочисленний людський збіг;
Як царю царів,— до мене я вітання спостеріг,
Та похмурий був і журний, не збирав троянд — утіх;
Діл моїх вони не знали,— тяжко й згадувати їх!

повість вісімнадцяга

як Фрідом повідомив гариєла про місґам-дарєдґам

- 616 Раз на ловах із Фрідоном ми пройшли корчастим бором
Аж до скелі, що стриміла над морищем неозорим,
І Фрідон сказав: „Послухай: якость ставши тут над морем,
Дивну річ побачив звідси я своїм орлиним зором“.
- 617 Я просив сказати, й витязь про таку повів пригуду:
„Раз ганяв отут конем я—має кінь мій дивну вроду:
В полі—сокіл, та на річці не шука, мов качка, броду.
З круч оцих я задивився, як пірнав коршак у воду.“
- 618 Раптом, глянувши у море, став пильніше придивлятисть:
Річ якась мала й незнана почала отам з'являтисть,—
Як воно, те диво, може так моторно посуватись?
Та не міг його розглянуть, мусив тільки дивуватись.
- 619 Я гадав: „Чи звір, чи птиця—те появище незнане?“
Це був човен, заповитий в запинало злототкане.
Він моторно йшов на веслах,—сонце в нім сидить, не гляне.
Я б на сьоме небо радо вивів сонце те кохане!

- 620 Два раби, як смоли.— чорні, вийшли звідти на узкося.
Діву вивели з собою,— розметалося волосся,
І сіянням незрівняним їй обличчя зайнялося.
В мить, коли вона засяла,— сонце стьмареним здалося!
- 621 Я радів, тремтів, журився — чи присняться знову сни ті?
Закохався я в троянду, в пелюстки, снігами вкриті.
Я рішив: „Піду назустріч, нажену їх тої ж миті,—
Від коня мого прудкого не втече ніхто на світі“.
- 622 Я помчав конем — озвався шумом, гуком ліс нагірний,
Та не в силі наздогнати, хоч і гнався кінь мій вірний,—
Майорів у морі човен, наче сонця блиск вечірній.
Відійшла вона від мене — і вогонь в душі сумирній!“
- 623 Спалахнув я, все збагнувши із Фрідонових цих слів,
Впав з коня, ридав безстидно, дужим полум'ям горів,
Вбрався в кров свою гарячу, що текла із щік та з брів,
І кричав: „Забий мене ти! Чом не я її зустрів?“
- 624 Це Фрідона здивувало,— він не знав, яка причина
Розпач викликала в мене. Ставши поруч на коліна,
Він благав мене ласкаво, заспокоював, як сина;
Вії левня снігом вкрила, перлом зронена, сльозина.
- 625 „Горе! Повість розповівши, звів тебе я до відчаю!“
Я сказав йому: „За мене не печалься, я благаю.
Був моїм той місяць ясний,— через нього так палаю!
Ти — товариш мій, і нині все скажу тобі до краю“.
- 626 Він дознав про все від мене, як товариш мій, по праву,
І сказав: „Повів цю повість я собі лиш на неславу!
Ти — високий цар індійський,— сам прибув в мою державу,
Тож палац повинен мати, трон і челядь величаву.“

- 627 В кого стан—як в кипариса, хай той господа прославить—
Відверне списа від нього бог, роздерши серце навіть;
Він свою нам ласку й милість, наче грім із неба, явить,
Творить він із лиха радість, милостиво нами править“.
- 628 Ми вернулись до палацу. Сили вдох. Нас мучить туга.
Я сказав Фрідону: „Маю я тебе лише за друга,—
Бог не хоче, щоб родилась ще така людина друга;
Як здружився я з тобою,—в мене виросла потуга.
- 629 Я—друг вірний; час повинен нашій дружбі лиш сприять.
Розум свій, язик свій мудрий дай мені, мене порадь:
Як для неї і для себе повернути благодать?
Я й хвилини жить не хочу, як її не зможу мать“.
- 630 Він сказав: „Од слів ласкавих я душею розтаю,—
Ти мені являєш милість, цар в індійському краю,—
Чи посмію навіть думать ще про вдячність я твою?
Наче раб, тобі скоряюсь, бо рабом твоїм стаю.
- 631 Город мій—збирач усяких чужоземних справ, новин,
Бо проз нього путь лягає кораблям з усіх країн.
Може, тут ми щось почуем про бальзам, що гоїть він?
Може, бог тебе не схоче засудити на загибь?
- 632 Моряків метких і справних надішлім в усі усюди—
Діву—місяць твій жаданий, розшукають нам ці люди;
Ти ж—терпи тим часом, болі хай тобі не мучать груди,
Бо нема такого горя, що йому утіх не буде“.
- 633 Він морців до себе скликав і сказав він їм усім:
„Вирушайте кораблями, їдьте простором морським,
Щоб знайти її, що прагне быть з укоханим своїм:
Сотні бід перетерпите, а не вісім, або сім!“

- 634 Він послав гінців усюди, де стояли кораблі,
І звелів : „Ії шукайте по всіх закутках землі!“
Це ждання було за радість, аж применшали жалі,—
Сором згадувать — відчув я навіть радощі малі!
- 635 Трон мені Фрідон поставив,— як владар, мав я сидіти;
Він сказав : „Пробач ласкаво нездогадливість мені ти,
Бо тебе, царя індійців, недостойні ці привіти!
Хто із нас не хтів би ревню, наче раб, тобі служити?“
- 636 Що казати?— звідусюди позбирались шукачі,
Та новин вони не знали, хоч ходили вдень, вночі,—
Анічого не дізнались, марно світом бредучи.
Я ридав, ще дужчі сльози із очей своїх люючи.
- 637 Я Фрідону рік : „Не знав я ще страшнішої пори,—
Як мені на серці важко, бачить бог лише згори.
О, без тебе дні і ночі — сірі, наче вечори!
Всякі радощі я втратив, серце сповнилось жури.
- 638 Звідки ще новин чекати? — ні, надія це пуста;
Йду я звідси, так дозвољ же залишить твої міста!“
Як Фрідон почув це, землю заросила кров густа:
„Брате,— мовив він,— віднині всяка радість — марнота!“
- 639 Не могли мене затримать, хоч велике їх старання;
Чув уклінного вояцтва я моління та благання,—
Обіймали, цілували, віддаляли час прощання:
„Ні, не йди від нас! Для тебе ми готові й на страждання!“
- 640 Їм сказав : „І я страждаю від розлуки оцієї,
Та для мене неможливі втіхи - радощі без неї.
Я не кину, не забуду бранки любої своєї,—
Не лишусь, не відступлюся від ухвали я моєї!“

- 641 Сам Фрідон коня тут вивів, цілував мене, як рідний,
І казав: „Цей кінь — для тебе, кипарисе сонцевидний;
Більш ні в чім не потребуеш, цей же дар — тебе він гідний,
Хай моторністю своєю кінь злегшить вам шлях побідний!“
- 642 Провожав Фрідон, і в нього сльози бігли на лиці;
Цілувались ми обидва, всі ридали верхівці,—
Щиру тугу військо несло в серці, не на язиці.
Ми прощалися — із дітьми так прощаються отці.
- 643 Віддалившись від Фрідона, знов почав її шукати,
Мандрував землею й морем, не минув ніде ні хати,
Та не здивав я нікого, що про неї міг би знати;
Серцем зовсім ошалівши, схожий став до звіряти.
- 644 Думав: „Годі мандрувати морем марно, хоч і браво;
Десь між звірів, може, втихне серце, змучене криваво“.
Я сказав Асма і слугам сім чи вісім слів ласкаво:
„Вас я змучив,—нарікати справді маєте ви право.
- 645 Тож ідіть, мене лишіте — річ моя не слабодуха!
Не дивіться більш на сльози, що їх точить з мене скруха“.
Кожен з них, це слово чувши, каже так, мене не слуха:
„Леле! Що ви проказали?—хай не чують наші вуха!
- 646 Щоб нам доля, окрім тебе, пана іншого не слала!
Навіть куряву, що путтю з ніг твого коня упала,
Не покинем, не залишим,—служба наша вірна й стала!
Схоче доля — і в дбайливця думка зродиться недбала“.
- 647 Не прогнав їх геть, прислухавсь я до їхніх слів і сліз,
Та, покинувши оселі, заблукав у дикий ліс,
Де обрав собі за житло схови оленів та кіз,
І почав бродить, стоптавши вись гірську і дольний низ.

- 648 Я знайшов печеру — діви тут порили гірні пруги;
Я почав із ними битись, і не стало в них потуги,
Бо, хоч слуг моїх забили, я рубав їх крізь кольчуги.
Бризки долі впали знову, знов мені завдавши туги.
- 649 Крик, і зойк, і стогін дівів аж до неба досягав
І земля здригалась важко від ударів їх булав,
Сонце вкрилось пилюгою, кипарис рясний дрижав.
Сто їх билось, та нікого не лишив я з їхніх лав.
- 650 От з того часу я, брате, тут живу і тут вмираю,
Тут блукаю, тут і плачу, непритомнію з одчаю.
Вірна дівчина — зі мною, шалом спалена до краю.
Тільки смерть мені лишилась, більше виходу не знаю!
- 651 Тигра гарного вважаю трохи схожим я до неї,—
Ось чому люблю ці шкури, з них роблю собі кереї,—
Шиють їх, дбайливі й журні, руки дівчини цієї.
Я себе забить не можу, марно смерті жду своєї!
- 652 Їй хвали не можуть скласти язики всіх мудреців,—
Я пригадую кохану завше, протягом всіх днів;
Живучи отут між звірів, з ними й сам я озвірів.
Що мені від бога треба? — тільки вмерти б я хотів! "
- 653 Бив лице він, рвав троянду — стала квітка щік прив'яла,
Став рубін його бурштином, вламки падали кристала;
З вій похилих Автанділа теж сльоза на діл упала,
Та уклінна ласка діви згодом левня вгамувала.
- 654 Заспокоєний, промовив Таріел до Автанділа:
„Втішив я тебе; ця втіха розпач в серці пробудила.
Ти, мою почувши повість, бачиш: жить мені — несила.
Йди ж тепер, вертай до сонця, вже твоя чекає мила“.

- 655 Автанділ промовив: „Годі про розлуку цих речей,
Бо з тобою розлучившись, сльози литиму з очей.
Я тобі скажу всю правду, не розсердишся ачей:
Смерть твоя не втішить діви,— сонця днів, зорі ночей.
- 656 Якщо лікар, хоч би й славний, занеміг,— він знає: треба
Зразу іншого якогось кликати лікаря до себе;
Він повість йому про хворість, що огнем упала з неба,
Бо сторонній ліпше знає, в чім є хворому потреба.
- 657 Слів моїх послухай,— мудро я кажу, не ошаліло:
Ти не раз,— цього не досить!— сто разів провір це діло,
Адже добрих справ не робить, в кого серце заяріло.
Я ж піду, я прагну бачить ту, палющу дух і тіло!
- 658 Стріну я її, коханням запалю ще дужчим груди,
Розповім про що дізнався... Геть від мене, інші люди!
Вір мені,— тебе благаю, бог і небо свідком буде,—
Поклянімося не знати ані зради, ні облуди!
- 659 Не відходь нікуди звідси,— клятву дай мені єдину,
Я ж навічно присягнуся, що ніде тебе не кину,
Повернуся, щоб з тобою тут блукати до загину.
Бог pomoже,— я розвію твій одчай і самотину!“
- 660 Той сказав: „Як міг чужинцю ти любов оддати свою?
Жаль тобі мене покинуть, мов троянду— солов'ю;
Дасть господь, і знов побачу— прагнень серця не втаю!—
Я тебе, що виростаєш, мов алое у гаю.
- 661 Як до мене повернешся після довгих мандрювань,—
Не втече у поле серце, наче сарна, наче лань.
Як збрешу,— хай підо мною божий гнів розверзне хлань!
Лиш твоя близька присутність знищить шал моїх страждань“.

- 662 І на цьому щирі друзі склали клятви молитовні,
Ці бурштини-самоцвіти, шалодумні, мудромовні.
Полюбилися,— і душу їм пекли вогні любовні;
Пробули всю ніч укупі друзі вірні й невгамовні.
- 663 Автанділ ридав, як бачив, що ридає побратим;
Вранці встав, поцілувався з журним витязем отим;
Таріел не знав з одчаю, що тут станеться із ним.
Автанділ же, зарідавши, мчав чагарником густим.
- 664 Автанділа провожала в путь Аснат — вона весь час
Заклинала, щоб вернувся, побратима душу спас,—
Зов'явала, як фіалка, блиск лиця її пригас.
Він сказав: „Кого ж, о сестро, пригадаю ще, крім вас?
- 665 Вдома довго не лишуся, бо про вас я не забуду,
Тільки він хай не відходить, не тікає геть від люду.
Два лиш місяці чекайте,— як тоді я не прибуду,
Значить, в горі десь потрапив, чи пропав з ганьби, як з бруду“.
- 666 Автанділ, пішовши звідти, відчував страждання щирі.
Дряпав руки, щік троянди роздирав в журі й зневірі,
Закривавився,— з дороги кров облизували звірі,—
Прудко мчав, прикоротивши путь свою в безмежнім ширі.

повість б дѣв'ятмацят

про поворот аґамдіа до аравії
після того, як він знайшов таріла
та розлучився з ним

- 667 Він прибув туди, де кинув військо, повне непокою,—
Всі його впізнали, стріли левня радістю бучною,
І тоді до Шермадіна вбігли з звісткою такою:
„Той приїхав, без якого втіха стала нам гіркою!“
- 668 Шермадін йому назустріч поспішив квапливим кроком
І вітав, лючи від щастя сльози збуреним потоком,
Мовив: „Боже! Чи це пан мій, чи підпав я злим морокам?
Чи на тебе, на живого, я достоїн глянуть оком?“
- 669 Витязь низько уклонився, обійняв раба свогого:
„Слава богу, що не вмер ти від засмучення тяжкого!“
Всі вельможі поспішали шану виявити до нього.
І була бурхлива радість, і людей зійшлося много.
- 670 Юрби стали вкруг палацу і вітали урочисто;
Щоб на пана подивитись, позбиралося все місто.
Життерадісний, він учту сам очолив особисто.
Мова людська не змалює всеї радості їх чисто!

- 671 Розповів він Шермадіну, що зазнав, як звідси рушив,
Як знайшов таки тужливця, хоч всі сили був напружив.
Щоб сльозу затамувати, він казав і очі мружив :
„Чи халупи, чи палаці — світ без нього осоружив!“
- 672 Раб повів йому, що сталося за його тут володіння :
„Про від'їзд твій не дізнались, бо таке твоє веління“.
День він в місті був, діливши з ними учту та радіння ;
Рушив звідси, як засяло вранці сонячне проміння.
- 673 Шермадін, відроди вісник, сам зрадівши новині,
Поспішав сказати, що витязь вже у рідній стороні.
Бистро путь десятиденну рицар вимчав за три дні,
Щоб зустріти ту, що тьмарить сонця промені ясні.
- 674 Вість послав він: „Царю гордий, величайся у віках!—
Маю в серці я до тебе обережність, шану й жах.
Я, про витязя нічого не дознавши, був би — прах,
Нині ж хочу все сказати, закінчивши щасно шлях“.
- 675 Ростеванові, цареві, пану, звиклому до слав,
Всю цю звістку особисто Шермадін переказав:
„Автанділ вас хоче бачить — він знайшов, кого шукав“.
Цар зрадів: „Я те дізнаюсь, що у господи благав!“
- 676 Раб пішов переказати й Тінатін, красі світил:
„Несучи приемну звістку, вас зустріне Автанділ“.
Наче сонце, діва стала осявати ввесь окіл
І дала рабу, зрадівши, подарунки у наділ.
- 677 Рушив цар зустріти левня після мандрів небезпечних.
Автанділ не здивувався з дяки виявів доречних,—
Тепла зустріч звеселила їх, і чулих, і сердечних;
Був од щастя мов сп'янілий гурт вельмож, надворців гречних.

- 678 Із коня зійшовши, витязь привітання склав Ростану,—
Цар йому своїм цілунком радість виявив і шану,
А тоді ввійшли, щасливі, у світлицю, пишно вбрану,
І раділи всі, зібравшись на цю зустріч довгождану.
- 679 Автанділ, цей лев із левів, ту звітав, що сяла світло,—
Нижнім став кристал сліпучий, і лице з троянд розквітло,
Ще сильніше засіявши, ніж небес високих світло.
Небо мати б їй палацом, бо будинок—їй не житло!
- 680 Того ж дня бенкет почався, пишний, шумний, неманіжний.
Цар на витязя дивився, мов на сина батько ніжний,—
Личить їм: роса—троянді, блиск снігів—сивинці сніжній.
Роздали вони дарами скарб із перлів дивовижний.
- 681 Всі хмільні пішли додому—учта вщухла на сьогодні;
Вкупі з левнем залишились лиш особи верховодні.
Цар питав, а витязь повість про свої почав злигодні,
Про тужливця-чужоземця, про страждання благородні.
- 682 „Не дивуйтеся, що нині я зітхатиму невпинно,—
Лик і стан його сіяє, наче сонце, випромінно;
Хто його побачить, в того розум гасне неодмінно.
Леле, в'яне та троянда, гине в тернах безневинно!
- 683 Як людина терпить горе від жорстокої недолі,
То кристал стає шафраном, брость вкривають терня голі“.
Автанділ згадав про нього і заплакав мимоволі,
Все, що знав од Таріела, розказав він їм поволі.
- 684 „Він живе в печері дикій, що від дівів одібрав,
І коханої служниця—з ним, як вірниця всіх справ.
Витязь, в шкуру тигра вбраний, зневажає злотоглав;
В нім огонь горить все дужче,—світ оцей він занедбав!“

- 685 Автанділ, кінчивши повість, мов звільнивсь од тяготи,—
Адже бачив сяйво сонця і добився до мети.
Слухачі його хвалили, що троянду зміг знайти:
„Це — хоробрість щонайвища; ще до чого прагнеш ти?“
- 686 Тінатін же, це почувши, звеселилась поготов,
Цілий день була весела, не вщухала учта й спів.
У своїх покоях раптом рицар вісника зустрів,—
Просить, щоб прийшов до неї. Не сказати, як він зрадів!
- 687 Витязь став ласкавий, чулий, і за декілька хвилин
Йшов, блідий,— так лев полями йде між левами один,
Витязь світу, самоцвіття, непошкоджений рубін;
Та вже серце ради серця проміняв, сердечний, він.
- 688 На престолі сяло сонце, вкрите косами з агата,
Мов алое, що полите райським струменем Ефрата.
Щоб її вславлять, потрібна не моя бліда хвала та,—
Тільки річ афінян мудрих, стосотмовна і багата.
- 689 Діва левня привітала, речі мовила лагідні;
Повні радощів, обидва сіли поруч, наче рідні,
Милозвучно і поважно ведучи розмови гідні;
Каже: „Як знайшов чужинця і які ти стерпів злидні?“
- 690 Він сказав: „Коли людині вдовольить бажання світ,
То, мов день минулий, горя навіть згадувать не слід.
Я знайшов алое, світом рясно зрошуваний цвіт,
Лик трояндовий я бачив, та тепер той лик поблід.
- 691 Кипарис квітучий сохне у журбі на чужині,
Каже він: „Душі кристала не вернути вже мені!“
Я палаю через нього — горимо ми з ним в огні“.—
Знов повів про Таріела, про його журливі дні.

- 692 Він повів про всі нещастя, що їх в мандрах поборов,
Він повів, як з ласки бога найжаданіше знайшов:
„Витязь світ і люд сприймає, наче звір, що кинув схов,—
Плаче й ходить він, шалений, із звір'ям поміж дібров.
- 693 Не дивуйся, що я можу вихвалять його повік!
Більш ніщо не до вподоби тим, хто бачив левня лик,
Бо від нього, мов од сонця, сліпне кожен чоловік.
Та шафран змінив троянду, лиш фіалки цвіт не зник!“
- 694 Все, що знав, що чув, що бачив, став він їй розповідати:
„Наче в тигра, в нього скелі та печери— замість хати.
З ним живе Асмаат — ця діва вміє горе гамувати.
Ах, усіх житців на світі доля змушує ридати!“
- 695 Чувши це, вона втолила всі бажання невгамовні,
Образ місяцевий діви засіяв, як місяць вповні.
Запитала: „Що для нього втішить муки невимовні
І які потрібні ліки рани гоїти любовні?“
- 696 Витязь вимовив: „Хто має до шаленого довіру?
Він страждає ради мене, він палає понадміру.
Обіцяв я повернутись, принести себе в офіру,
Я тобою клявся, сонце,— клятву дав незламну й щиру.
- 697 Мусить друг заради друга знести злидні, долі лють,
І віддати за серце серце, бо любов— це міст і путь.
Для коханця горе любки нестерпучим має бути,—
Ось і я без нього радість мушу зганьбленням відчуту!“
- 698 Сонцерівна мовить: „Ось що серцю втіхи завдає:
Ти щасливо повернувся, діло виконав своє,
І, насаджуване мною, вже зросло чуття твоє,—
Це для спаленого серця ліки вигоїні дає.

- 699 Та мінлива, мов погода, доля в діянні своїм:
Часом — сонце сяє, часом — загуркоче в небі грім.
Тільки лихо знала досі, та вже втіха йде за ним,—
Якщо світ дарує радість, то навіщо будь смутним?
- 700 Добре, що для тебе клятва — слово строге і тверде,—
Мусить друг не покидати друга любого ніде,
Він йому шукає ліків, він в путі його веде.
Я була щаслива — нині ж сонце геть від мене йде!“
- 701 Витязь мовив: „Шлеш мені ти восьму тугу до семи!
Марна річ — на кригу дмухати, не зігрієш так зими;
Марна річ — ти спробуй: сонце, що заходить, обійми!
Біль — з тобою будь, в розлуці ж сто скорбот відчуем ми.
- 702 Горе! В полумені мушу мандрувати без вороття!
Як в мету, влучає в серце стріл безжалісне биття,—
Жить лишилося третину швидкоплинного життя;
Хтів мовчати я, та минувся час для тайного скниття!
- 703 Чув слова твої, збагнувши, як добитися мети,—
Так, троянду можна тільки через терня осягти!
Сонце красне, повним світлом ще засяй для мене ти,
Дай хоч знак якийсь надії, щоб не вмер од тяготи!“
- 704 Витязь стриманий, цнотливий, ніжно вишуканий в мові,
Говорив із сонцем словом, гідним їхньої любові;
Діва витязю на спогад віддала разки перлові.
Хай же бог дарує радість юній діві й юнакові!
- 705 Що є краще? Притулити до рубінів щік агати,
Поруч ніжного алое кипарисом виростати,
Щоб всі милі — звеселились; щоб страждали — супостати.
Горе любому в розлуці — буде тяжко він стогнати!

- 706 Він на неї подивлявся, світлим щастям живучи,
І, з коханою розставшись, віддалився у плачі;
Заридало й сонце — лялились сліз закровлені ключі;
Проказала: „Світ не впився, хижо кров мою п'ючи!“
- 707 Витязь бив себе у груди, розлучившись із нею,—
Всіх любов примусить плакати і пом'якшитись душею.
Як закриють сонце хмари, тьма лягає над землею,—
Автанділ в розлуці змерхнув, не виблискував зорею.
- 708 Сльози й кров його по щоках проливались водночас,
Він казав: „Мойого сонця ясний блиск уже загас!
Чорні брови палять душу, палять серце — мій алмаз.
Світе, інших, окрім неї, я не хочу втіх - окрас!“
- 709 Вчора був я — мов алое, що зростив його Едем,
А сьогодні доля в мене люто влучила мечем,
І, неначе сіттю, серце огорнулося вогнем.
Світ увесь — безглуздя й казка, з кожним впевнююся днем“.
- 710 Кажучи це, витязь плакав і тремтів, зітхав до ранку,
З глибу серця рвався стогін, вкинув тіло в лихоманку;
Наточив од'їзд отрути в радість бачити коханку.
Леле, доля всіх в жалобу сповиває наостанку!
- 711 В спочивальні витязь плаче, непритомніє од млості,
У думках кохану бачить, любо йде до неї в гості;
На лице лягає блідість, мов мороз — на пишні брості,—
Он як змучило троянду сонце, згасши в високості!
- 712 „Серце людське,— ти прокляте, серце жадібне й несите,
Часом — злиднями розтяте, часом — радістю зогріте.
Не дано йому ні міри, ані зору всесвіт зріти!
Ані цар, ні смерть не може серцем людським володіти!“

- 713 Проказавши гостро серцю ці слова, оці прокльони,
Він дари свого сонця—перли вийняв із скарбони,
Що були їй за обручку, за красу її корони;
Цідував він їх, проливши сльози чисті, як вісоні.
- 714 Раптом цар прислав наказа готуватись до дороги,—
Поспішив прийти він, зблідлий від безсоння і знемоги.
Там вже юрби позбирались, вкрили доли, перелоги.
Іхав цар. Наготували тулумбаси мідні й роги.
- 715 На коні був цар. Несила змалювать тодішнє свято!
Слів не чути—загриміли тулумбаси так завзято,
Пил затьмарив сонце, гнали соколів та псів багато,
І густою кров'ю звірів всі поля було полято.
- 716 Цар кінчив щасливо лови, втіх зазнавши в полюванні,—
З ним пішли князі, й вельможі, і війська його кохані.
Він ступив в царські палати, пишно встелені і вбрані,
Арфи грали, залунали хори в повному звучанні.
- 717 Цар і витязь сіли поруч, дружня йшла між них розмова,—
Їхні губи—мов рубіни, їхня усмішка—перлова.
Зблизька купчились достойні, а здаля юрба святкова;
Не згадавши Таріела, не сказав ніхто і слова.
- 718 Повернувся до себе витязь, стисши серце, вбите горем,—
Тільки видиво любові мріє в нього перед зором.
Він то встане, то приляже—не заснуть безумцям хворим!
Чи прислухається серце до вмовлянь, що линуть хором?
- 719 Він казав: „Щоб втішить серце, що придумати мені?
Цвіт Едему, стан тростини,—я від тебе вдалені!
Вигляд твій—всім зорам радість, ти женеш думки смутні!
Як тебе не годе бачить, то з'явися хоч вві сні!“

- 720 Це сказав він, заривавши,— сліз струміння потекло;
Серцю вимовив: „Терплячість — дум премудрих джерело,—
Лиш в терплячості всі злидні серце винести б змогло.
Як добра ми молим в бога, то повинні взяти й зло!
- 721 Ти, о серце, вмерти прагнеш,— він сказав до серця знов,—
Та ще краще жить для неї, їй життя віддати й кров.
Захвайся, хай не бачать, що вогонь тебе зборов,
Бо закоханим не личить виявлять свою любов“.

повість двадцять

як авґанділ пугав царя росубана,
і про те, що говорить вазір

- 722 Ранком вийшов на подвір'я витязь, вдягнений охайно,
Мовив: „Боже, дай же сили заховати кохання тайно,
Дай терплячості, і серце чимсь порадує життєдайно!“
До вазіра він,— як місяць,— на коні помчав негайно.
- 723 Сам вазір пішов назустріч: „Сонце бачити приємно!
Нині радість всі прикмети віщували недаремно!“
Він вітав його достойно, поклонився левню земно,—
Гостя чемного господар і зустріти мусить чемно.
- 724 Із коня зійти помігши, просить витязя у гості,—
Стелять килими китайські попід ноги на помості.
Витязь саяв, і казали люди знатні й люди проті:
„Вітер західний приніс нам пах трояндової брості“.
- 725 Він присів. І той, хто бачив красоту його збуялу,
Зразу серцем збожеволів, знепритомнівши од шалу,—
Не один, а десять тисяч зойків чулося загалу.
Всім звеліли вийти,— челядь порозходилась помалу.

- 726 І тоді вазіру витязь мовив речі величаві:
„Знаєш ти, царський порадник, все, що діється в державі.
Цар не схвалює без тебе постанови в жодній справі,—
Отже, вислухай мене ти, рани вилікуй криваві.
- 727 Стрівши витязя, відтоді я горю вогнями туг
І, в розлуці з ним, не бачу більше радості навкруг.
Ні, не можна забувати невіддячених заслуг!—
Все віддав би ради мене він, незаздрий, щедрий друг!
- 728 Бути з ним—таке бажання серце сплутало, мов сіль,—
З ним лишив терпець і душу я в оту прощальну мить.
Справді дав йому всевишній сонцем сяяти й горіть!—
Та й Асмаг вже полюбив я, мов сестру, несамохіть.
- 729 При від'їзді склав я клятву, повну сили й тяготи:
„Повернуся знов до тебе, знов мене побачиш ти:
Принесу для тебе світло і звільню від темноти“.
Ось вогнем я пломенію—час мені до нього йти!
- 730 Не хвалитимуся марно, тільки правду я повім:
Він на мене вже чекає, я ж—в паланні вогневім,
Бо шаленого шаленець не покине в горі тім.
Той—нешасний, хто зневажить словом клятвенним своїм!
- 731 Йди, скажи царю Ростану сам про діло це сумне,—
Я чолом його клянуся: як відпустить геть мене—
Я піду, а не відпустить—то чого він досягне?
Поможи мені—інакше дух мій пекло проглине.
- 732 Передай царю: „Будь славен в кожному слові людських мов!
Бог лиш знає, як боюся вас печалити я знов,
Але витязь стрункостанний запалив у мене кров,—
Ні, його не встерегтись,—він мій розум поборов!

- 733 Царю! Буду я забитий з ним розлукою лихою!
Взяв він серце, а без серця що подіється зі мною?
Як тужливцю поможу я,—вкрию вас тоді хвалою,
Бо й нічим не допомігши, все ж я серце заспокою.
- 734 Хай відхід мій не завдасть вам ані болів, ні образ;
Хай господь мене рятує, як врятовував не раз;
Хай він дасть вам перемогу і верне мене до вас,—
Не вернуся ж я — царюйте всеволодно повсякчас!"
- 735 Знов сказав вазіру витязь: „Скоротив я річ мою.
Розкажи царю докладно, що на серці я таю,
Дозвіл виблагай у нього, смілість вияви свою.
Я червінців сотню тисяч хабарем тобі даю“.
- 736 Та вазір всміхнувся й мовив: „Залиши собі хабар,—
Досить з того, що вказав ти путь злегшити твій тягар.
Знаю я: коли по правді все скажу царю, то цар
Збагатить мене дарами; втішно мати добрий дар.
- 737 Та, можливо, не дозволить він прожити ще й хвилину,—
В тебе золото лишиться, я ж здобуду домовину,
Я життя віддам — найкраще, що потішує людину.
Ні, царю не змовлю й слова, бо відразу ж там загину!
- 738 Нащо марно загинати? Шлях оцей — то шлях омільний.
Цар мене зганьбить чи знищить, він скричить: „Ти божевільний!
Чом розвіяти не зміг ти в нього вимисел свавільний?“
Ліпше вмерти, ніж зганьбитись,— рішенець мій неухильний.
- 739 Якщо цар тебе відпустить, то вояцтво зроду-віку
Не відпустить, не дозволить зникнуть сонячному лику,
Бо з твоїм від'їздом встане ворогів на нас без ліку.
Ні, не може обернутись горобець та й на шуліку!"

- 740 Плакав, мовив витязь: „В серце я встромлю ножа свого!
О, вазіре, ти кохання не зазнав, мабуть, палкого,
Ти не знаєш, певне, дружби й клятви, складеної строго,
Бо інакше ти б повірив, що не житиму без нього!
- 741 Сонце, що було засяло, піддалося знов борвію,—
Помагаймо ж сонцю гріти, починаймо спільну дію!
Ні, мені одному знати, чи печалюсь, чи радію,
Марна ж бесіда в людини тільки збільшить безнадію.
- 742 Ні царю, ні війську з мене не буде тепер користі,
Бо віднині можу тільки проливати сльози чисті.
Випробовують людину обітниці урочисті,—
Я піду до нього й, може, принесу щасливі вісті!
- 743 О, вазіре, ти прокляте маєш серце й мисль байдужу!
Тут залізо б стало воском, а не ствердло в скелю дужу.
Хоч з очей Геон би хлинув—сліз його не надолужу!
Поможи, й тобі на поміч сили теж колись напружу.
- 744 Якщо цар мене не пустить, нишком звідси я від'їду
І віддам огням я серце—хай пожруть його без сліду!
Цар тебе за мій учинок не зжене із круговиду—
Обіцяй, що ради мене стерпиш лють і зненавиду“.
- 745 Відповів вазір: „Мордує і мене твоє палання.
Сліз твоїх не можу бачить, гине радість доостання.
Часом, краще говорити; часом, ліпше слів—мовчання,
Та скажу я: ради тебе хай приходиться смерть зарання!“
- 746 Це сказав вазір, підвівся і в царські пішов палати,
І зустрів отам царя він, пишно вбраного у шати,
Та, злякавшись, прикре слово не рішився проказати,
І в задумі та мовчанні він продовжував стояти.

- 747 Враз печального вазіра цар побачив у юрбі
І спитав: „Чого стоїш ти там в печалі та журбі?“
Відповів вазір: „Розглядів цар печаль в своїм рабі,—
Ти заб'єш мене, почувши, що повім оце тобі.
- 748 І не зменшить, і не збільшить жаль мій лиха й безнадій.
Хоч посол не знає жаху, але жах в душі моїй;
Аванділ тебе благає:—Відпусти його мерщій,
Бо в розлуці з Таріелом світ для нього—звук пустий!“
- 749 Він царю своєму з жахом все, що відав, те й повів;
Він сказав: „Ти зрозумієш із моїх коротких слів,
І який він був печальний, і які він сльози лив.
Правий будеш, як повергнеш ти на мене владний гнів!“
- 750 В мить, коли вазіра слово до царевих вух дійшло,—
Він розгнівався жакливо, враз нахмуривши чоло:
„Лиш твоє безумство люте це проказувать змогло!
Зла людина поспішає якхутчій розвідать зло.
- 751 Так ти квапився сказати, мов щось радісне прорік.
Тільки вбивши, заподіє більше лиха чоловік!
Як мені таке докласти твій наважився язик?
За вазіра в мене бути не достойн ти повік!
- 752 Мудрий муж все прикре пану мусить в слові обминути,
Бо ведуть дурні промови тільки дурні-баламути.
Хай оглухли б в мене вуха, ніж таке я маю чути.
Я заб'ю тебе,—за тебе не боюся я покути!“
- 753 Знову цар гукнув: „Коли б ти не з його прибув ухвали,—
Присягаюся,—відразу б з тебе голову зрубали!
Геть тікай ти, божевільний, лютий, зганьблений, зухвалий!
О, як гарно промовляв ти! О, яких ми втіх зазнали!“

- 754 Він схопив стільця, об стіну розтрощив, поінтий сказом
Не влучав, та бив стільцями, бив лозою, мов алмазом.
„Як наважився піддати ти царя таким образом?“
По блідій щоці вазіра сльози бігли раз за разом.
- 755 Втік тоді вазір нещасний; не питав, у чім провина;
Заховався, мов лисиця; в серці — рана не єдина.
Входив смілий, вийшов хмурий, — від ганьби ця переміна.
Вороги отак не шкодять, як сама собі людина.
- 756 Він казав : „Мені страждати богом звелено коханим !
Я ошуканий, я хмурий, світ мені-здається тьмяним.
Хто наважиться зухвало говорити з власним паном,
Так з ним буде, як зі мною, хоч яким пишався саном!“
- 757 Йшов вазір у темній тузі, посмутнів з наруг-неслав,
І з нахмуреним обличчям Автанділові сказав :
„Вам я дякувати мушу — добивався ж ваших прав,
От жожу в ганьбі, ще й мало головою не наклав“.
- 758 Про хабар він став казати, не почав ні звад, ні чвар.
Дивно! Міг він жартувати, безтурботно зніс удар :
„Хто не здержав обіцянки — злий на того і владар,
Адже сказано, що й в пеклі справи звершує хабар.
- 759 Як мене владар 'збезчестив — навіть згадувати годі!
Став для нього я огидний, найгидкіший у природі,
Не достойний бути мужем, розум втративши відтоді.
Я загинув би, та, видно, став господь на перешкоді.
- 760 Все, що сталось, — те обдумав, те робив з своєї волі;
Хоч і знав, що гнів накличу, все ж горюю мимоволі.
Ні, людина не уникне передвизначення долі!
Я за тебе вмєр би радо, і терплю не марно болі“.

- 761 Відповів юнак: „Вагання, чи втекти звідсіль, немає,
Бо, коли троянда в'яне, соловей тоді вмирає;
Щоб знайти росу цілющу, помандрує він в безкрає,—
Чим потішиться, що зробить, як її не відшукає?
- 762 Я без витязя не в силі ні сидіти, ні лежати.
Ні! Мов звір той, подолаю перешкоди і загати!
Нащо цар мене благає проти ворога рушати?
Як тримать людей нерадих, ліпше зовсім їх не мати.
- 763 Знов благатиму владику — може, гнів його розвію,
Може, він збагне, нарешті, як я серцем пломенію.
Не відпустить — сам подамся, всяку втративши надію.
І, коли помру,— покину життєву я веремію“.
- 764 Вдвох пішли вони на учту, розмовляючи, як друзі:
Дав вазір дарунки левню, щоб розважився у тузі,
Збагатив старих і юних, частував усіх в окрузі.
Як назад вертався витязь, сонце вже було на прuzі.
- 765 Він червінців сотню тисяч зав'язав одним пакунком,
Триста звоїв оксамиту з злототканим візерунком,
Шістдесят рубінів-лалів, славних барвою й гатунком,
І людину до вазіра надіслав з оцим дарунком.
- 766 Він звелів сказать: „Чи можу повернути те, що винний?
Не дарю — тобі належить скарб ще більше неоцінний.
Якщо жити залишуся, стану я твій раб уклінний,
За любов віддам любов'ю, зважу все, в чуттях незмінний“.
- 767 До його добра та ласки, де шукати слово схоже?
Він — людина, котрій личить і хвала, і діло гоже.
Так і треба помагати, хто кому наскільки може.
Брат і родич нам потрібні, як в біді наш дух знеможе.

повість двадцять перша

розмова авґамділа з шермадіном,
коли він таємно від'їздив

- 768 Шермадіну мовив витязь, дивний образ ясноти:
„День оцей потішив серце, дав надіям він зрости,—
Він покаже невідкладно, що для мене зробиш ти“.
Хай слухач прославить нині їх сягання до мети!
- 769 Витязь мовив: „Не пускає Ростеван мене в пориві,—
Він не знає, як, для чого, де живуть серця правдиві.
Ні, бодай без Таріела вмер би я в журбі та гніві!
Чи прощає колинебудь бог діла несправедливі?
- 770 Щоб довести друзям дружбу, є три вчинки, три науки:
Це—бажання бути вкупі та обурення з розлуки,
Це—дари, щоб не втомились дарувати щедрі руки,
Це—увага й допомога, мандрування, повні муки.
- 771 Розмовляти годі!—треба стримать бесіди розлив!
Хай би мій від'їзд таємний серце зранене зцілив.
Доки я іще з тобою—прислухайся ти до слів
І пильнуй, додержуй ревно те, чого тебе я вчив.

- 772 Я рішив безповоротно з ним ділити дальші дні,
Бо лиш зрадник радий завше все спаплюжити в брехні.
Серце плаче, стогне, скніє, вмре без нього вдалені,
Знавіснівши, затрептівши, „горе,— скрикнувши,— мені!“
- 773 Перше діло : служба князю, вірність князю без олжі,—
Появи ж свої чесноти, кривди ж всі тобі чужі,
Верховодь понад військами, дім мій пильно стережи,
Добре ти служив—ще ліпше нам віднині послужи !
- 774 Хай від сил твоїх невтомних вороги зазнають зводу,
Хай загинуть лиходії, та чини добро народу,—
Як вернусь, тоді одержиш ти прещедру нагороду,
Бо заслуга перед паном не загине звіку - зроду!“
- 775 Шермадін заплакав гірко, річчю вражений отою,
І промовив : „Я й нещастя не злякаюсь самотою,
Та без тебе присмерк тужний заповине серце млою.
Можу я тобі придатись, тож візьми мене з собою.
- 776 Хто чував, щоб витязь в мандрах захотів самотнім бути?
Хто чував, щоб пан підданця пощадив, зазнавши скрути?
Що зроблю я тут, безстидний, як поїдеш в далену ти?“
Витязь рік : „Не зможуть сльози рішенця мого схитнути.
- 777 Чи не певен, чи не вірю я в твою любов пригожу ?
Та цьому не бути—знаю долю я свою ворожу.
Хто, крім тебе, ще достоїн тут лишитись за сторожу ?
Серце втіш, повір,—тебе я взять не можу, ні, не можу !
- 778 Закохавшись, мушу прагнуть я самотньої путі—
Лле коханець кров та сльози в мандрах десь на самоті.
Триб закоханих—блукання, не марчіння в забутті.
Знай : така є доля світу, так ведеться у житті.

- 779 Я далеко йду від тебе — не забудь мене, люби!
Не боюсь ні самотини, ні ворожої юрби,—
Бадьоритися повинен витязь в час гіркий журби.
Зневажаю тих, що в справах не соромляться ганьби!
- 780 Я — не з тих, які на світі огірки лиш переспілі
І збирають, і радіють. Вірний другу я на ділі.
В сонця виблагав я дозвіл — відпустило в мандри смілі.
Так я друга не покину, хоч краї покину милі.
- 781 Ось візьми й віддай негайно заповіт мій Ростевану,—
Вас йому я доручаю, як упадливому пану.
Я помру,— себе не страчуй, сатанинську кинь оману,
Тільки плач, хай сльози кануть, ще роз'ятрюючи рану“.

повість двадцять друга

заповіт авраама цареві рогуватому коли він таємно відїздив

- 782 Заповіт він сів писати, жалісливі склав листи:
„Царю мій, таємно мушу я на розшуки піти,—
Палія душі моєї я не можу не знайти.
Наче бог, будь милостивий, подорожника прости!
- 783 Знаю — згодитись зі мною я тебе колись примушу,
Адже вірності до друга не зречуся, не порушу.
Слово вдумливе Платона я тобі згадати мушу:
„Лжа й дволичність шкодить тілу, потім нівечить і душу“.
- 784 Знаю я, що лжа — одвічне джерело усіх скорбот.
Кинуть друга, що за брата він любіший у стокрот?
Ні, не кину, не змарную філософських знань і цнот!
Ми вчимось, щоб дух наш злинув до гармонії висот.
- 785 Ти читав, що про кохання нам апостоли писали?
Обміркуй же, пригадавши їх напучення й ухвали:
„Нас любов підносить“ — дзвоном мислі мудрих пролунали!
Ти не віриш,— що ж промовлю я до темної навали?

- 786 Мій творець, мене могуттям обдарує щедро він,
Він — незрима сила й поміч для створінь і для тварин,
Він — безсмертний бог, що змірив грань буття і світу плин,
Він, який створить миттєво сто — з одного, з ста — один.
- 787 В божій волі — все на світі, і помітне й непомітне.
Без промінь троянда в'яне, і фіалка не розквітне.
Всі радіють, як побачать щось прекрасне, щось тендітне.
Ні, моє життя без нього — животіння безпросвітне!
- 788 Ти прости мені непослух, що твою накликав лють:
Я іду, мов полонений, де чуття мене ведуть.
Щоб згасить огонь горнила, мусив рушити я в путь.
Де б не був я — що до того? Волю б знов мені відчуть!
- 789 Марно зараз сумувати, сльози лити в самотині,
Бо рокової справи не уникнути людині:
Муж повинен бути терплячим і міцним при злій годині, —
Не сховатися від того, що призначено віднині.
- 790 Бог призначив — і приймаю долю я, мені надану, —
Серце більш не спопеліє, і зцілю нестерпну рану!
Хай же в радості й багатстві я, вернувшись, вас застану;
Славу й честь собі здобуду, як йому в пригоді стану.
- 791 Царю, вбий мене, почувши, що мій вчинок гудить люд.
Не сумуй, мене не стримуй; сльози й скарги — марний труд!
Не збрешу йому, не здатен я до брехень та облуд;
Він зганьбить мене, як станем на тім світі ми на суд.
- 792 Вічно мусимо про друга пам'ятать в душі своїй;
Безсоромний віроламець — він ганебний і гидкий!
Навіть цар мене не змусить до підступних, хитрих дій;
Гірше всіх — хистка людина, зло в людині є хисткій!

- 793 Мужа, зляканого смертю, що боїться навіть згадки,
Що в бою трясеться й блідне — зневажатимуть нащадки,—
Боягуз нічим не ліпший від прядільниць коло прядки.
Краще славу здобувати, ніж багатства і достатки.
- 794 Не зупиняй смерті й скелі, і гірське вузьке пуття !
Рівні в смерті й муж хоробрий, і знедолене дитя.
Чи старі, чи юні — врешті всім в землі є сповиття.
Ліпше смерть, достойна слави, ніж зганьбоване життя.
- 795 Я насмілюся, о царю, пригадать тобі ще раз :
Це не вірно — жити, смерті не ждучи собі всякчас,—
Той вночі і вдень приходиться, хто усіх з'єднає нас!
Не вернись я — значить, в злиднях і в стражданнях я загас.
- 796 Як нищівна доля знищить і мене кінець - кінцем,—
Мандрівник, помру десь в мандрах, не оплаканий отцем,
Не завинутий у саван вірним другом та бійцем.
Вість про смерть мою ти стрінеш з журним серцем і лицем.
- 797 Маю ще неоціненні, незліченні я скарби :
Бідакам їх дай, і вільні хай будуть усі раби.
А сиріт щонайбідніших ти багатими зроби,
Щоб мене благословляли щохвилини, щодоби.
- 798 Забери собі найкраще, як мій каже заповіт,
А на решту хай будують люди протягом цих літ
Чи мости довготривалі, чи притулки для сиріт.
Мій вогонь згасити можеш ти єдиний на весь світ.
- 799 Відтепер тобі від мене не прибудуть вже листи,—
Це останній лист і з нього правду всю прознаєш ти.
Я диявола здолаю і доб'юся до мети.
Хто мерцеві дорікає ? Тож мене тепер прости!

- 800 Хай в царя зазнає ласки мій прислужник Шермадін,—
Час несе йому багато злих, нерадїсних годин ;
Будь до нього милостивий — милїсть мав од мене він ;
Не дозвољь йому точити сльози й кров навперемїн.
- 801 Заповіт мій власноручний вже кінчати на порї.
Мій учителю ! Від тебе йду, шалений, я в журї,—
Не сумуйте через мене, не печальтеся, царї,
Ворогів гнобїть і сяйте, наче сонце угорї !“
- 802 Закінчивши заповіт свій,—Шермадїну передав
І сказав : „Вручи царевї це здання печальних справ
Ти, що радником найближчим в мене завше пробував“.
І, рїдаючи криваво, служника він обїйняв.

807 Того дня Ростан був лютий — не було в царя прийому,
Встав він хмурий, клекотіло наче полум'я у ньому.
Наказав прийти до нього він вазіреві старому,—
Той прийшов, блідий від жаху, душу ввергнувши в судому.

повісѣ двадцѣтѣхъ вѣрѣхъ
царь росѣвамъ довідуеться
про таємний від'їздъ автанділа

- 808 Увійшов вазір сумирно до вітального покою.
„Не згадаю, що казав ти,— річчю цар озвався такою,—
Ти мене злютив, розгнівав, довго я не мав спокою,
А тому тебе, вазіра, серце серця, вкрив ганьбою.
- 809 Нащо гнів?— адже ти знаєш, в чім прохання Автанділа.
Мудреці казали вірно: „Прикрість горе породила“,—
Не чини ж тепер нічого, не обдумуючи діла!
Повтори, що вже казав ти,— річ твоя хай буде сміла“.
- 810 Знов сказав вазір, як вчора, що вогонь палає в леві,
Та на відповідь почув він від царя слова миттеві:
„Якщо ти не збожеволів— стану я євреєм Леві
І тебе цілком зречуся,— не кажи таке цареві“.
- 811 Став вазір шукати левня,— не знайшов того кристала,
Лиш юрба рабів про тайну втечу витязя сказала,—
Рік вазір: „Вчорашня кривда не пускає йти до зала;
Хай про все царю розкаже той, чия душа зухвала!“

- 812 Все вазір не йшов, і знову цар людину шле з палати,—
Зник і той. Царю про втечу хто б наважився сказати?
Вже підозра у Ростана, почуття гіркої втрати,
Каже він : „Напевне втік той, що міг сотню подолати!“
- 813 Цар схилив чоло і думав,— не уникнути біди,
Та й зітхнув, чоло піднісши, і сказав рабу : „Іди!
Хай безстидний все розкаже, тільки з'явиться сюди“.
Увійшов вазір, хоч зблідлий, та поважний, як завжди.
- 814 Він ввійшов, смутний, і в нього запитав владар притьма :
„Чи не місяцем мінливим стало сонце ? — Дня нема !“
Тут вазір царю повідав, як утік той крадькома :
„Сонце більше нам не сяє, навкруги лягає тьма“.
- 815 Цар, почувши, страшно скрикнув, від одчаю похолов,
Мовив : „Сину мій, тебе я не побачу більше знов !“
Рвав він бороду шалено і роздер обличчя в кров :
„Я навіки втратив світло ! Де ти дівся, де пішов ?
- 816 Сам собі свій шлях обравши, не смутиться мандрівник,—
Що мені робити ? Горе увійшло в мій дім навік !
Всиротів я тут без тебе ; ти покинув нас, утік.
Як тебе я не зустріну,— мук не висловить язик.
- 817 Чи побачу, як із ловів ти, веселий, повертаєш,
Після гри в м'яча додому ти ідеш, красою сяєш ?
Чи почую колинебудь, як чарівно ти співаєш ?
Трон, палац — мені навіщо ? Ти мене ось покидаєш !
- 818 Знаю — з голоду не згинеш, сили в тебе молоді,—
Лук і стріл убивчі жала прогують у біді.
Може, бог тобі полегкість дасть у мандрах і в труді,
Я ж помру — і наді мною хто ридатиме тоді?“

- 819 Розійшлася вість. Зібрався люд тієї ще доби,
Стали купчитись в палаці і надвірні, і раби,
Рвали бороди, лящали рук удари об лоби.
„Сонце йде — нам тьма судилась“ — чути стогони юрби.
- 820 Цар, коли вельмож побачив, од печалі застогнав
І промовив: „Подивіться — сонця блиск згасати став!
Чим його ми засмутили, що від нас помандрував?
Замість нього хто постане на чолі вояцьких лав?“
- 821 Плач і зойк здійнявся, втихли всі на декілька хвилин,—
Цар звелів: „Дізнайтесь: в мандрах він з вояцтвом, чи один?“
Повен сорому і жаху, увійшов тут Шермадін;
Заповіт віддавши, думав, що настав його загин.
- 822 Він сказав: „Оце знайшов я, як увійшов в його палати,—
Там раби себе з риданням били в груди, дерли шати.
Сам-один він, без нікого, тайно рушив мандрувати.
Зле життя мене втомило. Присуди ж мене до страти!“
- 823 Заповіта прочитавши, заридали всі в покої.
Цар звелів: „Нехай вояцтво пишнobarвні скине строї!
Хай всі сироти й удови молять в бога ласки тої,
Щоб він дав йому дорогу завершити в супокої!“

повість двадцять п'ята

як аврамділ таємно від'їхав і вдруге зустрівся з тарілом

- 824 Віддаляючись від сонця, ще сильніше місяць сяє,
А коли підходить ближче,— гасне, в променях згорає,
Та без сонця і троянді цвіту - розцвіту немає ;
Як не бачимо кохану — давне горе оживає.
- 825 Розпочну тепер я повість про мандрівки юнака :
Іде, й серце закипає, не всихає сліз ріка ;
Озирається навколо, сонце поглядом шука,
Непритомніє, як сила з тіла дужого зника.
- 826 У півмлоті й слова змовить він не міг і став, як тінь :
Наче ключ Діжлійський, сльози лив од болю і тужинь ;
Щоб розвіяти страждання, поглядав у далечинь,—
Він туди в нестямі їхав, де й куди помчиться кінь.
- 827 Мовив: „Люба! Будь проклятий, хто тебе у кожнім слові
Не хвалитиме,— про тебе не забути юнакові!
Очі знову прагнуть бачить риси дівчини чудові.
Так! Закоханий повинен впокоритися любові!

- 828 Що робить без тебе маю? Де шукати маю втіх?
Я б згубив себе, та знаю: засмутить тебе цей гріх.
Засмутить кохану звістка, що мене нема в живих,—
Ліпше хай життя спливає у потоках сліз гірких!“
- 829 Він з плачем казав: „Страждання в мене десять лез встромили,
Мов загін індіців, вії в мене мечуть вбивчі стріли;
В неї очі—самоцвіти, в мене влучать ці берили!
Ці уста, ці очі й коси в мене муки породили“.
- 830 Він казав: „О сонце! Образ ночі сонячної ти,
Знак того, якого треба передвічним наректи,
Хто, владар єдиносущний, править світом з висоти,—
Дай мені зустрітись з нею, досягнувши до мети!“
- 831 Для філософів прадавніх ти являло образ бога!
Поможи мені—я бранець, в кайдани закутий строга.
Я, агат згубивши, прагну до рубіна дорогого!
То мене журила близькість, а тепер смутить—дорога“.
- 832 Він болів, горів і танув, наче білий віск свічок,—
Запізнитися боявся і коня прискорив крок.
Ніч лягала—милувався плином зір поміж хмарок,
Їх рівняв до неї, тихо озивався до зірок.
- 833 Мовив місяцю він: „Зглянься, на благання зваж моє!
Шлеш любов ти закоханцям, що їх недугом стає;
Шлеш терпець і витривалість, в тебе лік любовний є.
Хай побачу я обличчя, що прекрасне, як твоє!“
- 834 Мучив день його, а присмерк, захід сонця—потішав.
Над рікою зупинявся, над гладінню вод сідав,—
Біг в ріку ручай кривавий, проливався слізний став.
А тоді, знов сівши верхи, мчав без броду й переправ.

- 835 Стрункостанний, мов алое, проливав він сліз потік ;
Десь в ущелині скелястій вбив козу і тут же спік,
З'їв її, та й далі їхав, серце — Марса, сонця — лик.
Він казав : „Троянду втратив, опечалився повік!“
- 836 Ті слова, що витязь мовив, як повторювать тепер ?
Він ішов у смутку й плакав, бо вогонь його пожер,
Червоніли слізні очі, щік троянду він роздер.
Ось печери вже замріли. Поспішив він до печер.
- 837 Враз Аснат його впізнала — вийшла, стала коло входу,
Аж стерялася, точила сльози, наче дощ в негоду.
Їх обійми появили спільну радість, спільну згоду.
Друг, чекаючи на друга, радий сам з його приходу.
- 838 Витязь дівчині промовив : „Як твій пан тут пробувався?“
Сльози в море протікали — дівка плакала, бліда вся :
„Ти поїхав — від печалі він у мандри десь подався
І відтоді більш до мене не приходив, не з'являвся“.
- 839 Наче спис у серце влучив, — витязь став смутним, журливим,
Він сказав : „О сестро! Мужу не подоба быть зрадливим.
Ошукав він, зрадив клятву, я ж не був таким мінливим :
Як не міг додержать — нащо словом клявся він квапливим?“
- 840 Я зазнав заради нього стільки горя в цій юдолі!
Чи забув він тут про мене ? Чи нестерпні стали болі ?
Як він смів зламати клятву самохіть, по власній волі ?
А, проте, я не дивуюсь, бо не жду добра від долі!“
- 841 Дівка змовила : „Ти правий, та послухай слів дівичі,
Не подумай, що я хочу боронити вчинки ниці,
Але треба мати серце, щоб додержать обітниці,
Він же втратив серце й прагне тільки смертної часниці.“

- 842 Серце, розум і свідомість — всі сполучені в єдине:
Як відходить серце,— й решта вслід за ним у безвість рине;
Серце втративши, не може бути людиною людина.
Ти не бачив, ти не знаєш, як у полум'ї він гине!
- 843 Правий ти у наріканнях, другом кинутий своїм;
Як тобі, розважний муже, я про нього розповім?
Мій язик би натовився, серце стало б навісним,—
Так кажу, роженна в горі, бо була укупі з ним.
- 844 Про такі страждання повість хто повідав би тобі?
Біль такий вжахне каміння, не лише людей в юрбі,—
Для ключів Діжлійських досить сліз, що ронить він в журбі.
Кожен мудрий щодо інших, не у власній боротьбі.
- 845 Як ішов він, я спитала: „Що повинна відповідь
Я, сестра, коли прибуде Автанділ, наш любий гість?“
Відповів: „Нехай шукає, хоч яка йому користь?
Обіцянки не порушу, не лишатиму цих місць.
- 846 Не зламаю слова клятви, не піддамся тут мані,
Час умовлений прожду я, сльози ляючи рясні.
Як помру— нехай сховає, проказавши: „Жаль мені!“
А живим застане — диво, бо життя невірні дні!“
- 847 З того часу зникло сонце,— вкрили гори, вкутав пил;
Я ж, покинута, ридаю, навкруги зрошаю діл,
І страждаю, божевільна, і не маю більше сил.
Смерть про мене вже забула! Доля — зверхниця всіх діл!
- 848 Є в Китаї камінь. Напис там вкарбовано в габі:
„Той, хто друга не шукає,— він є ворог сам собі“.
Зжовкли витязя троянди і фіалки голубі,—
Йди, шукай його, розшукуй, як приречено тобі“.

- 849 Він сказав: „Ти права, давши цей одвіт докору злону,
Та зміркуй:— як бранець бранцю, другу я служу мойому,
Наче олень, що шукає джерела, я біг із дому,—
Я шукаю, я мандрую, забуваючи про втому.
- 850 Ту, що в неї перли й лали поєдналися з кристалом,
Я покинув, хоч втішатись міг би з нею щастям сталим;
Опечалив богорівних,— тайно втік, пойнятий шалом,
Засмутив їх чисте серце, став невдячним і недбалим.
- 851 Мій владар і вихователь всіх могуттям переміг;
Він — як небо, що дарує милість рясно, наче сніг!
З ним підступно я повівся, бо його забути зміг,—
Не здобуду ласки бога, отакий вчинивши гріх!
- 852 Сестро, все це ради нього стерпів я, добра ждучи;
Не збрехав, прийшов я вчасно, вдень мандруючи й вночі,—
Він же мною зневажає, геть від мене ідучи.
Марно й тяжко натомившись, ось стою в журбі й плачі.
- 853 На розмови дальші, сестро, я дозвілля вже не маю,—
Не болю за минулим, слово мудрих пам'ятаю.
Я піду,— чи смерть зустріну, чи його десь розшукаю,
Та за лютий присуд долі богу я не дорікаю!“
- 854 Ані слова більш не змовив і пішов собі поволі
Геть з печери, через річку, чагарі й бескеддя голі;
Заморожував троянду вітер, віючи на полі.
„Нащо муки ти послала?“— так він скаржився недолі.
- 855 Мовив: „Чим я грішний, боже, око праве, всевидюще?
Друзів ти відняв од мене,— біль такий послав кому ще?
Мало мук зазнав я, видно,— мучить думку про двох ще дужче.
Не жалітиму, як вмру я, занедбаю все живуще!“

повість двадцять шоста
авґамділові шукавця тарісла,
його плач та стогін

- 856 „Друг мій, кинувши у серце сніп троянд, завдав цим рану;
Я дотримав клятви — він же сам піддався на оману.
Якщо нас розлучить доля — я радіти перестану!
Інший друг вже заслужив би на ганьбу і на догану“.
- 857 Мовив : „Дивно, що й розумний може в тузі скніть безсило,
Бо яка користь точити зливні сльози посмутніло?
Чи не краще розсудити, як звершити треба діло,
І на розшук левня з станом, мов тростина, — рушить сміло?“
- 858 У сльозах, в риданнях витязь пильні розшуки почав,—
Він шукав, гукав і кликав, уночі, як вдень, не спав;
За три дні пройшов багато чагарів, долин, галяв,—
Не знайшов; смутний вернувся, бо нічого не прознав.
- 859 Він благав: „В чім гріх мій, боже? Що зробив я без пуття?
Чом ти шлеш мені цю долю, цю покару й каяття?
Розсуди, на мене зглянься, ти — ласкавий мій суддя,
Оберни печаль на радість, скоротивши дні життя“.

повість двадцять сіма

як асґанділ знайшов тарієла,
що забив хґєса й тигрицю

- 860 Розмовляючи з собою, йшов тужливець по долині,
Став на пагорбі—розкрився шир у блисках світлотіні.
Раптом бачить: в диких хщах чорний кінь стоїть, весь в піні;
Мовить: „Сумніву немає,—він. Його знайшов я нині!“
- 861 Серце в нього затремтіло, розлучившись з болем-катом,
Зразу виросла стократно радість, наче перед святом;
Заясніли щік троянди, знову став агат агатом.
Вниз він вихорем помчався, щоб зустрітися із братом.
- 862 Він побачив Тарієла, постать левня сумовиту,—
Витязь був близький до смерті, мов душа не знесла гніту;
Передерся комір, порох впав на голову неvkриту.
Він стерявся, вже ступивши на той світ із цього світу.
- 863 Біля нього впав ліворуч мертвий лев та меч кривавий,
А задушену тигрицю він на бік відкинув правий.
Мов з ключа, з очей у нього канув струмінь сліз на трави.
Зжер вогонь йому всю душу,—він сидів блідий і млявий.

- 864 Він не міг очей розплющить, знепритомнів, похолов,
І далека стала радість, та близький смертельний схов.
Автанділ гу́нув на нього і щільніше підійшов,—
Марно все, хоч брат до брата ревну виявив любов.
- 865 Втер йому рукою очі, заросив слізьми рукав,
І сказав йому любовно, сівши поруч поміж трав:
„Не впізнав ти Автанділа, що за тебе мук зазнав?“
Той дивився, тороплений, і нічого не вчував.
- 866 Так було все, як кажу я. Очі брату він утер,
Очутив його, розвіяв маячню і гніт химер,
І тоді, впізнавши друга, той обійми розпростер.
Ні, йому немає рівних!—свідком бог мені тепер!
- 867 Таріел сказав: „Мій брате! Обітницю дав я сталу,
Те зробив, у чім поклявся: животію ще помалу;
А тепер іди від мене, хай з плачем помру від шалу,—
Поховай тоді, щоб звірям не діставсь я на поталу“.
- 868 Відповів той: „Що з тобою? Ти лихе надумав діло!
Хто в житті не знав кохання, не ввергався у горнило?
Та ніхто з людей, крім тебе, не чинив так ошаліло.
Будить мисль про самогубство сатана, вселившись в тіло!
- 869 Якщо мудрий ти, то в мудрих думка є одна незмінна:
Муж повинен бути мужній, скарга втихнути повинна.
У біді зміцнітись треба, мов тверда стіна камінна,
Бо, коли обсіли злидні,— в цім сама людина винна.
- 870 Не скорився, хоч і мудрий, ти мудрецькому ще слову,
Бо хіба втолити мрії, заховавшись десь в діброву?
Світом згідивши, кохану не знайдеш ніколи знову.
Нащо ятриш рану, нащо в'яжеш голову здорову?

- 871 Хто закохання не відав? Не паливсь огнем щомиті?
Хто не млів? У кого серця не пекли жалі неситі?
Незвичайного немає і в твоїм душевнім гніті!
Ще троянди без колючки не зривав ніхто на світі.
- 872 Якось мовили троянді: „Ти прикрашуєш сади,
Та зірвать тебе, колючу,— не уникають біди“.
Каже їм: „Солодке мають за гірке та за труди,
Бо здешевшає жадане — стане, мов сухі плоди“.
- 873 Спромоглася відказати так троянда нежива,
Хто ж з людей без муки й горя стріне радощів жнива?
Хто дияволової люті у житті не зустрів?
Доля в тебе — звична доля, нащо ж гнівні ці слова?
- 874 Слухай річ мою: сідай же на коня та й в путь рушай,
На свої думки й бажання, на свій розум не зважай.
Те роби, чого не хочеш, притамай в душі відчай,—
Це найкраще,— так кажу я, не облудник, не шахрай“.
- 875 Таріел відмовив: „Брате! Занімів я, занеміг.
Сил не маю прислухатись до розважних слів твоїх.
Ти гадаєш — легко знести муки, схожі до моїх?
Нині я близький до смерті і близька година втіх.
- 876 Я, вмираючи, благаю, щоб часи минули злі,
Щоб зійшлись на тому світі ми, проживши віддалі,
Щоб ми спільно там раділи, забуваючи жалі.
Друже, йди мене ховати, на могилу кинь землі!
- 877 Хто б кохану зміг лишити, не дивитись любій в очі?
На тім світі — наша зустріч, — слово здійсниться пророче:
Ми зустрінемося, заплачем, серце щасне затріпоче.
В ста людей спитай поради, а зроби, як серце хоче.

- 878 Ось кажу я остаточно, правду вислухай, як муж:
Надо мною смерть, і жити — мить одна. Мене не руш!
Вмру я — що тобі? Живий я стану розумом недуж.
Частки первісні розклались, до родини линуть душ.
- 879 Що казав ти — я не тямив, прислухавсь несамохіть.
Смерть надходить до шаленця, і життя лишилась мить.
Світ мені гидкий був завше, а тепер — ще більша гидь.
Йду туди я, де злилися сльози людських всіх порідь.
- 880 Мудрий! Хто і що є мудрим? Як безумцю мудрим стать?
Розум свій я втратив — марно слів розважних тут не трать!
Сонце зникне, і троянда починає зов'явуть.
Ти мене турбуєш. Годі! Сил нема, нема й завзяць!“
- 881 Автанділ озвався знову словом дружніх умовлянь,
Він казав: „Коли помреш ти — все пожре одвічна хлань;
Не роби цього, для себе власним ворогом не стань!“
Все — даремно, він не слухав ні порад, ані благань.
- 882 Автанділ сказав: „Не хочеш слова слухатись могого, —
Більш тобі не надокучу, — марно радить навісного.
Прагнеш смерті? Вмри! Хай в'яне цвіт трояндовий убого.
Про одне тебе благаю!..“ Сльози хлинули у нього.
- 883 „Ту, що в неї, мов індійці, вії стали над кристалом, —
Я покинув, втікши звідти; не барився, гнався чвалом,
І не міг мене затримать цар з усім його загалом, —
Ти ж ідеш тепер від мене, став байдужим і оспалим!
- 884 Не жени мене, сумного, слізне виконай прохання:
Ще раз верхи сядь — на тебе я погляну на прощання;
Ти у мене душу вимкнув, — радість це буде остання!
І піду я геть. Звершаться хай тоді твої бажання!“

- 885 „Сядь же верхи!“— так прохавши, Автанділ своє вів далі,
Він гадав іздою верхи розігнать його печалі;
Таріел схилив поволі вії, мов тростини в'ялі,—
Він погодився, він зважив на прохання ці тривалі.
- 886 Таріел промовив ясно: „Приведи коня,— поїду“.
Автанділ привів, у серці вже святкуючи побіду.
Їхав він зі стрункостанним по полях до круговиду,—
Час минув, і вже полегкість він з його укмітив виду.
- 887 Автанділ прекрасні речі говорив,— на знак ухвали
Розімкнув, щоб відповісти, Таріел вуста - корали.
Чувши левня, молодими б і старечі вуха стали.
Він йому терпець навіяв, щоб всі болі позникали.
- 888 Він— цей лік од горя— бачив, що зникає біль назавше,
І зрадів, лицем трояндним темне поле осіявши.
Став він лікарем розумних, нерозумних лікувавши,
І безтямного розважив, красне слово проказавши.
- 889 Почалась балачка. Мовив Автанділ при цій нагоді :
„Хочу я тобі сказати, чим цікавлюся відтоді:
Ось— обручка, дар від діви, що сіяє в дивній вроді,—
Дуже ти її цінуєш? Це скажи, і з мене годі!“
- 890 Відповів: „Цю річ назвати— всі слова занадто стислі!
В ній— моє життя і радість, в ній— мої зітхання й мислі.
Я за неї світ оддав би— землі, води, хмари звислі!
Прикре слухати— кисліше, аніж страви їсти кислі“.
- 891 Автанділ відмовив: „Знав я, що ти мусиш так сказати.
Відповім тобі, не думай, що я буду підлещати,—
Ліпше втратить цю обручку, ніж Асмаг навік втеряти.
Не хвалю я твій учинок,— міг би краще ти обрати.

- 892 Золоту обручку носиш, золотарський труд. В цім диві
Ти кохаєшся, хоч речі і бездушні, й мовчазливі,—
А Аснат не ціниш зовсім: це — чуття несправедливі,
Бо вона — сестра названа і служила вірно діві.
- 893 Цю прислужницю, що стала нареченою сестрою,
Що служила для побачень поміж нею і тобою,
Вихованку господині, вбиту горем і журбою,—
Ти покинув! Справедливо слався вдячністю такою!“
- 894 Відповів той: „Щира правда все, що мовив тут мені ти,
Бо Аснат, служницю вірну, справді треба пожаліти.
Я не думав жить,— прийшов ти, щоб вогні мої згасити.
Я — живий; ходім до неї скласти дяку і привіти“.
- 895 Таріел послухав друга. Їдуть витязі чудовні.
Я не можу гідно славить їх красоти невимовні!
Зуби — мов разки перлові, губи — мов троянди повні;
Річ солодка змії із лігва може викликать назовні.
- 896 Витязь рік: „Віддам за тебе серце, розум, дух в офіру,
Не роз'ятрюй тільки рану, знов скуштуй добра сумиру.
Марні всі знання, як мудрість ти не втілиш в дію щиру,—
Нащо здався скарб, який ти десь ховаєш потайміру?
- 897 Кинь даремно сумувати, з вболівань добра не стане;
Без рокованого небом жить ніхто не перестане,
Бо й троянда, сонця ждавши, за три дні іще не в'яне.
Жди, змагайся — й богом буде перемога й щастя дане“.
- 898 Таріел сказав: „Це слово світ для мене розкриває!
Любить вчителя розумний, нерозумний — серце крає.
Та чи зможу перенести горе я оце безкрає?
Ти, як я, так само хворий — співчуття не вже немає?

899 Віск горить, бо має спільність він зі суттю вогневою,
А вода — не схожа, й гасне вогник, стрівшись із водою,—
Так і горе інших чують ті, що спалені журбою.
Чом же ти не розумієш, як я серце непокою?”

повість двадцять восьма

Гарієловє оповідання аутанділу про те, як він забив лева і тигрицю

- 900 „Розповім тобі докладно, як мої минали дні,—
Справедливим, мудрим серцем розсуди діла смутні.
Я чекав на тебе ревно, аж знесилів у жданні,
І, не всидівши в печері, в поле рушив на коні.
- 901 Я примчав сюди на гору і спинився на горі:
Лев з тигрицею укупі тут зійшлися в чагарі.
Я зрадів, бо за коханців їх вважав у тій порі,
Та злякався, спостерігши щось жахливе в їхній грі.
- 902 Вдвох тигриця й лев шугали,—я стояв здаля весь час,
До закоханих рівняв їх і вогонь в душі пригас;
А вони зійшлися, стали, в боротьбі сплелися враз,—
Лев ловив тигрицю збіглу. Здивував мене їх сказ.
- 903 Спочатку—мов жарт, а потім дика лють їх пащі пинить,
Б'ються лапами обое, смерть—і та борні не змінить;
Налякалася тигриця—так жіноцтво завше чинить.
Лев за нею мчитьсья люто, і ніхто його не спинить.

- 904 Розлютився я на лева, вірний меч в руці затис:
„Геть таку хоробрість! Нащо ти коханку бив і гриз?“
Та й з мечем злетів на нього і встромив у нього спис,—
Зразу з черепом розтятим повалився він униз.
- 905 Меч відкинувши, тигрицю охопив я стрімголов,—
Ради любої моєї хтів їй виявить любов,
Та во́на гарчала й кігтьми тіло дряпала у кров;
Я не стерпів і до смерті ту тигрицю поборов.
- 906 Сперш хотів угамувати, та роздерла руку голу,
Не притихши,—спересердя я поверг її додолу
І в ту мить згадав, як в сварці був образив світлочолу,
І в плачі я ледь не втратив душу, в горі похололу.
- 907 Оповів усе, мій брате, що я зніс, без тебе живши.
Нащо жити? Не дивуйся, отаким мене узрівши,—
Я з життям уже в розлуці, смерть єдину полюбивши“.
І зітхав, і плакав витязь, повість журну розповівши.

повісѣѣ ѡ авандіѣ рѣчѣ

ѣк ѡаріел і авандіел рѣшили до пѣчѣри
ѡа ѣк вони побацили асмаѡ

- 908 Авандіел також з ним плакав і росив сльозами квіти.
Він казав: „Не змучуй серця, не вмирай, ріши терпіти;
Бог ласкавий до кохання, хоч багато зніс журби ти;
Спершу він вас не єднав би, хтівши потім розлучити.
- 909 Лихо стежить за коханцем,— наче тїнь, навколо бродить,
Та як хто зазнав був горя, згодом радість він знаходить.
О, любов—чуття тужливе, що до смерті нас приводить,
Що невчених навчає, а в розумних безум родить“.
- 910 Вдвох помчали до печери, до гірського перевала.
Їх Асмаѡ узріла й зразу щастям сповненою стала,
Поспішила їм назустріч, камінь скель слїзьми черкала;
Із плачем поцілувались, і пройшла недуга стала.
- 911 Крик Асмаѡ пролинув: „Боже! Ні, тебе язик не змовить,—
Світ ти сповнюєш сїянням, наче сонця щедра повіль!
Як хвалить тебе, як славить через людську кволю повідь?
Ти не вбив мене,— тебе я не здолію славословить!“

- 912 Таріел сказав: „О, сестро! Шасним вже мені не бути,
Бо завжди воліє доля втіху в горі обернути,—
Це — закон правічний світу, і не вперш його нам чути.
Радість я б зазнав од смерті,— жаль мені твоєї смуги!
- 913 Хто б у спразі дав пролитись марно десь води й краплині?
Нащо я ридав раніше, нащо я ридаю нині?
Смерть — в безвідді, води ж повні живлять навіть цвіт в пустині.
Де троянди ті єдині? Де згасає блиск в перлині?“
- 914 Автанділ, також згадавши сонце втрачене — кохану,
Проказав: „Моя навіки! Я без тебе жить не стану,
Бо розлука загорнула все життя в скорботу тьмяну.
О, якби була ти знала, як вогонь роз'ятрив рану!
- 915 Сонце никнє,— і троянди укриваються імлою;
Що лишилось нам, як сонце заховалось за горою?
Укріпись, кволе серце, ставши скелею твердою,—
Не вбивайся, бо красуня ще зустрінеться з тобою!“
- 916 Вгамувавшись, мовкнуть левні, хоч вогонь палає в тілі;
Йде Асмаг в печеру, стогне, теж згораючи в горнилі.
Перед ними шкуру тигра на гірському стеле схил,—
Там сідають і говорять речі тихі, серцю милі.
- 917 Починають учту, мцваді спікши й винісши на гало,—
Був бенкет отой без хліба, і гостей на ньому мало.
Просять їсти Таріела, та на їжу сил не стало:
Шмаг маленький розжувавши, він випльовує недбало.
- 918 Це — приємно, якщо людям кажуть речі ніжні й гідні,—
Вислуховують їх пильно й не минуть вони безслідні,
Бо почнуть згасати трохи у душі вогні невидні.
Всі, як тільки змогу мають, любо згадують про злидні.

- 919 Цілу ніч обидва леви, два герої, так сиділи,
В тихій бесіді печалі один одному розкрили,
А світанок їх розмові ще додав нової сили,
І тоді вони взаємно знову клятву повторили.
- 920 Таріел сказав: „Навіщо говорить багато слів?
Бог тобі за все віддячить, що для мене ти зробив.
Досить клятв,—адже не п'яний слово клятви потвердив.
Друга треба і в розлуці пам'ятать до краю днів.
- 921 Пожалій мене, не кидай у вогонь іще новий:—
Не кресало запалило в мене омах вогневий—
Ти помреш, його не згасиш,—це закон є світовий;
Йди від мене і до сонця повернися знов, живий.
- 922 Ні, не вилікує більше вже мене і сам творець,—
От безумний, я блукаю по лісах на манівець.
Був і я чинив, як личить всім розумним, та—кінець,
Шалу час прийшов, і став я—навісний землі житець“.
- 923 Автанділ прорік: „Що можу відказать? Я визнаю,
Що казав ти, як годиться мудрецю і мудраю,
Та чи бог не має сили рану згоїти твою?
Все він зрощує на світі,—душі й зела у гаю.
- 924 Сотворивши вас такими, не захоче правий бог
Розлучити, щоб в безумстві, мов билина, ти засох;
Зазнає коханець завше много болів і тривог.
Вбий мене, як ви небавом не зустрінетесь удвох.
- 925 В чім же гідність чоловіка, як не стерплює він мук?
Їників біди не личить,—вічний висновок наук.
Світ суворий, та прещедрі обдарунки божих рук.
Вчись, чого я вчу, бо неук—слово це пробач—віслюк.

- 926 Слухай пильно, що промовлю для напучення твогого:
Я прийшов, бо любе сонце відпустило у дорогу;
Йй сказав я: „Спопеліло в мене серце через нього.
Чим тобі такий придамся? Годі й слів казати много!“
- 927 Відказала: „Я радію — гідна мужа ця відвага.
Буде службою для мене левню з'явлена увага“.
Я пішов. Не затуманив хміль мене, чи п'яна спрага.
„Боягуз ти! — дїва скаже, як вернусь ; мине повага.
- 928 Годі слів! Мене послухай: до життя не будь байдужим,—
Трудні справи подолавши, станеш ти розумним мужем.
Що завдасть собі троянда, цвітом в'януци недужим?
Брат нехай по-братськи діє,— сили спільні ми напружим.
- 929 Так живи, як ти волієш, як підкаже норов твій;
Схочеш — станеш мудрий серцем, схочеш — в безумі шалій,
Та будь гарний, величавий в поведінці життьовій,
Тільки смерті не закликуй і вогонь в душі розвій!
- 930 Про одне тебе я прошу: в цій печері через рік
Стрїнь мене — зі всього світу я зберу новин потїк.
В час трояндного цвітіння я вернусь. Трояндний лик
Десь побачивши, стривоожся, мов зачувши песїй клик.
- 931 Як за час такий не зможу я прийти до цього краю,
Знай напевне: я вже мертвий і по світу не блукаю.
Буде це достатнім знаком, щоб ридати від одчаю;
Чи радїй тоді, чи, може, сповнись тугою до краю.
- 932 О, невже з вини моєї ще потяжчає твій гніт?
На коні або на морі,—знає хто, де кину світ?
Я — не звір безмовний, отже це прощальний мій привїт.
Що мені дасть божа воля і небес коловорїт?!”

- 933 Таріел сказав: „Не буду турбувати тебе словами,—
Ти мене, що б не казав я, не послухаєш з нестями.
Як твій друг не йде з тобою, ти іди його шляхами.
Всі діла таємні врешті стануть явними ділами.
- 934 Ти колись і сам повіриш у діла мої смутні.
Вдома бути чи блукати — це однаково мені!
Все звершу я, що ти скажеш, хоч би був у маячні,
Тільки знай, що я загину десь без тебе вдалені!“
- 935 Поклялись вони не знати ані зради, ні сваволі:
Сіли верхи і помчали, й дичину забили в полі,—
Повернувшись, знов серця їх заридали від нелолі,
Мисль про завтрашню розлуку додала до болів болі.
- 936 О, чительнику цих віршів, плач, схили чоло на руки!
Серце, з серцем розлучившись, що робитиме від муки?
Завдає розстання з другом смертовбивчої розпуки.—
Хто це знав, той зрозуміє гніт і тягость дня розлуки.
- 937 Вранці з дівою розставшись, кіньми рушили з гори,—
Із очей у трьох лилися сльози чорної жури
І пашіли їхні щоки, мов пурпурні прапори.
Озвірили зовсім леви з тої тужної пори.
- 938 Від печери йшли, збудивши кличем доли доохресні.
Діва плакала: „О, леви, де про вас пісні чудесні?
Запалало, вбило сонце вас, світила ви небесні!
О, мое велике горе! О, страждання безтілесні!“
- 939 День ішли вони, минувши гірні схили, перевали;
Як на берег моря вийшли, на ночівлю там пристали,
Про вогонь душі своєї тої ночі розмовляли,
Пригадавши про розлуку, що чекала їх, ридали.

- 940 Автанділ промовив другу: „Висох сліз бурхливий став!
Чом розстався ти з Фрідоном, що коня подарував?
Там про красне сонце можна назбирать новин і справ—
Я помчусь туди; до нього ти на шлях мене направ!“
- 941 Таріел вказав словами до Фрідона ліпший хід,
Описав, як міг, до нього дальню путь за круговид:
„Йди край берега морського, не звертаючи, на схід;
З ним побачившись, про мене розкажи усе, як слід“.
- 942 Ось, козу забивши, ватру розвели, аж блиск на морі;
Тут пили та їли трохи, як належить всім у горі.
Ніч проспали вкупі; сховом їм були кущі та зорі.
Проклинаю примхи долі, то прещедрі, то суворі!
- 943 Вдвох прокинулись, як вранці розлилося світло всюди.
Їх слова прощальні чувши, розтопили б серце люди!
Потекли з очей їх сльози, мов потоків дужі пруди;
Зупинились, обійнявшись, до грудей притисши груди.
- 944 Зі слізьми розстались, дерли квітку щік своїх прозору.
Чагарем густим поїхав той—униз, а той—угору.
Одні одному гукали, не сховались доки з зору;
Витязь бачив друга хмурим—сам хмурнів, немов з докору.

повість тридцять

як пішов автанділ до фрідома,
що з ним він був зустрівся
в мулазарзари

- 945 „В чім твое суття, о світе? Чом ти крутиш нас юрбою?
Хто тобі довіривсь,— плаче, як це сталося зі мною!
Ти людей ведеш і тратиш їх мінливістю лихою,
Та не кида бог людини, що покинута тобою“.
- 946 Автанділ без Таріела плаче,— зойк до неба лине;
Каже він: „Потік кривавий, що був ринув, знову рине.
Тяжко тут розстатись, тяжко й в небі злитися в єдине.
Люд— не рівний, бо різниться і людина від людини“.
- 947 Сльози лив,— п'ючи ті сльози, звірина за ним ходила;
Частим полум'ям поймавшись, він не міг згасить горнила,
Тінатін згадав і знову згадка горе поновила,—
Блєсть зубів його кристальних щік троянду освітила.
- 948 В'яли квіти, і алое захиталось пишноцвітне.
Обернувся рубін гранчатий на каміннячко блакитне.
Він кріпив себе, щоб серце стало й в смерті непохитне:
„Ти пішло від мене, сонце,— квітка ж в темряві не квітне!“

- 949 Мовив сонцю він: „Ти, сонце,— Тінатін ясні ланити,—
Як вона, вкриваєш сяйвом гори, доли і лани ти!
Радість — ти! Очей не можу я від тебе заслонити!
Чом ви вдвох лишили серце незогрітим студеніти?
- 950 Сонце зникне хоч на місяць,— нас уже мороз поборе.
Як не мучитись? Два сонця я покинув десь на горі.
Лиш бескеддя мук не знає, нечутливе та суворе.
Ніж не вилікує рану — він проріже місце хворе“.
- 951 Верхи їдучи, промовив небу й сонцю, плакав дужче:
„Я тебе благаю, сонце,— ти для всіх владик владує,
Ти смиренного підносиш, щастям радуєш живуще,—
День на ніч не перетворюй,— хай любов свою знайду ще!“
- 952 Йди, Зуале! Збільшуй сльози сліз ключем, журбу — журбою.
Одягни в жалобу серце, оточи мене імлюю,
Мов осла, мене обтяжуй горя повною вагою,
Та скажи їй: „Будь його ти — твій він, плаче за тобою!“
- 953 О Муштарі! Стань для мене мудрим, праведним суддею!
Серце судиться із серцем — зваж їх мудрістю своєю,
Кривдний хай не стане правим, не глумиться над душею,—
Не завдай мені ще рани,— я поранений вже нею!
- 954 Йди, Маріхе, лютим лезом влуч у груди юнакові,
У червець мене забарвлюй, обагрій потоком крові,
Про мої страждання милій у смутнім розкажуй слові.
Ти ж бо знаєш, як змінився я без втіхи та любові.
- 955 Аспірозе, йди,— згораю через неї я від палу,—
Ти оздоблюєш їй перли облямівкою з коралу,
Ти даєш красуням юним чарівничість забуялу,
А таких, як я, безумних, покидаєш на поталу!

- 956 Отаріде! Ми поділим рівну долю посмутніло,
Бо й мене в огні кружляння красне сонце закутило.
Опиши мою скорботу! Сліз озера—ось чорнило,
Ось перо—мій стан похудлий, це тонке, як волос, тіло.
- 957 Иди, о місяце, явити серцю ласку правосудну,—
Я, мов ти, з веління сонця то поглядшаю, то схудну;
Про мої страждання діви ти повідай повість трудну,
Ій скажи: „Його не кидай“, мисль її розвій облудну.
- 958 Цих семи зірок сузір'я свідком слів моїх явлене:
Отарід, Муштарі, сонце і Зуал рекуть за мене,
Аспіроз, Маріх і місяць горе стверджують шалене,
Кажуть їй, яке я маю серце, полум'ям палене“.
- 959 А тоді він серцю змовив: „Нащо сльози ллеш на діл?
Не згуби себе, бо, видно, ти у владі вражих сил.
О, в коханої волосся—барви воронових крил!
Той здобуде радість, котрий горя винесе наділ“.
- 960 Він казав про змінність світу, мовив сам собі: „Живи!
Може, ще побачиш сонце,—не тумань же голови“.
Він співав чудово, зливши сльози з росами трави,—
Соловей би після нього прозвучав, мов клич сови.
- 961 Пісню витязя зачувши, із діброви вийшли звірі,
Встали, вражені тим співом, з хвиль морських каміння сірі,—
І вчували, й дивувались, і ронили сльози щирі.
Він співав пісень журливих—всесвіт слухав їх в сумирі.
- 962 Все прийшло співця хвалити—всі створіння, люди, стани:
Птиця з неба, кит із моря, риба з річки, звір з поляни,
З грецьких міст, з осель індійських, східні й західні прочани,
Руси, франки, та іранці, та з Місреті єгиптяни.

повість тридцять перша

авґанділовє прибувґґґґ до фрідона
після того, як він розлучився
з гарієлом

- 963 Сімдесят він день над морем їхав, плачучи з відчаю;
Вгледів раптом мореходів, що пливли у даль безкраю,—
Витязь їх спитав, гукнувши: „Стійте! Ви з якого краю?
І чії оці владарства, й хто царює,— вас питаю“.
- 964 Відказали: „О прекрасний! Сповнив захват наші груди!
Ми захоплені тобою; ми відкажем без облуди:
Тут— турецький край, а звідси вже Фрідон панує всюди.
Як не вміємо від тебе, то почуй, чії ми люди.“
- 965 Нурадін - Фрідон— владика, що над нами верховодить;
Він— звитяжець, вершник дужий,— чи земля таких ще зродить?
І ніхто йому, мов сонцю, не посміє десь зашкодити.
Він— наш пан, до сяйва схожий, що з небес на землю сходить“.
- 966 Витязь мовив: „Ви, братове,— люди добрі, слава богу.
Пана вашого шукав я, тож направте на дорогу,
І за скільки день зверстати путь туди я маю змогу?“
З ним пішли морці укупі, ставши левню на допомогу.

- 967 Розказали: „Ця дорога — битий шлях в Мулгазарзарі;
Там — наш цар, цей меченосець, цей стрілець, безжальний в карі.
Десять день в путі пробудеш ти, чий лик — рубіни ярі.
Ах, чужинцю! — нас, чужинців, палиш ти в своєму чарі!“
- 968 Він сказав: „Мене дивують величальні ваші клики,—
Чим чарують ці троянди, зимній цвіт, блідий навіки?
Ви б побачили, як гордо, справжні левні, не каліки,
Сяли ми колись на радість тим, хто бачив наші лики!“
- 969 Моряки пішли. Коневі острогами боки стис
Витязь — серце із заліза, стрункотілий кипарис.
Мчався кінь учвал, а левень сповнив журним співом ліс
І кристал омили сльози, і від сліз гримів нарцис.
- 970 Де б чужих людей не здибав — зразу острах в них зника,
Йдуть дивитись, милуватись красою юнака,
І від себе не пускають, бо розлука їм тяжка,
Все розкажуть, що питає, ще й дадуть провідника.
- 971 Ось уже Мулгазарзарі, закінчилась довга путь.
Бачить він у полі військо, що на лови йде, мабуть;
Справді — поле облягають, з пружних луків стріли шлють,
Кричучи побідно, звірів, мов колосся стигле, жнуть.
- 972 Він зустрічного якогось запитав: „Хто володар,
Що вчинив цю колотнечу, здвиг вояцтва, рух отар?“
Той сказав: „Фрідон преславний, наш мулгазарзарський цар,
Тут полює, оточивши болота, ліси й чагар“.
- 973 Радо він пішов назустріч із виборним військом тим.
Чи красу його я зможу описати пером своїм?
Мерзли люди з ним в розлуці, пломеніли, будши з ним;
Зводив з розуму людей він станом — пагоном гінким.

- 974 Враз орел шугнув із неба, не злякавшись збройних лав;
Скакуна погнав звитяжець, звичний до таких забав,—
Лук схопив, метнув стрілою,—на траву орел упав.
Із коня зійшов спокійно і крило орлове втяв.
- 975 Це побачивши, мисливці припинили раптом лови;
Лад порушивши, до нього всі побігли із діброви
І прибульця обступили; їм забракло навіть мови,—
Не наважувались левня запитати: „Звідки й хто ви?“
- 976 Горб на полі був,—на ньому став Фрідон, провідця бою,—
Сорок з ним стрільців стояло, славних влучною стрільбою.
Автанділ туди поїхав, вояки пішли юрбою;
Дивувався Фрідон: „Що сталось?“ і палав уже злобою.
- 977 Посланцю Фрідон промовив: „Иди! Що сталось, подивися!
Чом вони безладним тлумом, як сліпі, бредуть з узлісся?“
Раб пішов; і він побачив кипарис, що там піднісся,
І спинився—в нього очі сліпотою поїнялися.
- 978 Автанділ, збагнувши зразу, що потрібно цій людині,
Рік: „Скажи своєму пану, що стоїть в його країні,
Із чужих земель прибувши, шлях звершивши в самотині,
Посланець від Таріела, брат його названий нині“.
- 979 Раб вернувся до Фрідона, перед паном став грізним
І сказав: „Я бачив сонце, що розвіє тьму і дим,—
Вид його знетямить мудрих. Словом він озвався таким:
„Я приїхав до Фрідона, Таріела побратим“.
- 980 Таріелеве наймення у Фрідона будить біль—
Безупинні сльози ллються, стогне серце, лине квиль,
Студенить троянду вітер, з вій зривається мятіль.
Так вони, хвалу воздавши, тут зустрілись серед піль.

- 981 Поспішив Фрідон назустріч, підійшов і став навпроти,
Рік, на левня задивившись: „Якщо ти не сонце—хто ти?
Раб не зміг, тебе хваливши, гідно вславить всі красоти“.
Сльози радості в них лялялись, хоч були журливі доти.
- 982 Не соромлячись, в обійми впали, повні втіхи й жару,—
Витязь млів од чар Фрідона, а Фрідон з його млів чару.
Зневажають сонце люди, зрівши левнів світлу пару!
Вбий мене, як стрінеш рівних ти на торзі, між базару!
- 983 Чи, подібні до Фрідона, десь ще рицарі були?
Та прибуб до нього витязь, гідний вищої хвали,—
Гаснуть зорі, що до сонця надто близько підійшли;
Вдень не сяє свічка,—світить тільки в час нічної мли.
- 984 Верхи рушили обое до Фрідонових палат.
Полювання увірвавши, всі вернулися назад;
Щоб побачить Автанділа, військо виладналось в ряд,
Кажуть: „Хто створив це диво, цю принаду всіх принад?“
- 985 Витязь мовив до Фрідона: „Знаю—чути хочеш ти,
Хто я, й звідки, і якої добиваюся мети,
Чом я знаю Таріела, через що ми з ним брати;
Буть рабом я годен—він же братом став мене ректи.
- 986 Князь, підданий Ростевану, аравійський рицар—я,
Проводир високий війська; Автанділ—моє ім'я.
Я—владар, мене зростила з юних літ царська сім'я.
Хто з людей мене зневажить? Всіх жахає лють моя.
- 987 Якось цар на лови рушив. На рівнині, вдалені
Ми узріли Таріела; сльози він ронив рясні,
Не озвався на заклик—вчинки всі були його чудні.
Ми розгнівались, не знавши, що горить він у вогні.

- 988 Наказав його схопити цар у гнівнім почутті,
Та він військо наше знищив, лави вигубив густі—
Тим побив і руки й ноги, ті сконали, впали ті;
Ясно нам, що не звернути людям місяця з путі.
- 989 Та, дізнавшись про поразку, люттю цар спанхнув страшною,
Сам туди помчався кінно, гордий, ладнаний до бою.
Таріел, царя впізнавши, заховав смертельну зброю,
Миттю зник, не залишивши навіть сліду за собою.
- 990 Ми шукали, ми казали: „Ти—диявол. Дівся де ти?“
Цар журився, всі смутилися, припинилися бенкети.
Я схотів тоді дізнатись про його діла і мети,—
Втік на розшуки таємно, лихом стиснутий в лабети.
- 991 Я його шукав три роки, втратив сон, забув забави;
Врешті слід його вказали, ним поранені, хатави,—
Я знайшов тоді троянду, зжовклу з горя і неслави.
Він прийняв мене, мов батько; про свої повідав справи.
- 992 Він забрав печери в дівів, кров'ю їх збагрив булат
І почав у тих печерах проживати вдвох з Асмаг;
Давне полум'я печалі мучить витязя встократ.
Всіх розлука з ним вдягає в чорний стрій, в жалобу шат!
- 993 Живучи в печері, діва сльози точить із очей.
Витязь дівчину годує, наче лев своїх дітей,—
Принесе їй здобич, сам же йде, обходить світ оцей;
Окрім неї, знать не хоче більш нікого із людей.
- 994 Він казав мені, чужинцю, повість днів своїх смутну,
Про кохану і про себе, про недолю їх жахну.
Скільки він зазнав страждання—я, шалений, не збагну!
Вмре він, діви не зустрівши, що кладе його в труну!

- 995 В безупинних мандрах схожий він до місяця ясного,—
І на мить коня не кине, дару цінного твого;
Наче звір, людей боїться і не бачить анікого.
Горе нам, його згадавши! Горе тій, що вмре за нього!
- 996 Загорівсь огнем я левня, спопелів так само в горі,
Пожалів його, і серце стало люте, й думи хворі;
Я схотів знайти для нього лік на землях чи на морі.
Я вернувсь — мене зустріли владарі сумні й суворі.
- 997 Я царя просив пустити, він лютився: „Баламут!“,
Я війська свої покинув, їм завдав багато смут,
Тайно втік од них, звільнившись од кривавих сліз і пут.
Ось шукаю другу ліків та й кружляю там і тут.
- 998 Він казав мені про тебе, як братався ти із ним.
Стрівся я з тобою, з левнем незрівнянним, осяйним.
Де знайти його світило? — ти порадь, як побратим —
Де знайти оту, що радість шле видющим, жаль — сліпим?“
- 999 Відповів Фрідон тужливим словом спогадів і мрій,—
Плачуть голосом співучим,— як вславлять їх плач тремкий?
Плачуть вдвох, бо загубили вже терпець в душі своїй,
На троянди ринуть сльози, що бринять на вітах вій.
- 1000 Дужий плач в рядах вояцьких залунав з усіх сторін,—
Не один роздер одежу, тіло дряпав не один.
Семирічну зніс розлуку сам Фрідон, і плакав він:
„Віроламний, змінний світе! — люта лжа твоїх годин!“
- 1001 Простогнав Фрідон: „Немає слів сказати, як ти сяєш,
Ти, земне світило, з шляху сонце в небі завертаєш,
Ти життя і світлу радість в людські груди надихаєш,
Ти — планет небесних сяйво, всіх згубляєш і зжираєш.

- 1002 Я без тебе зневажаю животіння кожную мить,
Прагну бачити тебе я, ти ж схотів без мене жить,—
Мій відхід тебе потішив, твій відхід мене гнітить,
І життя порожнє стало, і цей світ — огидна бридь^а.
- 1003 Рік Фрідон слова препишні, в тузі зроджені дебелій,—
Він затих, і всі затихли, всі ущухли в цій оселі:
Зори людські чарували левні тужні, невеселі,—
На очей озера чорні впали вій агатні стелі.
- 1004 Увійшли вони до міста, до хоромин осяйних,
До палати справ державних, справ великих і значних.
Служники, чудово вбрані, стали в ряд обабіч них,
Милувались Автанділом, шепіт захвату не втих.
- 1005 Увійшли. Тлумився почет коло трону, на підножжі,
Сто людей сиділо рядом, всі державці та вельможі.
Левні сіли поруч — годі змалювать їх риси гожі!
Грали перли та кристали, на рубіни стали схожі.
- 1006 Почалася учта. Ліпші трунки винесли для свята,
Частували Автанділа, наче сват частує свата:
Гнув столи чудовий посуд, страв оздоба пребагата.
Душе! Ти, узрівши левня, єяеш, полум'ям пойнята!
- 1007 На світанку вщухла учта. Розійшлася челядь ласа.
До купелі Автанділа завели. В убір з отласа
Одягли — сто тисяч драхмів цінувала та прикраса,
Стан завоями вгорнули ще коштовнішого паса.
- 1008 Кілька день пробув тут витязь, хоч не зносив супокою,—
Розважався із Фрідоном полюваннями чи грою;
Віддала і зблизька в звіра улучаючи стрілою,
Всіх стрільців він переважив непохибною стрільбою.

- 1009 Витязь рік Фрідону: „Слухай! Длятись я не маю права,—
Хоч розлука із тобою—смерть мені, журба кривава,
Та вогонь ще інший мучить, що забудь його—неслава...
Поспішаю,—жде на мене дальня путь, важлива справа.
- 1010 Хто з тобою розстається, плаче гірко від біди,
Та куди шляхи лягають,—мушу їхати туди;
Подорожній поспішає, не забарює ходи.
Десь край моря стрів ти сонце,—в ту місцину поведи!“
- 1011 Відказав Фрідон: „Перечить щось тобі—мені не слід:
Інший спис у тебе влучив, з інших болів ти поблід.
Йди, хай бог тебе боронить, хай зазнає ворог бід!
Та скажи мені—чи зможу перенести твій відхід?
- 1012 Ще промовлю: не подоба, щоб ішов ти сам в походи;
Дам тобі бійців сміливих для допомоги і догоди,
Дам тобі виборну зброю, скакуна, що повен вроди,—
Ти, не взявши їх з собою, не побореш перешкоди“.
- 1013 Чотирьох рабів він вибрав—не вжахнуть їх вороги,
Дав йому риштунок добрий, неприступний для клюги,
Кусень золота червоний, злиток повної ваги,
Дав ще й огиря прудкого, дивовижної снаги.
- 1014 Міцноногий мул придався—постіль виклали на мула.
Сам Фрідон поїхав з ними, і душа вродливця чула
Від близької вже розлуки лютий біль в собі відчула;
Він стогнав: „Будь з нами сонце—нас зима б не огорнула!“
- 1015 Вість, що витязь виїжджає, пролунала в місті всім,
Продавці плодів і шовку, і містяни двір та дім
Всі покинули—їх лемент гуркотів, неначе грім;
Голосили: „Сонце никне! Плачмо всі, до нього йдім!“

- 1016 До морського узбережжя левні вийшли із узлісь,
Де Фрідон зустрівся з сонцем, що небес лишило вись;
В них з озер, сльозами повних, пруди крові полились,—
І Фрідон повів, як бачив сяйну бранку тут колись:
- 1017 „Два раби сюди на берег привезли її в човні,
Білозубу, світлочолу — слуги чорні та страшні;
Хтів мечем її звільнити, і погнався на коні,
Та втекли — замрів їх човен, наче птах, удалені“.
- 1018 Обійнялися обидва, заридали з тяготи;
Цілувались, їхні душі знов почав огонь пекти.
Розлучились побратими, друзі вірні, мов брати,—
Залишивсь Фрідон, поїхав витязь, прагнучи мети.
- 1019 Місяць вповні — витязь іде. Де блукань його межа?
Тінатін, з'явившись в мріях, серце левня розважа.
Каже він: „Тебе я кинув. О, недолі клята лжа!
В тебе — лік, що зцілить рану, слід отруйного ножа.“
- 1020 Чом, розлуко, трьох героїв розлучивши, не даси
Їм утіх? Камінне серце! — наче скеля, ти еси,
Бо тебе не можуть вразити навіть вбивчі три списи.
Ради тебе, діво, зрікся світу дивної краси!“

повість тридцять друга
від'їзд автанділа
з фрідонового царства
на розшуки м'єсґам-дар'єдґсам

- 1021 З чотирма рабами їде Автанділ над морем там,
Скрізь розшукуючи ревно Тарієлові бальзам,—
І вночі, і вдень він ронить сльози, з кров'ю пополам;
Не ціннішим за солому світ здавався його думкам.
- 1022 Всіх на березі морському він питав, чи тії люди
Сонця десь не зустрічали; так сто день блукав усюди.
Якось з пагорба побачив: стали валкою верблюди,
Караванчики в задумі хилять голову на груди.
- 1023 Караван стояв над морем, де шляхи— в усі кінці;
Чи стояти, чи рушати— завагались мандрівці.
На вітання левня чемно відказали люди ці;
Почали тоді розмову. Він спитав: „Хто ви, купці?“
- 1024 Був Усам, людина мудра, ватажком їх каравану,
Склав хвалу він Автанділу, гідну виявив пошану,
Мовив: „Сонце, ти віщуєш радість, з неба нам надану,—
Ти зійди з коня, послухай, як попали ми в оману.

- 1025 Ідемо з Багдаду,—люди всі купецького ми роду,
Магометової віри, що не п'ють маджарі зроду:
До царя морського в місто йшли, щоб там продати народу
Не якийсь шовкове шмаття—ліпший крам всім на догоду.
- 1026 Тут надибали над морем знепритомнілу людину,—
Він стогнав. Ми милосердно втерли з нього кров і піну;
Я спитав його: „Ти звідки? Як попав сюди, мій сину?“
Відповів: „Не йдіть у море—вас заб'ють, як я ось гину!“
- 1027 Розказав він: „Ми з Єгипта йшли великим караваном,
Навантажили баркаса крамом, шовком злототканним,
Та наскочили пірати, потрощили нас тараном,—
Все пропало! Як не трапив я тим нелюдам поганим?“
- 1028 Леве й сонце! Ця причина нас примушує стояти;
Як назад вернем,—зазнаєм ми стократної утрати,
Якщо рушимо у море—пограбують там пірати;
Отже, зважитись не можем: чи спинитись, чи рушати“.
- 1029 Витязь мовив: „Гріх великий—втратить в тузі блиск надій,
Бо ніхто з нас не уникне небом суджених подій.
Вашій крові запорука—я в могутності мойй:
Я ступлю меча свого, як наскочить лиходій“.
- 1030 Караванщики відчули захват з подивом навпіл:
„Не страшні, як нам, пірати левню, сповненому сил,—
Угамуймо ж наше серце, не марнуймо наших діл!“
Увійшли всі на баркаса й залишили суходіл.
- 1031 Все сприяло, щоб спокійно кораблем верстати шлях;
Аванділ їх вів сміливо, витязь звиклий до звитяг.
Корабель піратів раптом, довгий викинувши стяг,
Появився в морі,—грізно свій таран вперед простяг.

1032 Підпливав він з гуком, з криком — кожен вие, кожен свище.

Караванщики злякались, те побачивши тлумище.

Витязь мовив: „Не жахайтесь, що клятуший ворог рище:
Чи тут смерть свою здобуду, чи до щенту всіх понищу.

1033 Доля схоче — хай хоч весь світ військо шле шибайголове,
А не схоче, то на мене вже десь ратище готове,—
Не врятують ні фортеці, ні бійці, ні ви, братове;
Хто, як я, це знає, в того кренне серце буйвокрове.

1034 Ви — купці, ви — боягузи, до війни нема в вас тями!
Щоб не зустріли стрілою, заховайтесь за кутками
І дивіться, як один я всіх левиними руками
Їх понищу, аж полетяться кров з човна того струмками“.

1035 Мов кігтистий тигр, метнувся, одягнувся у кольчугу,
Меч рукою міцно стиснув, булаву ж — у руку другу,
На кормі став корабельній, власну чуючи потугу,—
Зором злим, мечем разючим нищив зграю недолугу.

1036 Їхне військо голосило, вило, скиглило весь час
І таран свій повернуло, щоб улучити в баркас.
На кормі стояв сміливець,— булавою він потряс
І, махнувши нею міцно, розломив таран ураз.

1037 Автанділ, таран зломивши, корабель свій так зберіг —
Ворог зляканий ховався, хто куди, де тільки міг,
Та не випередить левня,— він розлючений побіг,
Бив навколо себе, нищив; ворог мертвий тут поліг.

1038 Військо гинуло, мов кози, по його страшному вступі,—
Тих топив у морі, інших в корабельній бив халупі,
Вісім кидав він на дев'ять, дев'ять гнав з вісьма укупі;
Хто живий ще був — сховався там, де труп лежав на трупі.

- 1039 Як його бажало серце — так дісталась перемога.
Неповбивані благали: „Пожалій нас, ради бога!“ —
Їх не вбив, в полон забравши, в кого жити є ще змога.
„Жах — творець любові“ — каже річ апостола строга.
- 1040 О, людино! Не пишайся з моці власної, мов п'яний!
Сила вся твоя змарніє, як захоче бог коханий,
Бо й густі діброви нищить рій іскринок полум'яний.
Бог зрівняти в силі може меч і пакіл дерев'яний.
- 1041 Витязь в складах корабельних скарб угледів зором радим,—
Він купців сюди покликав, кораблі зчепивши рядом,
І зрадів Усам, спинившись над до краю повним складом,
І сказав хвалу сміливцю, пишну словом, дивну складом,
- 1042 Язиків сто сот потрібно, щоб прославить Автанділа,
Але й тім всієї вроди змалювати ще несила.
Караванщики казали: „Ласка божа нас укрила,
Бо поникла ніч, явився блиск небесного світила“.
- 1043 Люди витязя зустріли, цілували ноги, руки,
Вихваляли чарівного, величань лунали звуки.
— Зрівши левня, ошаліли б мудреці, мужі науки! —
„Ти — наш славний визволитель від нещастя та ошуки“.
- 1044 Витязь мовив: „Слава богу! Боже діло всемогутнє,
Бо на все, що тут стається, повеління є напутнє;
Діє бог таємно, рідко появляє людям сутнє,—
Нам лиш вірити належить: мудрий вірить у майбутнє!
- 1045 Бог воліє схоронити вашу кров у вас в серцях,—
Що ж зробив я сам од себе, жалюгідний, тлінний прах?
Ворогів я знищив ваших, зрятувавши бідолах:
Корабель цей, повний краму, вам даю. Вже вільний шлях!“

- 1046 Любо глянуть, якщо витязь, закінчивши славно бій,
Всіх поплічних перевищить ліпотою щедрих дій,—
Засоромляться поплічні, гідно вславиться водій,
Що, немов прикрасу, рану на руці несе своїй.
- 1047 Зразу здобич обдивились, щоб не йшли на марно дні—
Всіх скарбів і не злічити, що лежали там на дні!
Все на свій баркас забрали,— спорожніло на судні,
І тоді його спалили, попливли тріски одні.
- 1048 Автанділу від купецтва дяку й шану склав Усам:
„Ти нас, кволих, засоромив, повернувши силу нам;
Наше все— тобі належить, наші добра, здобич, крам,—
Ми собі рішили взяти тільки те, що дав ти сам“.
- 1049 Витязь мовив: „Це вам, браття, хай напученням стає:
До потоків слізних ваших око бог звернув своє;
Рятівник не я, нещасний,— він рятунок вам дає.
Нащо дар оцей для мене? Я та кінь— добро мое.
- 1050 Якщо хтів би я багатства, здивувати всіх могли б
Добра ті, що мав: ця розкіш килимів, шовків, садиб.
Марнота! Я ваш супутник ось тепер на кілька діб,—
Жде моєї саможертви інша справа, інший триб.
- 1051 З тих багатств, що тут знайшов я, з тих скарбів, із тих прикрас,
Кожен з вас хай стільки візьме, скільки зможе взять заріз:
Прощу тільки: не завдайте ви мені жалю й образ,—
Для моєї справи треба, щоб сховався я між вас.
- 1052 Не кажіте ви нікому, що я витязь і ваш пан;
Ви кажіте: „Це отаман, що веде наш караван“,—
Торгуватиму, в купецький зодягнувшись жупан.
Заклинаю вас братерством— не вдавайтесь до оман!“

- 1053 Караванщики зраділи, чувши те, що витязь рік;
Всі прийшли, йому вклонились: „Ти нам щастя дав повік,—
Просиш ти того, що просить в тебе кожен чоловік.
Ми будем тобі служити. Справді, лик твій — сонця лик!“
- 1054 Звідти рушили негайно, не марнуючи там днів.
Ясний час стояв на морі—прудко їх баркас летів.
Всі вславляли Автанділа в пісні, повній ніжних слів.
Дарували перли сяйні, наче блиск його зубів.

повість ґрициґґґ ґрґґґ

приїзд автанділа до гуламшаро,
коли він прицалив
до морсвкого бґрґґа

- 1055 Автанділ проплив те море. Перед ними стало мріти
Світле місто,—вколо нього сад підносив пишні віти,
ґрали відтінками всіми розмаїті, дивні квіти.
Ні, краси землі цієї ти не зможеш зрозуміти!
- 1056 Став баркас на трьох кодолах, де цвітуть сади тіняві.
Автанділ, жупана вдягши, тут поважно сів на лаві,
І прийшли, за гроші взяті, носії меткі й лукаві;
Витязь діяв так, неначе знався він в купецькій справі.
- 1057 З того саду, де спинились, садівничий появився,—
На обличчя блискавичне він захоплено дивився.
Автанділ його покликав, з ним, як з вірником, повівся:
„Хто ви, люди? І чиї ви? Цар який тут оцарився?
- 1058 Розкажи мені докладно,— мовив витязь цій людині,—
Що дешевше тут, і ціни тут які якій тканині“.
Відповів: „Тебе я бачу, наче сонце у хмарині,—
Що скажу— скажу по правді, не почувеш кривди нині.

- 1059 Царство це — морське, крізь нього треба рік верстати шлях
Світле місто — Гуланшаро, повне всяких див і благ, —
Безліч тут речей прекрасних, що везуть на кораблях.
Наш владар — Мелік-Сурхаві, хай щасливий буде в днях!
- 1060 Хто з людей сюди потрапив — молодіють і старі:
Час минає тут в розвагах, в учтах, в співах, в милій грі.
Взимку й влітку квіти квітнуть, сонце сяє угорі.
Всі, ба навіть ворог, заздять нам у нашому добрі.
- 1061 Тут купці, моторні люди, можуть добре вторгувати:
Продають товар, купують, мають зиск, чи мають втрати;
Найбідніший люд за місяць може скарб собі придбати,
Краму всякого зібравши цілі купи та кагати.
- 1062 Садівничий я в Усена, він — водій купців верховний.
Розкажу я вам докладно, звіт про нього давши повний:
Сад оцей — його, приймає тут прибульців пан шановний,
Перед ним найпершим ділом викладають крам коштовний.
- 1063 Всі купці, сюди прибувши, із дарами йдуть до нього, —
Розпаковувати можна крам лиш тут, а більш — ні в кого.
Для царя бере він ліпше, розраховуючись строго, —
Де завгодно люди можуть торгувати після цього.
- 1064 Він людей, як ви, поважних привітати мусить зразу,
Власник заїзду повинен всіх приймать з його наказу,
Та пішов кудись він з дому — не вважайте за образу,
Він би любо та гостинно вас прийняв і цього разу.
- 1065 Докладу я Фатман-хатун, молодій його дружині,
Доброзичливій, приемній, милостивій господині,
Що всі ви, до нас прибувши, потребуєте в гостині.
Увійдеш з гінцем до міста ти у цій іще годині“.

- 1066 Автанділ сказав: „Як знаєш, так тобі чинити слід“.
Садівник побіг зраділий, вкрився потом і поблід,—
Фатман він доклав: „Пишаюсь, бо кажу вам про прихід
Левня дивного, що сонцем всім його здається вид.
- 1067 Сам купець він і господар на весь пишний караван;
Лик—мов місяць семиденний, кипарис—юнацький стан.
Він кораловим завоює вкрив чоло, вдягнув жупан.
Про шовки, про ціни в місті запитав мене цей пан“.
- 1068 Фатман-хатун звеселилась, десять слуг до них послала,
В караван-сарай покласти їх товари наказала.
Увійшов трояднолиций, блиск рубіна і кристала,
Кроком тигра, з міццю лева до її ступив він зала.
- 1069 Пролетіла чутка містом, позбігались шумно люди,
Справа, зліва метушилися: „Де проходити він буде?!“
Котрі душі загубили, котрим хіть запала в груди,—
Що жінкам мужі їх, варті лиш презирства та огуди?

повісуб тридцятб четверта

*прихід асґанділа до фатман,
приймання його та її радісуб*

- 1070 Фатман, як Усена жінка, в дверях витязя зустріла,
Гостю радісно вклонилась, добродайна та зраділа,—
Привітавши, сів прибулець і вона край нього сіла.
Зауважив я, що левня рада бачить Фатман сміла.
- 1071 Фатман ще була вродлива, хоч і літнього вже віку,
Повновида, смуглотіла, до вподоби чоловіку,—
Полюбляла гулі й учти, звучні співи та музику,
Мала строїв і завоїв, цінних одягів без ліку.
- 1072 Тої ночі Фатман учту впорядила юнакові,—
Він приніс дари. Сказала, взявши їх: „Які чудові!“
Учта весело минула в частуваннях та в розмові,—
Час вже витязю спочити, пишні ложа вже готові.
- 1073 Вранці виклав він товари, розв'язавши їх без спіху;
Оцінив, одклав найкраще, що царю було б на втіху,
І сказав купцю: „Візьми це!“, раду ще додавши тиху:
„Йди, де хочеш, лиш не зраджуй ти мене, піддавшись лиху“.

1074 За купця вдягався витязь, щоб сховати шляхетні ризь.
Часом Фатман йшла до нього, часом він, вхідні завеси
Відгорнувши, вів до неї річ статечну, не гульвіси;
Він ішов — і горе Фатман, мов Рамін ішов од Віси.

повісѣбъ г҃рициг҃ѣбъ н҃ѣг҃а

фатман закохується в автанділа,
пише їй надсилає йому листа

- 1075 Ліпше тим, хто тільки може, від жінок найдалі бути,
Бо вона тебе вгамує, щоб довіру їй здобути,—
Раптом зрадить і відкине, призведе лише до скрути.
Таємниць ніколи жінка не повинна навіть чути.
- 1076 Автанділ у серці Фатман породив чуття гаряче,
І зростала та й зростала в ній любов, огонь неначе.
Не сховати вже кохання! Мов дощем, нещасна, плаче,
В тузі каже: „Що робити? Ти заб'єш мене, юначе!
- 1077 Якщо я признаюсь — в гніві він покине цю країну;
Не признаюсь, то сконаю, бо вогню не буде впишу.
Ні, скажу таки, а потім хай живу, чи хай загину!
Як, не знаючи недуги, лікар вигоїть людину?“
- 1078 І вона до Автанділа склала лист, що повен суму.
Написала про кохання, про свою любовну стуму.
Лист такий потряс би кожне людське серце, людську думу!
Лист такий ховати треба, а не дерти марно з глуму.

повість юридичь шоста

Любовний лист, що його фахіман написала до авґанділа

- 1079 „Сонце! З божого веління сонцем сяеш ти в просторі!
Хто з тобою розлучився, той страждає тяжко в горі,
Палиш ти близьких до себе, силеш промені прозорі;
Зачаровані тобою, похвалу співають зорі.
- 1080 Всі закохуються в тебе, тільки раз на тебе глянуть.
Ти — троянда, за тобою солов'ї тремтіти стануть.
Цвіт ти в'ялиш красою, і мої вже квіти в'януть.
Тільки промінь твій врятує,—я згораю, сльози кануть.
- 1081 Свідком бог, що я боюся про вогонь писати свій.
Та не маю сил, терплячість в тузі втративши тяжкій,—
Сили в серця відбирає кожен постріл чорних вій.
Я шалію,—якщо можеш, поможи ти, пожалій!
- 1082 Доки ждатиму одвіту, доки час оцей міне,
Доки лист не скаже, хочеш вбить чи втішити мене,—
Доти житиму, хоч серце і пригнічене, й сумне.
Чи життя чи смерть? О, доле, дай же рішення одне!“

- 1083 Фатман витязю послала лист з мольбою оцією,—
Він читав, мов лист писався чи сестрою, чи ріднею,
Мовив: „Жінки не такої прагну серцем і душею,—
Чи вона зрівняється може із коханою моєю?”
- 1084 Що воронам до троянди? Ні, вони її не гідні,
Хоч на ній ще не звучали солов'я пісні побідні.
Недостойні справи завше—справи марні та безплідні;
Нащо здумала писати ці слова, мені огидні?”
- 1085 Мислі в серці заройлись—їх збудила злість і туга;
Він подумав: „Сам собі я за порадика та друга,—
Щоб знайти кохану брата, я пройду до виднокруга,
Все зроблю, що зможу. Серця не чарує знада друга!
- 1086 Жінка ця живе у місті, де в її гостиннім домі
Мандрівці бувають всякі, подорожні незнайомі;
Я, скорившись жінці, можу знати всі речі, їй відомі,—
Може, стане на пригоді, дасть полегшення судомі.
- 1087 О, проклята! Навіть сором жінка губить од любови,
Припадає до коханця, мов поткання до основи,
Все розкажує, що знає, відкриває тайні схови!
Їй піддавшись, щось прознати зможу я з її розмови.
- 1088 Робим те ми, що нам з неба в течії планет відкрити.
Світ дає дарунки марні, бо навіщо все мені те?
Сутінь землю сповиває. Ти—лиш присмерк тьмянний, світе!
Тільки те із глека лється, що було до глека влите“.

повість традицій своєї

Лист Автанділа до Фатман на відповідь

- 1089 Пише він: „В листі твому я читав хвалу безкраю,—
Попередила мене ти, бо так само я палаю:
Бути вкупі ти бажаєш—я також цього бажаю.
Спільний в нас любовний потяг, тож ідім, зазнаймо раю“.
- 1090 Не сказати, як потішалась Фатман звісткою отою!
Написала: „Ні, не марно сльози лягла за тобою.
Я одна сьогодні буду, залишуся самотою,—
Ти приходи цієї ж ночі до жіночого покою“.
- 1091 Той ж ночі рушив з дому витязь, пан свого слова,
Та зустрів слугу, що з вістю йшов до нього. Вість раптова:
„Не приходи—тебе сьогодні я прийняти не готова“.
Він назад не повернувся, гнівно мовив: „Що це—змова?“
- 1092 Гість запрошення не кинув, нею зміненого знов;
Зблідла Фатман, як з'явився Автанділ в її альков,—
Він стурбованість помітив зразу, тільки увійшов,
Хоч свій острах приховати жінку змусила любов.

- 1093 Сівши поруч, розважались з поцілунків і забав,
Та якийся юний красень на порозі раптом став,
Раб за ним ішов, принісши щит і меч, що в п'їтми с'яв;
Мов під ним розверзлась прїрва — витязь так його злякав.
- 1094 Гостя вгледївши, відчула Фатман смертний переляк.
Вдвох їх, сплетених в обїямах, гїсть побачив і заклика.
„Не заважу вам я, жїнко, завтра ж,— вимовив юнак,—
Ти за це менї відплатиш. Я кажу, і буде так!
- 1095 Ти менї ганьби й образи, о розпутна, завдаєш,
Та за злочин свій ганебний взавтра вїдповїдь складеш;
Схочу — й власними зубами всїх дїтей своїх пожреш,—
Плюнеш в бороду менї ти, як цього не вдїю теж!“
- 1096 Це сказав він і, торкнувшись бороди, пішов з кїмнати;
Фатман б'ється головою, роздирає тїло й шати,—
Чуть, як сльози в неї ринуть, мов потїк, що рве загати;
Стогне: „Йдїть, камїнням бийте! Засудїть мене до страти!“
- 1097 Лементує: „Через мене гине муж, маленькі дїти!
Я добро своє згубила, незрівнянні самоцвїти!
За мїй вчинок найрїднїші мусять нинї всиротїти!
Я свій дїм руйную! Доле, завдаєш ганьби менї ти!“
- 1098 Автандїла це дивує — плач її, одчай тяжкий,
Каже він: „Та що з тобою? Таємниць своїх не крий!
Чим загрожує той витязь, в лютї мстивий і палкий?
Розкажи ти, вгамувавшись, звїдки він і хто такий?“
- 1099 Жїнка мовить: „Я, о леве, з божевїлля сльози лїю,
Не скажу тобі нічого,— не питай мене, молю!
Я дїтей своїх, нещасна, власноручно погублю,
Я себе вже тим забила, що тебе тепер люблю.

- 1100 Так і треба всім, що зблуді верховодити дають,
Всім, що тайни не ховають, що безумними стають!
Люди, глянувши на мене, хай невпинні сльози ллють!
Лікарі тих не лікують, котрі кров із себе п'ють.
- 1101 Два є виходи для тебе, два рятунки, два ключі:
Якщо можеш ту людину вбити—вбий його вночі,—
Цим одвернеш ти від мене наглу смерть, страшні мечі.
Оповім тоді по правді, чом я в горі та в плачі.
- 1102 А як ні—цієї ж ночі склич, не гаючись, людей,
Всіх ослів понавантажуй, щоб лишити край оцей,—
Від моїх гріхів великих засмутишся й ти ачей;
Прийде він і скаже люто: „З'їж сама своїх дітей!“
- 1103 Автанділ, оце почувши, звівся, гордий і рішучий,
Булаву схопив рукою—о, який він був сліпучий!—
І сказав: „Цих справ уникнуть—був би злочин нестерпучий“.
Ще на світі не родився інший муж, такий могучий!
- 1104 Фатман він сказав: „Людину дай, щоб знала вірний шлях,
Як пройти мені до нього, не блукаючи в полях,—
Не вважаю я, що рівен красень той мені в ділах.
Скоро знатимеш, що вдю,—прожени від себе жах“.
- 1105 Із рабів комусь звелівши провести його туди,
Жінка скрикнула: „Щоб згасли в серці полум'я й сліди,
То, забивши ту людину, зовсім визволи з біди:
Перстень мій на пальці в нього,—з ним до мене ти прийди“.
- 1106 Автанділ, минувши місто, став на березі морському,—
З брил червоних і зелених там звелися мури дому;
Унизу—палати сяйні, а вгорі на домі тому
Йшли тераси ряд за рядом в ладі дивному й стрункому.

- 1107 Раб, привівши Автанділа, показав на ці хорони,
Мовив: „Тут перебуває той, шукаємо кого ми.
Нагорі терасу бачиш, де стримлять колон огроми?
На терасі тій він завше спочиває від втоми“.
- 1108 Де лежав юнак нещасний,— два бійці там простяглося,
Проминув їх витязь; раптом шум порушив безголосся,—
Він схопив обох за горло, щоб гукнути не вдалося,
Вдарив міцно їх лобами, помішав мозки й волосся.

повість тридцять восьма

Тут-убивство автанділом цашмагіра та його двох вартових

- 1109 Той юнак лежав тужливий. Автанділ в палац ввійшов,
Міцнотілий, стрункостанний, руки вимастивши в кров.
Він не дав йому підвестись, враз нечутно поборов;
Поваливши на підлогу, ніж схопив і заколов.
- 1110 Сонце — він прихильним людям, ворогам — він звір і жак.
З перстнем палець одрубавши, набік мертвого відтяг
І з вікна у море вкинув, щоб валявся на пісках,—
Не знайде ніде могили той понівечений прах.
- 1111 Не стривожило нікого вбивство, вчинене у тиші.
Я дивуюсь, що троянди дух солодкий гнівом дише,
Що він зміг ту кров украсти, вдіять вчинки найлютіші!
Як ввійшов він, так і вийшов з цього дому на узвишші.
- 1112 Лев сказав солодкомовний, як до Фатман він вступив:
„Сонця більше не побачить той юнак,— його я вбив,—
Раб твій може присягтися— бачив він, що там зробив:
Відрубав із перстнем палець, ніж свій кров'ю окропив.“

- 1113 Розкажи ж, від чого в тебе ті плачі несамовиті?
Чим загрожував нам красень? Хочу знать цієї ж миті“.
І, йому до ніг припавши, Фатман мовила: „На світі
Ти єдиний міг зцілити рани серця, кров'ю вмиті.
- 1114 Я, й Усен, і наші діти — живемо життям новим.
Як хвалу достойну скласти, леве, подвигам твоїм?
Кров його проливши, радість повертаєш нам у дім!
Розкажу я все спочатку,— ти послухай, що повім“.

- 1119 В сад свій вийшла я надвечір. На уквітчаному галі
Із жінками сіла вкупі, щоб гуляти без печалі,
Привела співців—їх голос розбудив вечірні далі,
Грала, коси розплітала, розвивала я вуалі.
- 1120 Прикрашали сад альтанки, так збудовані на схилі,
Щоб було з їх вікон видно наоколо моря хвилі.
Там і я, і все жіноцтво, молоді жінки й похилі,
Зібрались на дружню учту, на розваги, жарти милі.
- 1121 Мов сестра, жінок купецьких частувала я приємно,
Та зненацька затужила, безпричинно і таємно,—
Це помітивши, всі гості порозходилися чемно.
Я лишилась,—серце туга, наче сажа, вкрила темно.
- 1122 Розчинивши вікна, хтіла бачить обрії просторі,
Щоб розважитися трохи в дивно виниклому горі.
Раптом бачу: щось маленьке віддаля пливе на морі,—
Звір чи птиця?—не збагну я, сил нема в мойому зорі.
- 1123 Підпливає ближче. Ясно дивний човен бачать очі,—
В тім човні два чоловіки, чорні, наче поторочі,
Щільно стали, а за ними риси світяться жіночі.
Я вразилась. Човен тихо зупинився на узбоччі.
- 1124 До землі приставши нишком, підтягли човна до саду,
Обдивились всю місцевість пильно спереду і ззаду,
Та не вгледіли нічого, що було б їм на досаду.
Зірко стежила за ними я із темного осаду.
- 1125 Із човна велику скриню люди витягли й на рині,
Розчинивши, встановили,—вийшла дівчина із скрині,
Вкрита чорною вуаллю, вбрана в шати чорні й сині;
Так вона тоді сіяла, як не сяє й сонце нині!

- 1126 Обертаючись до мене, діва скелі освітила,
Сяйво щік її прослалось аж до краю небосхила.
Я склепила очі — знести блиск отой мені несила!
Щоб сховатися, на дверях я запону затулила.
- 1127 Чотирьом рабам сказала, їх покликавши в альтанку:
„Подивіться, як індійці полонили сяйво ранку!
Підповзть до них нечутно і пильнуйте доостанку;
Продадуть її — віддайте, що їм схочеться, за бранку.
- 1128 А продать не схочуть — вбийте, заберіть в них сяйну діву,
Приведіть сюди той місяць, спритність виявить сміливу!“
Поповзли раби. Почався торг про бранку полохливу,
Та не згодились продати чорні, збуджені від гніву.
- 1129 Я з вікна дивилась. Бачу, що на згоду не пристали,
І гукнула: „Їх забийте!“ Вмить їм голови зрубали;
Трупи кинувши у море, навкруги красуні стали,
Повели сюди, — побігла я назустріч їм із зали.
- 1130 Як ці чарі вихваляти? Як таку красу забути?
Я клянусь, — вона, мов сонце! Сонцю сонцем більш не бути!
Хто на це світило зможе, не засліпши, зазірнути?
Я готова ради неї вся згоріти, спалахнути!“
- 1131 Фатман дряпала обличчя, як свою кінчила мову,
Автанділ також заплакав в тишині її алькову.
Все забули ради неї; мов шалені, стали знову.
Сліз потоки розтопили снігу свіжого обнову.
- 1132 Вдвох ридали. Витязь мовить: „Не мовчи, розкажуй далі!“
Фатман каже: „Полюбила, лиш її зустріла в залі,
Цілувала ніжне тіло, чорні скинула вуалі;
Покохала і здружилась я з красунею в печалі.

- 1133 Їй сказала: „Хто ти, сонце, звідки ти, з яких це пір
В ефіопському полоні володарка всіх сузір?“
Та вона не відказала і, неначе на докір,
Сто потоків сліз пекучих затуманили їй зір.
- 1134 Видно, дівчину мордують пильні розпити мої—
Плаче нишком, з глибу серця линуть стогони її.
На рубіни із нарцисів ллються слізні ручаї.
Я дивлюсь—і в мене серце мучать думи - палії.
- 1135 Стиха вимовила діва: „Ти мені—як рідна мати;
Нащо вам мої пригоди, ці казки печальні, знати?
Я—мандрівниця незнана, злом засуджена до страти.
Як питатимеш мене ти—станеш богу дорікати“.
- 1136 Я сама собі сказала: „Це — безумство малодушне,—
Так питати недоречно, турбувати сонце тужне;
Заклик мусить бути вчасний, а прохання—бути слушне.
Не питай же сонця, доки горе втихне, непорушне“.

повість сорокова

як фраґман привела несґам-дареджам
до себе і оповіла про неї усємові

- 1137 Повела я сонцелику — як іще її хвалити?—
Та, клянусь, в своєму домі не могла те сґяво скрити,
Хоч усю її вгорнула у брокати й оксамити.
З вії зривався сніжний вихор; бив мороз троянді квіти.
- 1138 Повела її до себе, мов алое, світлолицю,
Заховала у покоях, як найбільшу таємницю,
Не казати про неї людям склала твердо обітницю;
Тільки я та негр-прислужник увіходили в світлицю.
- 1139 Я не можу розказати про життя чудне й суворе,
Що жила ним діва, сльози проливаючи, як море.
Я кажу: „Не плач!“, та діва сліз своїх не переборє!
Як живу без неї нині? Люте горе нам! О горе!
- 1140 Все, як входила до неї,—слізні пруди там струмили,
І в очей пучини чорні впали вії, наче стріли,—
Із озер черпала сльози повним келехом щосили,
Між коралів і агатів перли грали та горіли.

- 1141 Не могла її спитати через сльози ті невпинні,—
Тільки їй скажу: „Одкрийся, з чого ти в такім тужинні?“
Як вже знову ле алое сліз ключі кривавоплинні.
Силу знести ці скорботи мають душі лиш камінні.
- 1142 Не потрібне їй ні ложе, ні прикрашення оселі,—
У вуалі лик сховавши, в бганки дивні і дебели,
Під чоло підклавши руку, так і спала без постелі.
Треба сотню раз просити, щоб взяла щось із тарелі.
- 1143 Про вуаль повім тобі я, що красу вгортала слізну,—
В світі бачила я всякі цінні речі, розкіш різну.
Та не знаю, хто і з чого був зробив оту дивизну,
Із тканин всіх найніжнішу, а міцну, немов залізу.
- 1144 Довгий час в моему домі проживала діва мила,
Я розкрити таємниці чоловікові не сміла:
„Знаю — зрадити він може, до лихого, здатний діла“.
Через те і похожала я замислена, несміла.
- 1145 Так тоді я міркувала: „Як йому не розкажу —
Чим сама я їй пораджу, чим я їй допоможу?
Смерть мені, коли прознає він про тайну та олжу!
Як я сяйво сонцерівне в таємниці збережу?“
- 1146 Що одна я вдію, бідна? Мій вогонь і так не згас.
Ліпше правду всю Усену розказати в слухний час,—
Хай мені він поклянеться, що ніде не зрадить нас;
Якби клятву десь порушив, то б уже душі не спас!“
- 1147 Якось я прийшла до нього. Річ веселу з ним веду,
Враз кажу: „Тобі я тайну розказала б доладу,
Та спочатку про мовчання клятву дай мені тверду“.
Він клянеться: „Хай об скелі головою я паду!“

- 1148 Те, що ти мені розкажеш, я не виявлю нікому,
Ані ворогу, ні другу, ні старому й молодому“.
Все повіла я Усену, чоловікові не злому:
„Йди, побачиш сонцерівну, що прийшла до нас додому!“
- 1149 Звівшись, він пішов за мною. Зразу подив і тремтіння
Він одчув, коли побачив діви сонячне проміння.
Мовив: „Що ти показала? Хто вразив моє видіння?
Бог нехай мене скарає, якщо це земне створіння!“
- 1150 Відказала я: „Про неї теж не відаю нічого,
Знаю тільки те, що знаєш з повідання ти мого.
Вдвох благаймо! Хай розкаже,—навісніє через кого,
Хай свою нам ласку явить, не повівшись з нами строго“.
- 1151 Ми ввійшли, ми намагались скласти їй достойну шану,
Ми казали: „Сонце, нас ти ввергло в муку полум'яну!
Як зцілити можна місяць, що в імлу сповився тьмяну?
Чом твої рубіни -лали стали схожі до шафрану?“
- 1152 Чує діва чи не чує, заглибившись в тужні мрії?
Щільно стислася троянда і склепились довгі вії.
Сад, гіллям шугнувши вгору, розметав волосся -змії,
Сонце, схоплене драконом, нам не світить, нас не гріє.
- 1153 Не змогли її примусить, щоб вона нам відповіла;
Стала хмура, мов пантера,—лють її незрозуміла.
Завдали ми знов їй жалю, слізна злива забриніла.
„Я не знаю! Йдіть од мене!“—нам вона прошепотіла.
- 1154 Вкупі з нею ми ридали, сліз потік по лицах біг;
Жалкували, зрозумівши недоречність слів своїх,
Заспокоювали діву—плач її поволі втих;
Принесли плодів їй трохи, та вона не їла їх.

- 1155 Рік Усен: „Вона зціляє серце в мене від ураз!
Щокам цим, достойним сонця, чоловік завдасть образ,
Їх цілюючи; без неї біль зросте в сто двадцять раз.
Як дітей люблю я більше — хай господь заб'є їх враз!“
- 1156 Вдвох ми довго споглядали дивний блиск її лица,
Та пішли, і застогнали, і зітхали без кінця;
Йшли до неї, закінчивши справи, звичні для купця,
Бо навк в її тенета наші трапили серця.

повість сорок перша

Усен повідомляє царя
про місхан-дарбдхан

- 1157 Так і час минав поволі, дні минали й вечори.
Рік Усен: „Царя не бачив я ще з давньої пори;
Ти порадь,— піти до нього, занести йому дари?“
Я сказала: „Ради бога, як ти хочеш,— так твори“.
- 1158 Взяв Усен на блюді перли з самовіттям пополам.
Я казала: „При дворі ти п'яну челядь стрінеш там,—
Якщо скажеш їм про діву,— смерть мені і горе нам!“
Клявся він: „Хай меч виймають,— слову вирватись не дам“.
- 1159 Йде Усен в палац. Він бачить: цар на учті бучно п'є.
Виявляв завжди Усену цар прихилення своє,—
От і зараз, дар прийнявши, місце поруч він дає.
Глянь, яким купець підпилий нерозсудливим стає!
- 1160 Пив Усен з царем багато, мов палаючи від спеки,
Пили й знову доливали пугарі та срібні глеки.
Не згада він напідпитку ні корану, ані Мекки!
Віслюкові нащо роги? Від троянди крук далекий!

- 1161 Цар промовив до Усена, що думки вже в ньому п'яні:
„Звідки в дар нам дістаєш ти ці каміння сяйвогранні?
Де береш ці пишні перли та рубіни полум'яні?
І десятої їх частки відплатити я не в стані“.
- 1162 Встав Усен, вклонився й мовив: „О великий царю й пане!
Живиш ти земні створіння, наче сонце те кохана!
Звідки статки, що їх маю? Хто знічев'я їх дістане?
Все моє майно і злото — все мені від тебе дане.
- 1163 Ні, за дар оцей не дякуй,— іншу вість я маю дивну:
В мене є тобі невістка, годна бути за царівну,—
Сам зрадієш ти всім серцем, як побачиш сонцерівну;
Отоді вже заслужу я на подяку безсумнівну“.
- 1164 Що казати? Він порушив клятву, вірувань підпору,
Оповівши все про діву, сонце краю, радість зору.
Це подобалось цареві, душу втішило сувору,
Він звелів Усену зразу привести її до двору.
- 1165 Я сиділа вдома, доти ще не знавши тужних днів.
Раптом в дверях появився проводир царських рабів,
Шістдесят з ним слуг, як личить, за звичаєм, для царів.
Я здивовано сказала: „Ні, не марно він забрів!“
- 1166 Привітавши, він промовив: „Фатман! Ось царя наказ:
Діву, що Усен сьогодні дав царю, веди до нас,—
Ми візьмем її з собою. Поспішай,—вертати час!“
Небо зверглося на мене, землетрус мене потряс.
- 1167 Ще раз я перепитала: „Та про кого кажеш ти?“
Мовив: „Дав Усен цареві діву, образ красоти“.
Вже нічого не поробиш — на загибель треба йти.
Затремтіла я. Немає сил ні встати, ні лягти.

- 1168 Я ввійшла. Вона ридає, точить сліз невпинну зливу.
Я кажу: „О сонце! Маю долю чорну і зрадливу!
Вкрай сплюндрована сьогодні від небесного я гніву,—
Донесли на мене, вбили! Цар чекає вже на діву!“
- 1169 Мовить: „Сестро, не дивуйся! Я інакшого й не жду,
Бо мені судилось знати тільки горе на роду;
Ти добра й не жди для мене — сподівайся на біду.
Не нове, а давнє лихо мучить душу молоду“.
- 1170 Із очей струмілі сльози, мов перлини, дивні грою;
Сміло так звелась, як личить тільки тигру чи герою,—
Вже не радістю їй радість, а жура їй — не журую.
Прийняла чадру від мене, вкрила стан і лик чадрою.
- 1171 Я метнулась до скарбниці, де скарбів є повна зала,—
Там взяла я самоцвітів, скільки знести їх здолала;
Ціле місто — ось є вартість перла кожного і лала.
Їх, вернувшись, вклала в черес, ним її оперезала.
- 1172 Я сказала: „Може, перли придадуться десь в полоні“.
І, віддавши сонце слугам, лютий пал відчула в лоні.
Вийшов цар назустріч діві; місто — в кличах, в передзвоні.
Йшла вона, бліда, спокійна, не схиляючись в поклони.
- 1173 Глядачі за нею бігли, кричучи на всі лади,
Вартові не мали сили їхні стримати ряди.
Цар побачив кипарисну, що крізь площі йшла й сади,
І, здивований, промовив: „Сонце, ти прийшло сюди?!“
- 1174 Кожен очі мружив,—сонцем всіх сліпила дівка ця.
Цар прорік: „Я через неї обертаюсь на сліпця.
Міг такий зродиться образ лиш в уявленні творця!
Хто її, безумний, любить — в мандрах жде свого кінця!“

- 1175 Посадивши поруч, мовив він солодкі їй слова:
„Розкажи, і хто ти, й звідки, що душа твоя хова?“
Та йому не відповіла діва, наче нежива,
І сиділа супокійно, і хилилась голова.
- 1176 Що казав владар до неї—і не чула в ті хвилини,
Бо полинуло в ній серце вже до іншої країни;
Щільно стислися троянди, не розкрилися перлини.
Всі присутні дивувались з цього смутку та крушини.
- 1177 Цар сказав: „Що тут гадати? З чого серце наше скніє?
Є дві думки щодо цього, бо інакше ще які є?
Чи вона, когось кохавши, про кохання тільки й мріє
І, крім нього, ні до кого говорити не воліє;
- 1178 Чи горить в ній, як в премудрій, пал святого обов'язку,
Обернувши біль не в болі, а поразку— не в поразку,—
І вона нещастя й щастя вже сприймає, наче казку:
Мисль, мов голуб, в неї прагне в інший край по іншу ласку.
- 1179 Дасть господь,—мій син вернеться переможцем із походу,—
Треба, щоб застав він сонця просіялу, повну вроду;
Хоч на повість найкоротшу, може, виманить він згоду.
Хай цей місяць тут темніє аж до сонячного сходу!“
- 1180 Син царя — сказати я хочу — був звитяжцем добрим, смілим,
Незрівняним щодо владі, видатним лицем і тілом.
Він тоді десь забарився, зайнятий вояцьким ділом,—
Це для нього батько вибрав діву, рівну лиш світилам.
- 1181 Принесли їй одяг—вкрилась у дівочі сповивала,
Від блискучих самоцвітів осяйне проміння слала.
Із суцільного рубіна на чоло вінець поклала,—
Прикрасилася троянда сяйвом ясного кристала.

- 1182 Цар звелів: „Одпочивальню приберить для неї гоже!
Там для діви зготували злата західного ложе.
Цар великий, пан країни, і виборніші вельможі
Повели в хороми сонце, що утішити всіх може.
- 1183 Дев'ять євнухів поставив він на варті вдень, вночі,—
Сам же став бенкетувати, і гуляючи, й п'ючи,
І подякував за діву, дар Усену даючи.
Загриміли тулумбаси, засурмили сурмачі.
- 1184 Довго пили та гуляли, довго учта ще точилась.
Діва ж сонячна казала: „Доля вбивча розгнівилась!
О, кому я тут дістанусь і як тут я опинилась?
Вб'є мене життя важчезне! Що зробить, щоб я звільнилась?
- 1185 О красо моя трояндна! Хочу я, щоб ще цвіла ти!
Я зумію, з ласки бога, ворогів своїх здолати.
Хто з людей розумних схоче приректи себе до страти?
Розум мудрому потрібен, щоб розбить завади й грати*.
- 1186 Кличе євнухів до себе, каже так про свій їм стан:
„Стоячи отут на варті, піддались ви на обман,—
Взять мене за наречену марно думає ваш пан,
Марно грають звучні сурми і гуркоче барабан.
- 1187 Я царицею не буду — інша путь ось вдалені!
Хоч би був жених, як сонце,—непотрібен він мені.
Не благайте ви даремно! Мрію я про інші дні.
Жити тут із вами вкупі — не примусите, о, ні!
- 1188 Вб'ю себе я неминуче, ніж встромлю у серце враз,—
Вам лишить тоді господар на життя не довгий час.
Ліпше дам я вам досхочу перлів, лалів та прикрас,—
Звідси випустить мене ви, бо інакше — смерть для вас “

- 1189 Взнявши перли й самоцвіти із захову потайного
І рубінову корону, цей вінець чола свого,
Віддала: „Беріть, та майте жаль до серця ви палкого,
І пустіть мене, щоб небо вам боргів простило много!“
- 1190 Тих рабів жадібних зразу спокусила ця скарбниця,—
Серце їх уже й владики, наче джури, не страшиться.
Дали згоду, щоб таємно вийшла звідси сяйнолиця.
Глянь, що золото вчиняє, сатанинська патериця!
- 1191 Спрага золота призводить до відчаю та біди,—
Лиш зубовний скрегіт жадність шле жадним за їх труди.
Скарб приходить і відходить, та все мало для жади,
Що не дасть душі полинуть, закувавши назавжди.
- 1192 Тайно євнухи звершили мрії мріяні її;
Раб один, із себе знявши, дав їй одяги свої;
Вийшли так, щоб не узріли їх сп'янілі гультаї.
Не потрапив місяць в пашу ненажерної змії.
- 1193 Всі раби втекли так само. Путь натрапивши знайому,
Діва наш знайшла будинок і гукнула: „Фатман!“ З дому
Вийшла я, впізнала зразу, рада лику дорогому!
В дім ввійти вона не хтіла, щоб спочить, розвіять втому.
- 1194 Каже так: „Твій скарб не згинув — знадобивсь на викуп він,
Хай господь всевишню ласку дасть за це тобі взамін!
Не тримай мене, негайно дай коня, інакше — скін!
Цар, дізнавшись, скаже слугам мчать за мною навздогін“.
- 1195 Щонайліпшого коня їй вмить я вивела із стайні;
В діви, тільки сіла верхи, вщухли стогони відчайні,—
Так, в сузір'ї Лева сівши, сипле сонце блиски сяйні.
Що плекала я — пропало, зникли сходи урожайні!

- 1196 Аж на другий вечір тільки містом поголос пішов.
Переслідувачі всюди гнались, мчали стрімголов.
Я на допиті сказала: „Мій будинок—ій не схов;
Якби тут знайшли втікачку,—хай беруть із мене кров“.
- 1197 Не знайшли її; з погоні, засоромлені, вертались.
Цар і всі його надвірні сумували, побивались.
Глянь на них: в лілові строї, у жалобу повдягались!
Сонце зникло,—ми відтоді повним сяйвом не втішались.
- 1198 Про наш місяць повість—згодом. Оповім тобі відтак,
Чим загрожував той красень, що мерцем тепер закляк.
Горе! Я була козою, цапом був моїм юнак.
Жінку зганьблює розпуста, чоловіка—переляк.
- 1199 Не люблю свого я мужа—він худий, немов з хвороби.
Чашнагір же був вельможа, красень дивної подоби.
Ми кохалися, хоч зараз не вдягну по нім жалоби.
О, хоч келех крові з нього дав мені сміливий хто би?
- 1200 Я йому про цю пригоду оповіла, божевільна,
Як те сонце тайно скрилось, мов лисиця заневільна.
Він грозив все викрити,—недруг, а не друг, душа свавільна.
Він тепер—лиш труп для мене. Я врятована і вільна!
- 1201 При побаченнях від нього скільки я загроз начулась!
Того дня, коли до тебе я з запрошенням звернулась,
Сповістив і він про намір завітати. Я жахнулась
І тебе не йти просила, щоб ця зустріч проминулась.
- 1202 Не вернувся ти, з'явившись з осяйним, грізним чолом.
Ви зустрілись—ти змагатись був готовий з юнаком.
Де тут вихід, де рятунок? Жах пойняв мене цілком.
Серцем всім він прагнув помсти, а не тільки язиком.

- 1203 Якби ти його не знищив, вкривши смертним безгомінням,
Він мене б царю вже викрив, бо палав оскаженінням.
Гнівний цар мій дім одразу б сплюндрував своїм велінням,
І дітей пожерти б змусив він мене, і вбив камінням.
- 1204 Я віддячити не в силі,—хай віддячить божа влада!
Більш мене вже не злякає зір того лихого гада.
Я віднині славлю долю: згинув підступ, зникла зрада!
Я вже смерті не боюся! Ха-ха-ха, яка я рада!“
- 1205 Автанділ їй рік: „Це правда! Так вже діється навкруг:
З ворогів усіх найгірший ворог той, що наче друг.
Мудрий серця не розкриє, уникаючи наруг.
Та тепер він — труп. Не бійся ні його, ні мстивих слуг.
- 1206 Розкажи ж мені докладно, до якої сторони
Подалась красуня,— може, є звістки та новини?“
Знову Фатман ронить сльози на серпажок пелени:
„Згинув промінь, що, мов сонце, був освітлював лани!“

повість сорок друга

фатман оповідає асґамділу
про те, як кадьсі
взгляди иєсґам-дарєдєсґам в полон

- 1207 Доле! Лжею і брехнею з сатаною врівні ти!
Джерела твоєї зради ще ніхто не міг знайти!
Де ти діла сонцерівну, повела в які світи?
Бачу я: в цім світі врешті сходить все до марноти.
- 1208 Фатман мовила: „Сховалось сонце, всесвіту світило,—
Увірвалось існування, і життя свій плин кінчило.
З тих часів безповоротно я поверглася в горнило
І страждання сліз потоки із очей моїх точило.
- 1209 Я, зненавидівши сина, дім увесь,—самотня плачу;
Як не сплю—про неї мрію, а вві сні її лиш бачу.
Той Усен, проклятий зрадник, за свою прокляту вдачу
Став гидкий—його прогнала, і його я винувачу!
- 1210 Раз надвечір, як згасали сонця промені непевні,
Мимо чат міських пройшла я, мимо бідної харчевні.
Я її згадала,—серце вбили спогади плачевні,
І промовила: „Клену я чоловічі клятви ревні!“

- 1211 Раб якийсь ввійшов до корчми, з ним три друзі— зайшла браття.
Раб по-рабськи був убраний, ті—в дорожнє біднє лаття.
Тут на драхму взявши їжі, сіли жваво круг багаття,
Їли, пили, говорили, повні втіхи та завзяття.
- 1212 Я прислухалась,—казали: „Добрі трунки і наїдки,
Та зібрались ми докупи,—невідомо, хто і звідки;
Отже кожен з нас повинен, щоб були всі інші—свідки,
Про свої діла й пригоди розпочати оповідки“.
- 1213 Втрюх ті виклали, що знали,—так ведеться вже давно
У мандрівців. Раб промовив: „Долю з неба нам дано.
Я зібрав для вас перлини, ви ж тут сіяли пшоно,
Бо мое оповідання—ліпше ваших всіх воно.
- 1214 Я є раб царя Каджеті, владаря володарів.
Сталось так, що цар захворів,—недуг той його здолів!
Вмер сиріт розрадник дужий, охоронець всіх удів,
І взяла сестра царева доглядать його синів.
- 1215 Дулардухт, хоча і жінка, та, мов скеля,—на сторожі;
Хто раба її зачепить? Що їй підступи ворожі?
В неї лиш Росан і Родьа вдвох живуть, малі небожі,
А вона в Каджеті править,—їй скорились всі вельможі.
- 1216 Десь сестра її померла—вість почувши цю сумну,
Стурбувалися вазіри: „Хто доклав би новину
Їй про смерть лица, що сяйвом осявало твердь земну?
Раб Рошак, який над хлопством має владу головну“.
- 1217 Відповів Рошак: „Хай згину,—не знесу її плачу!
Я розбійником у поле ліпше зараз же втечу;
Там зберу багату здобич, погуляти дам мечу,
А як втихне в неї горе, я назад сюди примчу“.

- 1218 Він скричав до нас, поплічних: „Я іду! Ходім за мною!
Сто рабів найдужчих вибрав. Всі ми рушили юрбою,
Вдень грабуєм,—ніч на чатах не дає нам супокою.
З багатьох ми караванів скарб ділили між собою.
- 1219 Ночі темної, глухої якось ми блукали в полі,
Раптом бачим,—блиск сліпучий осіяв усе в околі.
„Що, невже землею сонце он іде на видноколі?“—
Так тоді ми міркували, з ляку й подиву схололі.
- 1220 Цей казав: „Зоря світанку“, „Ні, це місяць“—той казав.
Щоб розглянуть сяйний привид, ми, припавши аж до трав,
Обійшли його, обстали мовчазним півколом лав,—
І до нас раптово голос з того світла пролунав.
- 1221 Голос мовив: „Хто ви, люди? Як вас звать? Без остороги
Іду я гінцем в Каджеті з Гуланшаро! Геть з дороги!“
Підійшли ми, це почувши, і зімкнули круг облоги,—
Перед нами виник в сяйві вершник, хмурий від тривоги.
- 1222 Ми побачили обличчя, наче блискавку прозору,—
Грало сонячне проміння серед темного простору;
Розпочав тоді із нами привид бесіду сувору
І агати вій стрілчастих осявало світло зору.
- 1223 Ми слова йому казали ніжномовні, не грізні,
Він не був рабом. Не зразу розібрались ми в брехні,—
Перший з нас Рошак побачив, що це жінка на коні;
Не пустив її він більше, полонив у тишині.
- 1224 Ми казали їй: „По правді нам пригоди всі свої
Розкажи—чия ти, звідки і в які ідеш краї?“
Та мовчить вона, лиш ринуть сліз пекучих ручаї.
Жаль дивитися на місяць в пащі лютої змії!

- 1225 Не дізналися нічого ми від сонячного блиску,—
Хто вона й за кого в неї серце гине в горя стиску,
Їде, люта, мовчазлива,— мінить біль їй кожну риску;
Тільки гляне,— вже їй люди шлях дають, як василіску.
- 1226 Нам Рошак сказав: „Здається,— справи в неї несказанні,
Бо не викласти предивних тайн її в оповіданні.
Доля нашої цариці годна заздрощів,— жаданні
Людям всім дари чудесні шле їй бог у дні останні.
- 1227 Бог призначив, щоб ту діву повели ми до цариці,—
Дасть вона за цей дарунок щедру сплату із скарбниці;
Все одно нам од владарки не сховати таємниці,
Лиш завиним перед нею і зганьблять нас вчинки ниці“.
- 1228 Ми погодилися зразу, марних чвар не почали,
Шляхом знов назад в Каджеті нашу бранку повели,
Всяких бесід надокучних з нею більше не вели;
А вона ридала,— сльози по щоці її текли.
- 1229 Попросив я був Рошака: „Відпусти хоч на часину
Ти мене у Гуланшаро,— я вернусь, тебе не кину“.
Він пустив і я поїхав, щоб шовкову тут тканину
Взяти й зараз же вернутись знов назад, в свою країну“.
- 1230 Всім подобалася повість про діла такі чудні,—
Кожне слово розібрала я, захована в тіні,
І зі слів його впізнала риси діви осяйні.
На всі драхми, повним коштом радість сплачено мені.
- 1231 Я ввійшла й рабу звеліла йти за мною тої ж миті
І сказала: „Що казав ти,— повтори слова мені ті“.
Повторив він все, нічого не міняючи у звіті,—
Повість ця мені, півмертвій, сил дала прожити в світі.

- 1232 Чорних двох рабів я мала, знаних скрізь, як чаклуни,
Що могли ввійти і вийти невидимими вони.
Їх послала я в Каджеті: „Не баріться,— з далени
Не вертайте, не прознавши десь про неї новини“.
- 1233 За три дні вони вернулись, чаклуни та мудраї:
„В путь там рушила цариця за моря в якісь краї;
В неї діва, що на людство сипле промені свої,—
За недолітка Росана вже засватали її.
- 1234 Дулардухт звеліла: „Діву видам заміж за Росана
Лиш тоді, коли у серці згасне пал і зникне рана;
Доки я вернусь додому — хай чекає тут кохана“.
В неї раб єдиний — євнух; житлом в неї — башта тьмяна.
- 1235 В путь з царицею зібрались чаклуни, причар митці,
Щоб на ворога не трапить, не зблукать на манівці.
Залишилась в місті варта — найхоробріші бійці.
Час іде,— вже мають скоро повернутись мандрівці.
- 1236 Міста Каджив,— тої тверджі не здолає людський рід;
Там піднеслась серед міста дужа скеля, в скелі — хід,
Щоб було тим ходом можна ізгори пройти наспід.
В тверджі — сяйво те, що ясно осяває небозвід.
- 1237 Гарні витязі на варті коло входу стали там,
Десять тисяч добрих хлопців, нездоланих ворогам,
По три тисячі сторожі коло трьох фортечних брам...
Серце, знівечене світом, не піддайся кайданам!“
- 1238 Автанділа осяйного хоч гризе печаль стара,
Та від слів оцих приемних трохи зменшилась жура,
Радо він уславив бога, образ вічного добра:
„Звістку радісну і щасну кажеш ти, чиясь сестра!“

- 1239 Фатман мовив він: „Достойна на любов тепер мою ти,
Бо твоя жаданна повість увільнила нас від скрути,
Але дай мені ще більше про Каджеті тут почути:
Як безплотний каджі може на людину схожим бути?
- 1240 Жаль за дівою тією ти роздмухала сьогодні.
Що ті каджі безтілесні учинити жінці годні?
Відказала Фатман: „Слухай,— то не духи лиховодні,
Тільки люди, що обрали житлом скелі та безодні.
- 1241 Через те зовуть їх каджі, бо в тім місті верховодять
Люди, вправні у чаклунстві, що могутньо химородять;
Їх ніхто і не зачепить, самі ж всюди людству шкодять.
Всі, що йдуть боротись з ними,— в сліпоті й ганьбі відходять.
- 1242 Знають чар таємну силу; супротивних засліплюють,
Кораблі у хвилях топлять, в морі вихорі здіймають,
Воду сушать і по водах, мов по землях, похожають.
Схочуть — день без сонця гасне, схочуть — пільму осявають.
- 1243 Звуть їх каджами за люті їхні чари й ворохоби,
Хоч вони, як всі ми, люди, людські маючи подобі“.
Автанділ промовив: „Згаснув мій вогонь на цілі доби,
Бо звістки, отут почуті, всі припали до вподоби“.
- 1244 Автанділ в сльозах невпинних серцем всім уславив бога:
„Боже, дякую тобі я, бо від тебе — допомога!
Слави й величі твоєї проказать устам не змога,—
Ти даруеш з неба ласку, й доля зміниться убога“.
- 1245 Славив бога він, бо втіху те дало оповідання.
Фатман ревності відчула, запалавши від жадання;
Автанділ себе приборкав, стерпів жінчине кохання,—
Фатман палко цілувала лику сонячне палання.

- 1246 З Автанділом лігши, Фатман потішалась тої ночі,—
Витязь стан її до себе пригортає неохоче,
Тінатін свою згадавши, тайним трепетом тріпоче,—
Звідси вирватись у безвість знавісніле серце хоче.
- 1247 Ллються в море тайні сльози, сліплять очі силаю,—
Чорний вир агатний човен закрутив в крутінь свою.
Він казав: „Коханці, гляньте: був я рівен солов'ю,
Та, з трояндою розставшись, скнію круком на гною“.
- 1248 Розтопить могла б каміння сліз рясних ріка кривава,—
Між троянд її спнила вій агатових застава.
Солов'єм раділа Фатман, запобіглива й ласкава,
Бо, троянду стрівши, мріє солов'єм зробитись гава.
- 1249 Розсвітало. Сонце світу стан смуглявий свій омило
У купелі. Жінка внесла одягти на гарне тіло
Пишний стрій, чалму, білизну, що сіяла свіжо й біло:
„Все візьми ти, не соромся,—забери, що тільки мило“.
- 1250 Автанділ рішив: „Сьогодні я свою відкрию тайну“.
Досі він вдягав одержу для купців лише звичайну,
А тепер прибрав обнову витязівську, злotosяйну.
Лев став сонцем. Всі узріли переміну в нім негайну.
- 1251 Зготувала для обіду Фатман страви та напої.
Автанділ, убраний пишно, появився у покої,—
Фатман мовила, узрівши, що він зняв купецькі строї:
„Для безумних через тебе втіхи ти додав нової!“
- 1252 Фатман захватом впоїла красота його чудова,—
Він в душі своїй всміхався, не промовивши ні слова:
„Ні, про мене їй нічого не сказала ця обнова“.
Що робить йому? За нього жінка ця на все готова.

- 1253 Розійшлися по обіді. Витязь вирушив додому,
Він вина напився й зразу ліг заснути, збути втому.
Аж увечері проснувшись, встав у блиску осяйному,
Запросив до себе Фатман: „Радий гостю я нічному“.
- 1254 Автанділ зітхання Фатман в тишині почув тремкій:
„Той, чий стан, немов алое, смерть несе душі моїй“.
Садовить її він поруч, стеле килима він їй;
На садок троянд лягає тїнь од хатки довгих вїй.
- 1255 Автанділ їй каже: „Фатман, все про тебе знаю я,—
Від новин цих затремтиш ти, мов жалить тебе змія,
Та повинна знать ти правду, хто я є, моє ім'я.
Гай зчорнілий вїй агатних — там таїться смерть моя.
- 1256 Ти гадаєш, що купець я і веду цей караван,—
Ні, я є воєначальник, володар мїй — Ростеван,
Я — водїй всїх вїйськ, що гідні прославлять царевий сан,
Всїх скарбниць і всїх зброярень розпорядник я і пан.
- 1257 Знаю, ти — мїй друг надїйний. Де ще є такі серця?
Цар мїй доньку має, — рівен сонцю блиск її лица.
То вона мене мордує, і мене красуня ця
Надіслала в мандри, — кинув я царя, її отця.
- 1258 Я шукаю ту, що в тебе тут була, красу дївиць,—
Обїйшов я світ, шукавши тее сяйво зоряниць.
Бачив я її коханця, лева, схиленого ниць.
Що в журбі себе сам губить, власне серце, власну мїць“.
- 1259 Автанділ повідав Фатман, що причиною було,
Щоб укрит в шкуру тигра Тарїел свое чоло.
Каже він: „Бальзам ти маєш, що душі загоїть зло,
Що зрятує вїї чорні, наче ворона крило.

- 1260 Якби вдвох з тобою, Фатман, ми йому допомогли,—
Може, зорі ті б звільнились від розпачливої мли,
Нас удвох би прославляли люди піснею хвали,
Бо тоді б коханці, певне, один одного знайшли.
- 1261 Щоб в Каджеті надіслати, дай свого чаклуна,—
Він піде, і втішить діву про рятунок новина.
Ми будем отак чинити, як порадить нас вона;
З ласки бога, нам скориться та Каджетська сторона“.
- 1262 Фатман мовить: „Славу богу! В дивних свідчусь я ділах!
В тім, що чую тут,— таїться дух безсмертя, дух відваг!“
Раб-чаклун прийшов, неначе чорний ворон, віщий птах.
Витязь рік: „Иди в Каджеті, не страшись, що довгий шлях.
- 1263 Із твоїх знаннів чаклунських мусить бути нам користь:
Загаси вогонь палючий, що серця нам люто їсть,—
Новину цілющу сонцю ти повинен розповість“.
Відказав той: „Вам я взавтра принесу жадану вість“.

повісць сорок третя

лист, писаний від фатман
до ісґам-дарсдѣсам

- 1264 Фатман пише так: „О сонце! О світило всеземне,
Що запалить і спечалить всіх, хто мимо промине,—
Красномовне, величаве, милозоре, осяйне!
О, кришталь і лал, в намисто щільно сплетені одне!
- 1265 Хоч мені не розказала, звідки ти і хто ти є,
Та, вже істину прознавши, серце щастя зазнає.
Втишить безум Таріела повідомлення твоє,—
Хай фіалкою цвітеш ти, він трояндою стає!
- 1266 Ось прибув сюди по тебе Таріела побратим,—
Аванділ, арабський витязь, що завзяттям запальним
Славен всюди. Він чекає на листа твого зати́м,
Щоб потішила нас, мудра, ти посланням докладним.
- 1267 Наш слуга іде до тебе, щоб нам відповідь дала ти:
Що там чу́ть в Каджеті? Скоро мають каджі повертати?
Скільки війська у залозі— ми повинні точно знати.
Хто правує над вояцтвом? Чи потужні в місті чати?

- 1268 Що про це ти тільки знаєш,— все вклади в своє пославце,
І коханому твоєму передай хоч знак вітання.
Відтепер уже на радість оберни свої страждання,—
З ласки бога, вас з'єднаю, гідних щирого кохання.
- 1269 В тебе, лист мій, бистрі ноги, — поспішай же в дальню даль!
Заздрю я тобі — побачиш ти рубіни і кришталь;
Ти щасливіший за мене: очі ті, — моя печаль —
Стануть там тебе читати. Чи тобі мене не жаль? "
- 1270 Взяв чаклун послання Фатман із мольбою оцією:
„Ти красуню сонцерівну зрадуй звісткою моєю“.
Одягнув чаклун на тіло смарагдових барв керею,
Тої ж миті зник, шугнувши над дахами, над землею.
- 1271 Він летів, як лнуть стріли, з лука пущені уміло,
І, коли досяг Каджеті, тільки-тільки звечоріло.
Повз озброєну сторожу він пройшов незримо й сміло
І віддав послання сонцю, що в ув'язненні смутніло.
- 1272 Мов розчинені, минув він брами замкнуті. За мить
Негр ввійшов, довговолосий, чорний, образ всіх привидь,—
І злякалось сонце з гадки, що її він хоче вбить;
Як шафран, троянда зжовкла, а фіалки — як блакить.
- 1273 Негр промовив: „Не лякайся, не мана я з того світу,—
Раб я Фатман, що до тебе ось прийшов з листом привіту;
Прочитай цей лист — потішить він тебе, журбою вбиту,—
Поспішає промінь сонця до трояндового цвіту“.
- 1274 Сонцелика здивувалась, що від Фатман є звістки,—
Мигдалі очей розкрились, затремтів агат хисткий.
Власноручно раб оддав їй гарно писані листки,—
Лист читала і зітхала, сліз роняючи разки.

- 1275 Так раба спитала: „Хто там йде на розшуки за мною?
Хто прознав, що я живу ще, персть топчу іще ногою?“
Відповів він: „Всім, що знаю, поділюся я з тобою:
Ти пішла — померхло сонце, огорнулись землі тьмою.
- 1276 З того часу серце Фатман роздирає лютий спис,
Сльози в неї по обличчю аж до моря ринуть вниз.
Якось раз уже я Фатман вість про тебе був приніс;
Свідком бог,— вона відтоді не спиняє зливи сліз.
- 1277 Та прийшов до неї витязь із лицем, розквітлим гарно,
І вона йому повіла, як тебе шукає марно.
Він і є шукач твій смілий, що поводитьсь владарно;
Він послав мене, благавши вість принести незабарно“.
- 1278 Діва каже: „Чоловіче, ти не зрік брехливих слів,—
Але звідки знає Фатман, хто мене сюди привів?
Так, десь є той, що роздмухав в мене омахи вогнів!
Як кипить це бідне серце,— хай би лист мій розповів!“

повість сорокцятьвіста

лист, писаний від нестам-дарбдусан
до фагман

- 1279 „Пані й мати! Ось пишу я, сонцелика, цей одвіт.
Ти, дорожча, аніж мати, подивись, що робить світ
Із своєї бранки, з мене,—збільшив жаль, обтяжив гніт!
Тільки нині маю радість: лист од тебе, твій привіт.
- 1280 Вже розправилась колись то з чаклунами ти двома,
Що мене тягли, та нині каджив лютих тьмуша - тьма
У полон мене забрала, і рятунку вже нема!
Все, що мріяла й гадала, все — пропало, все — дарма!
- 1281 Новини які б ви інші від нещасної почули?
Ще нема цариці каджив, ще і каджі не вернули,
Та вояцтво тьмочисленне скрізь тримає караули.
Знай, що розшуки найдужчі тут нічого б не сягнули.
- 1282 Той, хто там мене шукає,— марно втоми зазнає,
Марно мучить ради мене серце спалене своє;
Заздрю я — він бачив сонце, що промінням виграє.
Ах, без нього тяготою стало тут життя мое!

- 1283 Я раніш свої пригоди у собі ховала тайно,
Бо язык не міг промовить, як страждала я безкрайно.
Пожаліть мене благаю я коханого відчайно,—
Хай від розшуків зречеться! Так йому і передай но.
- 1284 Хай він зглянеться ласкаво на укохане створіння,
Бо коли він вмре, я стріну смерть подвійну від тужіння.
Ні, мені нема рятунку, це є істини веління.
Як він долі не скориться,—чорне вб'є мене каміння!
- 1285 Просиш ти йому прислати знак якийсь від мене нині,—
Від вуалі шлю я візок, від найбільшої святині,
Бо на дар його дивитись—в мене радощі єдині,
Хоч, немов моя недоля, чорні барви в цій тканині“.

повість сорок п'яту

Лист нестам-дареджам до її коханого

- 1286 До укоханого пише, і зітхає з непокою,—
Ясне полум'я у серці гасне, зрошене сльозою;
Лист складає, що всі душі вмить пронизує стрілою;
Розкривається троянда, і кристали сяють грою.
- 1287 „Любий мій! Я власноручно слово списую по слові,—
Стан гнучкий — пером для мене, а чорнило — з жовчі й крові.
А папір — серця то наші, разом з'єднані в любові.
О, ти, серце, чорне серце! Ти, закуте, будь в закові!
- 1288 Бачиш, любий мій, що діє світ оцей, його діла!
Скільки б сяєво не сяло, та для мене скрізь — імла.
Мудреці ганьблять немарно світ, юдоль плачу і зла!
Горе, горе! Як без тебе прожити я змогла?
- 1289 Роз'єднав нас, мій коханий, світ і час, проклятий тричі,—
Не судилось радо глянуть один одному у вічі!
Що зробити може серце, мов списом пробите в січі?
Розум мій розкрив для тебе мрії й мислі таємничі.

ქართული მწერების საზ. სად. სად.
საქართველო
ბიბლიოთეკა
1900

- 1290 Присягаюсь світлим сонцем, в мене зникла і надія,
Що живий ти, бо й у власнім вже зневірилась житті я,
Та, дізнавшись, прославляла милість бога - чудодія,—
Радість зваживши із горем, спалахнула марна мрія.
- 1291 Ти живий—цього вже досить, щоб у серці зник одчай,
В серці, зраненому тяжко, в серці, спаленому вкрай!
Ти про мене, що вмирає за тобою, хоч згадай,—
В тузі тут моє кохання виростає, наче гай.
- 1292 Повість днів моїх для тебе тут описувать —несила,
Бо ця повість неймовірна і язик би мій зморила!
Фатман—бог їй допоможе—раз мене від мук звільнила,
Нині ж світ, як личить світу, знов ввергає до горнила.
- 1293 Він тепер ще збільшив горе, долучив до болів болі;
Мук моїх різноманітних, видно, світу не доволі,—
Знов у каджив непоборних опинилась я в неволі.
Все, що сталось з нами, любий,—все це справи злої долі.
- 1294 Я сижу в гірській фортеці—не сягти до мене й оку,
Через хід у скелі можна в тверджу вибратись високу;
День і ніч отут сторожа ходить з того, з цього боку,—
Вб'ють вони всіх супротивців, підступить не давши й кроку.
- 1295 Ти гадаєш, що до інших рівне військо це вороже?
Не наклич такого горя, що мене забити зможе,—
Я тебе побачу мертвим, і в огні душа знеможе!
О, зречись мене—хай серце на бескеддя стане схоже.
- 1296 Не сумуй ти, мій коханий, побиватись перестань,
Що належитиме іншим стан алое, цвіт кохань,—
Жить без тебе я не буду, не знесу тяжких страждань:
Чи ножем себе вражу я, чи зі скелі кинусь в хлянь.

- 1297 Присягаюсь нашим сонцем,—місяць твій тобі лиш вірний,
Хоч би втрьох три сонця разом простеляли блиск незмірний!
Вниз я кинусь—всюди хланню обступає край нагірний.
Помолися, щоб на крилах в небо злинув дух прозірний!
1298. Помолись за мене богу, щоб звільнив мене з плачу,
Щоб послав мені він крила,—в ясний світ я полечу,
Від страждань в землі, в повітрі, у воді, в огні втечу,
Близком сонячного саява там свій зір озолочу!
- 1299 Як же ти, частинко сонця, лишиш сонце милозоре?
Злинеш ти до нього, Лево, зодіаку світла зоре!
Там, на сонці,—наша зустріч, там осяєш серце хворе.
Буде смерть мені солодка, бо життя гірке й суворе.
- 1300 Я, тобі віддавши душу, розіб'ю життя кайдани,—
Лиш любов в серцях сховаєм ми, навічні милодани.
Горе! Спогади про тебе рани змножують на рани,—
Ради нашої любові, не вбивайся, мій коханий!
- 1301 Йди до Індії, до батька,—потребує втіхи він,
Сам безсилий, ворогами з всіх оточений сторін.
Звесели його,—він гине від неволі перемін,
І про мене, бідну, згадуй, що за тебе йде на скін.
- 1302 Годі долі дорікати, годі скаржитись на муки!
Знай,—від серця йде до серця щира правда, без ошуки.
Прагну вмерти через тебе,—хай закрячуть хижі круки!
Доки житиму, невпинно я ридатиму з розпуки.
- 1303 Глянь, признай прикмету—врізок від чалми, що ти носив;
Шлю шматок її до тебе, знак про спогад і порив,—
Світ, замість надій великих, тільки це мені лишив,
Круг звернув семинебесний, гнівний вирок нам явив“.

- 1304 Лист до любого кінчивши, зі стогнанням діва мила
Здерла крайку від вуалі; їй коса чоло укрила,—
Дивні пахощі алое злива кучерів точила,
Пах духмяний проливали чорні воронові крила.
- 1305 Рушив раб у Гуланшаро, зник у сяєві простору
І прибув тієї ж миті він до Фатминого двору.
Автанділ узрів, що доля довершила справу скороу,
І прославив мудро бога, розпростерши руки вгору.
- 1306 Він сказав до Фатман: „Справу вчасно вивершили чари.
Чи складу я на подяку гідні діл твоїх віддари?
Я іду. Часу немає для дозвілля та забари,—
Приведу сюди в Каджеті мужа—вісника покари“.
- 1307 Пані мовила: „О леве! Знов страждання полум'яне,—
Серце з світлом розстається, тож темнішає і в'яне:
Я шалію через тебе, та мене не жалуй, пане,
Поспішай,—прибудуть каджі, тяжче битися вам стане“.
- 1308 Скликав він рабів Фрідона, що жили отут із ним,
Мовив: „Ми були мерцями, зараз дух наш став живим,—
Ми почули те, що чути серцем прагнули своїм;
Ворогів нещасних наших втопчем в прах, розвієм в дим!“
- 1309 До Фрідона йдїть, цю повість в докладну вкладїте річ;
Я його не можу бачить,—кваплюсь я до інших стріч.
Хай напружить він свій голос, переможний кликне клич!
Я віддам усі скарби вам, здобич всю з майбутніх січ.
- 1310 Борг великий перед вами маю я,—це знаю й бачу;
Як зустрїнуся з Фрідоном, іншим чином вам оддячу,
А тепер лиш скарб піратський, що забрав я, на роздачу
Призначив вам—окрім цього зараз більше не настачу.

1311 Чим іще я обдарую самовідданих людей?«

Корабель віддав їм, повний найкоштовніших речей,

Мовив: „Це візьміть і йдіте в світлі днів, у темі ночей,—

Побратимові Фрідону передайте лист оцей“.

повість сорок шоста

лист авґанділа, писаний до фрідона

- 1312 Написав: „Фрідоне славний! Владарів владар незмірний!
Міццю й серцем леворівний! Виблиск сонця неозірний!
Цар могутній, що понищить супротивців стан невірний!
Цей привіт тобі гавкоче побратим твій, брат покірний.
- 1313 Бачив злидні і одержав я за злидні нагороду:
Все задумане кінчилось на добро мені й догоду,—
Я прознав про сонцерівну; розповівши цю пригоду,
Втішу лева, що зарився в пекло, в землю аж до споду.
- 1314 Сонце трапило до каджив, до Каджетського полону,—
Дощ кристальний ллють нарциси по трояндовому лону.
Йти туди—це гра, хоч треба подолати перепону:
Каджі десь пішли, та військо стане там на оборону.
- 1315 Серцем радим я втішаюсь, сльози висохли поволі:
Там, де ти і брат твій вкупі,— всі завади марні й кволі,
Бо, аби ви захотіли, все скориться вашій волі;
Проти вас не те, що люди, навіть скелі никнуть долі.

- 1316 Ну, пробач,— тебе не можу бачить я, бо йду в дорогу,
Щоб, не гаючись, звільнити місяць, бранку ту небогу.
Вдвох повернемо ми хутко, тож радій, облиш тривогу!
Що ще додати? Брату братню вияви помогу.
- 1317 Тут рабів твоїх не зміг я вшанувать за їх діла,—
Потішайся ти, бо служба добра нам од них була.
Тим, хто довго жив з тобою, всяка слава замала:
„Образ зроджує свій образ“— давня мудрість так рекла“.
- 1318 Він, фіалкововолосий, лист згорнувши у сувій,
Передав рабам Фрідона цей привіт і заклик свій,
Наказав їм розказати, ще яких зазнав подій;
За дверима із коралів грав перлин прозорих рій.
- 1319 Автанділ шукав баркаса до потрібних місць пливти,
Корабля знайшов, і сонце в путь пустилось до мети,—
Жаль було тут залишати Фатман, повну тяготи;
З ним прощавшись, ключ кривавий став з очей у всіх текти.
- 1320 І Усен, і Фатман, й слуги сльози зливою точили,
Всі казали: „Сонце! Сяйвом ти палило нас щосили,—
Нащо тьмою знов поймаєш, ідучи за небосхили?
Руки ж це твої розрили передчасні нам могили!“

повість сорок сімома

від'їзд автанділа з гуламшаро
та його зустріч з тарієлом

- 1321 Автанділ, пропливши морем на якомусь кораблі,
Далі верхи, вже самітний, путь верстає по землі,—
Принесе він Тарієлу радість, вигоїть жалі;
Він надіється на бога, що здолає чари злі.
- 1322 Сходить літо і плекає вруна піль та зела гір.
Час побачення віщує цих троянд рясний убір!
Сонце йде на тропік Рака, путь змінивши між сузір.
Він зітхнув, узрівши квітку, що не бачив з давніх пір.
- 1323 Грім у небі,— хмари ронять рос кришталь на персть тверду.
Він трояндами - губами стис троянду молоду
І казав: „Од тебе, квітко, я очей не одведу
І до тебе, замість діви, тиху мову поведу“.
- 1324 Пригадавши побратима, умивався він в сльозах,—
Так верстав до Тарієла свій тяжкий, утомний шлях
По пустелях, по дібровах, по місцях, що родять жах,—
І на тигрів, і на левів полював у комишах.

- 1325 Вже здаля печери видно. Він сказав: „Он ті місця,
Де мій друг і я невпинні сльози лялял без кінця.
Все скажу йому, як стрінусь з ним лицем я до лица,
Та, коли його немає,— марні муки мандрівця!
- 1326 Якщо вдома він, то, певне, десь подався у журі,
Наче дикий звір, бродити від зорі і до зорі.
Треба тут його шукати, обдивитись чагарі“.—
Наоколо він поглянув, зупинившись на горі.
- 1327 По полях помчався далі, пісню весело співав,
Викликав він друга вийти з хащів темних і з галяв.
Вдалені з'явилось сонце, образ мріяний уяв,—
Таріел стояв край лісу, меч в руці його сіяв.
- 1328 Таріел, забивши лева, меч свій вимастив у кров;
Відпустив коня й спинився на краю густих дібров.
Автанділа клич зачувши, він, здивований, схолов,
Подивився і, впізнавши, кинувсь бігти стрімголов.
- 1329 Він вперед побіг до друга, меч відкинувши в чагар.
Красоту планет затьмивши, скочив з огиря моцар;
Обнялись і пригорнулись, зливши свій чудесний чар,—
Розтулилися троянди, голос став, немов шакар.
- 1330 Буйнопишними словами Таріел заголосив:
„Червецем агатну зарость струм кривавий прикрасив,
Сліз потік невичерпаний цвіт алое заросив!
Я узрів тебе, і марно вісім туг в собі носив!“
- 1331 Таріел отак ридає, Автанділ же, сміючись,
Розтуляє вуст корали, сяють зуби, перлів низь:
Каже: „Маю втішні вісті я для тебе,— посміхнись,
Щоб троянди в'ялі знову свіжим цвітом узялись“.

- 1332 Таріел сказав: „О брате! Ти мене потішив сам!
Досить з цього,—всю відряду дав уже моїм очам!
Можеш більше не казати: бог найкращий шле бальзам.
Що з небес високих сходить, тільки те й дається нам!“
- 1333 Недовіри Таріела Автанділ не переніс,—
Зразу ж вирішив сказати вість, яку сюди приніс;
Вийняв він чалму тієї, що троянди в неї рис,—
Таріел, цей дар впізнавши, з рук схопив його й притис.
- 1334 Він, листа впізнавши почерк і вуаль — цей талісман,
Притулив до них обличчя, і лице сповив туман,
Дук полинув, вий агати нахилив чуття буран;
Мук його не зніс би Каїн, їх не зніс би й Саламан!
- 1335 Автанділ побачив: мертвим Таріел звалився з ніг,—
Красномовному на поміч побратим мерщій побіг,
Та понищеному палом помогти уже не міг,—
Дар коханої узрівши, в ньому дух живий знеміг.
- 1336 Милозвучний плач і стогін в Автанділа витис шал:
Рвав він воронові крила, вбитий горем наповал,
Тяжко молотом з алмазу розбивав гранчатий лал,—
Звідти ринули потоки, що багріли, мов корал.
- 1337 Дивлячись на Таріела, дряпав він лице прекрасне,
Бо рішився, мов безумний, на сповіщення невчасне,
Поспішаючи водою зменшить полум'я негасне;
Наглих радощів не може серце стерпіти нещасне.
- 1338 „Я забив свого друга, чи дождуся ще на втіху?
Так безтямно учинивши, я приніс загибель тиху,—
В справах трудних нерозумний завше служить тільки лиху.
Ліпша збещена забарність від уславленого спіху“.

- 1339 Таріел, мов спопелівши, вже згубив життя й сліди.
Автанділ пішов у хаші, скрізь шукаючи води,—
Він побачив кров левину,— взяв її, приніс сюди
І на груди бризнув— лалом став лазур, цей знак біди.
- 1340 Львину кров на груди лева бризнув тричі він підряд;
Затремтіли вії друга, мов стрільців індійських ряд,—
Він розплющив очі, сили поверталися назад
І заграв блакиттю промінь, виблиск місячних принад.
- 1341 Взимку в'яне цвіт троянди від вітрів, дощів і мряк,—
Влітку сонце палить квіти, сушить пагонці гілляк,
Хоч не вщухне соловейко над трояндою ніяк.
Жар пече, мороз морозить— рани ниють так і так.
- 1342 Серцю людському так само не вгодити— все одно,
Чи в розраді, чи в печалі,— завше в безумі воно,
Завше зранене, й ніколи щастя серцю не дано!
Хто довіриться тут світу, ворог той собі давно.
- 1343 Таріел на лист поглянув, що прирік його на скін,—
Він шалів, листа читавши, клекотів кривавий плин,
Мерхнув, гаснув промінь денний, очі сліпли від сльозин.
Автанділ сердитий звівся, став картати друга він.
- 1344 Він казав: „Людина мудра не ведеться так, як ти!—
В час, коли радіти треба, нащо скніти з тяготи?
Нум, рушаймо!— ми повинні сонце згублене знайти,—
Приведу тебе я скоро до жаданої мети.
- 1345 Нині личить нам радіти, серце мужне потішати,—
Тож на коней ми сідаймо до Каджеті вирушати;
Хай ведуть мечі нас наші,— розженімо їхні чати,
Подолоймо перешкоди,— що нам стріли та булати?!“

- 1346 Вшухнув безум Таріела, зміг на друга він дивиться,
Із очей його сяйнула чорно-біла блискавиця,
Він світився—крізь рубіни сонця промінь так ясниться.
Обдаровує достойних з неба вишнього десниця!
- 1347 Він казав до Автанділа, вдячна річ його була:
„Годен ти похвал мудріших,—що тобі ця похвала?
Квітку піль зросив, неначе струм гірського джерела,
Зупинив ту слізну зливу, що з нарцисів потекла.
- 1348 Я віддячити не можу,—хай тобі віддячить бог,
Бо в моєму серці нині вже ручай кривавий всох!“
Сівши верхи, заспівали і назад помчались вдвох,—
Щастям світ Асмаат наситить, зголоднілу від тривоги.
- 1349 Он сидить Асмаат печальна край печери, як вві сні,
Лиш в сорочку вбрана, знявши з себе одяги тісні.
Раптом бачить Таріела, з ним на білому коні
Бачить витязя,—лунають солов'ями їх пісні.
- 1350 Завше брат її вертався, сліз рясних ллючи струмок,—
Зараз чує: він співає голосніше від пташок.
Перелякана, мов п'яна, йде вперед вона на крок,—
Серце ще її не знає найвідрадніших звісток.
- 1351 Сміючись, аж сяють зуби, їй гукають догори:
„Гей, Асмаат, ось ми дістали неба радісні дари,—
Місяц втрачений знайшли ми, дочекалися пори,
Що вогонь нам згасить доля, радість дасть замість жури!“
- 1352 Автанділ з коня зіскочив; на Асмаатини привіти
Він простер обійми,—хилить стан алое пишні віти.
Стала діва лик і шию цілувати, сльози лити:
„Що розвідав ти? Благаю, плачу я,—скажи мені ти!“

- 1353 Автанділ Аснат журливий дав листа від господині,
Вість од зблідлого алое, вість од місяця в пустині.
„Ось її послання,— мовив,— та журбу покинь віднині:
Сонце сходить вже й дозволить, щоб розвіяли ми тіні“.
- 1354 Почерк дівчини впізнала у листі Аснат ураз,—
Затрусилась, жах і подив їй завдав нових ураз,
З голови до ніг стенулась, мов поймав нещасну сказ,
Простогнала: „Що я чую? Правда це?— скажи ще раз!“
- 1355 Автанділ сказав: „Не бійся,— це лиш істина сама.
Здобули ми радість, злидні відступають крадькома,
Наближається вже сонце, і не темна більше тьма;
Ось добро зійшло навіки!— зло здолали, зла нема!“
- 1356 Став Аснат владар індійський все розказувать про лист,—
Діва плакала в обіймах, як листа почула зміст;
На троянду збили роси вії— вороновий хвіст.
Бог не кине тих, що богу віддають свій дух, свій хист.
- 1357 Прославляли ревно бога: „Добродайні божі справи!
Нині знаємо, що знищить бог одчаю всі появи“.
Руки звівши, цар індійський проказав молитву слави,
І тоді ввійшли в печеру, і Аснат принесла страви.
- 1358 Таріел, присівши поруч, так промовив Автанділу:
„Слухай, що тобі скажу я; свідком був такому ділу:
Ці печери звоювавши, розігнавши дівів силу,
Їхній скарб та їх клейноди я сховав тут, як в могилу.“
- 1359 Більш ніколи не дивився до предивних тих речей,
А тепер ходім, поглянем,— цінне знайдемо ачей!“
Вкупі з ним Аснат звелася,— сяє блиск її очей.
Сорок зал вони минули, сорок викутих дверей.

- 1360 Там знайшли скарбон багато, їх розкрили без вагань, —
Заяснили самоцвіти, всі добірні грань у грань,
Як великі кулі, перли грали грою висявань,
Щире золото блищало, — незліченна дівів дань.
- 1361 Сорок зал пройшли високих, де скарби лежать в схороні,
І ввійшли до зарадхани, до зброярні, — купи броні,
Купи зброї там лежали, наче овочі солоні,
І тяжка стояла скриня. Напис був на цій скарбоні:
- 1362 „Тут лежить чудесна зброя, дивний виріб зброярів:
Меч басрійський, і кольчуги, й шоломи для вояків.
Як підуть на дівів каджі, — знищить їх наш владний гнів.
Хто оцю відкріє скриню, стане вбивцею царів“.
- 1363 Відімкнувши скриню, бачать — три убори молодечі,
Три риштунки витязівські, захист в січі й колотнечі:
Шоломи, мечі, кольчуги, стрій на груди і на плечі;
Як ті моці у кіотах, так лежать в скриньках ці речі.
- 1364 Одягнувшись, левні стали випробовувати зброю, —
Їх риштунка не пробити ні мечем, ані стрілою;
Меч розсік залізо, наче нитку ніжного завою.
Отаким мечам не був би всесвіт гідною ціною!
- 1365 „Це є знак, — вони сказали, — що полегшає тягар:
Боже око стежить з неба, захистить в годину чвар!“
Одягнувся кожен витязь, зброю кожен взяв моцар;
Третій стрій, зв'язавши ремнем, понесли Фрідону в дар.
- 1366 Трохи золота забрали, лали вибрали гранчаті,
На всі сорок зал наклали до дверей свої печаті.
Автанділ сказав: „Однині я з мечем стою на чаті;
На світанку ж мусять бути наші мандрі розпочаті“.

1367 Тут, художнику, змалюй ти побратимів цих подобу,
Двох закоханих шалено в дві зорі, небес оздобу,
Двох цих велетнів всеможних, що погублять ворохобу.
Ось прибудуть у Каджеті—спис їх витримає пробу.

повість сорок восьма

ვიძიძე გარედა გა ავთანდილა
დო ფრიდონა

- 1368 Вранці в путь вони пустились, і Аснат укупі з ними;
До країни Нурадїна підїжджали побратими,
Тут коня купили дїві, заплативши золотими.
Автандїл вже добре відав шлях між хащами густими.
- 1369 По дорозі їм зустрілись Нурадїна чабани,—
Гарних огирів Фрїдона гнали пастися вони.
Рїк індієць Автандїлу: „Ми хїба не жартуни?
Нум, з Фрїдоном пожартуєм, розженем ці табуни!
- 1370 Він, почувши, що прибульці кривд завдали пастуху,
Рушить з нами воювати, наробити тут страху,
Та, раптово нас узрівши, душу зрадує лиху.
Добрї жарти розважають навіть гордого пиху“.
- 1371 Почали вони ловити лїпших коней на аркан.
Запаливши ватри, криком закричав чабанський стан:
„Що за витязі тут бродять? Табунів цих можний пан
Вб'є усїх, зїтхнуть не давши, кров мечем пустивши з ран!“

- 1372 Взявши луки, левні скачуть, чабанів гуртом женуть,
Чабани кричать одчайно, їхній крик далеко чуть:
„Порятуйте, порятуйте! Нас розбійники заб'ють!“
Учинився гвалт; тривожну вість Фрідонові несуть.
- 1373 Зброю взяв Фрідон і вийшов; на подвір'ї серед тьми
Військо все зібравши, рушив,—поле вкрилося людьми.
Тих два сонця, що не змерзли б в лютім холоді зими,
Наближались,—їхні лица щільно вкрили шоломи.
- 1374 Таріел впізнав Фрідона: „Ось і той, що нам потрібний“.
Сміючись, шолом він скинув, — сміх його звучав, як срібний.
Він Фрідону рік: „Здається, наш прихід тепер є хибний?
Вбити хоче нас хазяїн, бо скупий він, малохлібний!“
- 1375 Тут Фрідон з коня зіскочив, до землі їм уклонився.
Обіймались, цілувались, — кожен радий, що зустрівся.
І Фрідон, піднісши руки, вдячно богу помолився.
Привітали їх вельможі, весь народ навкруг тлумився.
- 1376 Їм Фрідон сказав: „Давно я вас чекаю. Де ви діялись?
Я готовий вам служити, як би справи не складались“.
Наче місяць і два сонця, тут зустрівшись, красувались,
Так вони утрюх додому, висяваючи, вертались.
- 1377 З коней скочивши, вступили у Фрідонів пишний дім;
Таріел тут сів на троні, вкритім шовком золотим,
Автанділ присів же поруч, двох сміливців побратим;
Віддали свій дар Фрідону, що бійцем був видатним.
- 1378 Так сказали: „В нас немає зараз ліпших ще дарів,
Та ми маєм в іншій місці скарб, достойний владарів“.
Він, чолом схилившись земно, їм негайно відповів:
„О, коли б я теж достойно вам віддячити зумів!“

- 1379 Ніч вони тут спочивали і Фрідон їх частував;
Втрюх, умившись у купелі, приступили до забав,
Він чудові дав їм строї, найпишніший златоглав,
Найдорожчих самоцвітів повну чашу їм віддав.
- 1380 Він промовив: „Так не кажуть гостю добрі хазяї,
Це—неначе б то обридли ви мені, мов гультяї,
Та не личить нам забарно справи звершувать свої,—
Якщо каджі повернуться, тяжчі стрінуть нас бої.
- 1381 Нам потрібні не загони, а добірні вояки:
Досить взяти триста левнів, щоб їм датися взнаки;
В нас із каджами у січі меч не вирветься з руки,—
Ми знайдем ту, що красою вб'є в людині всі думки.
- 1382 Був я раз уже в Каджеті: мур страшної висоти
Став над скелями, — не може ворог тверджі облягти.
Що там бій одвертий? Треба тайкома туди ввійти.
Ми ж, узявши військо, тайни не зумієм зберегти“.
- 1383 З цим погодилися друзі; всі тоді з Асмаг смутною,
Нагородженою щедро, попрощалися. З собою
Триста вершників забрали, — рівен кожен з них герою.
Бог дарує перемогу людям, змученим журбою.
- 1384 Три брати, пропливши море, поспішали, скільки сили;
Добре знав Фрідон дорогу через хащі й гірні схили.
Якось він промовив друзям: „В край Каджетський ми вступили, —
Звідси йти вночі лиш треба, щоб вони нас не відкрили“.
- 1385 Як сказав він, так чинили дружно всі богатирі:
В мандри поночі рушали, зупинялись на зорі.
Ось уже з'явилось місто, понад кручами, вгорі, —
Вартові стоять усюди і кричать воротарі.

1386 Десять тисяч вarti ходить коло брам усіх підряд.
В світлі місяця блідого бачать леви цей осад,
Кажуть так: „Нам треба вибрати щонайліпшу із порад,—
Сотня тисячу здолає, як їй дати належний лад“.

повісѣв сорок дѣвѣтѣ

нарада фрідона, асґанділа і тарієла
про те, як здобути
кадѣрѣтєвкѣ форґѣцѣ

- 1387 Їм Фрідон сказав: „Гадаю, що пораду вірну дам:
Щоб здобути місто, треба безліч війська мати нам,
В нас же сил бракує вийти в бій одвертий, сам-на-сам;
Сотні літ стояти можем, не розкривши їхніх брам.
- 1388 Ще дитям мене навчали акробацтва вчителі,—
Знав тоді всі їхні штуки, що існують взагалі;
Так, що й око не побачить, ліз по ливні із землі,
Скільки б хлопців не змагалось,—завше був я на чолі.
- 1389 Хто із вас уміє краще влучний кидати аркан?
Нум, закиньмо на ту вежу довгу ливну! В їхній стан
Я пройду по ливні, наче перейду крізь рівний лан;
Вам, до міста увійшовши, не знайти живих містян!
- 1390 Що мені пройти по ливні, нісши зброю, взявши щит?
Там сплигну донизу спритно; як рвучкого вітру літ,
Нападу, бійців понищу і добудусь до воріт,—
Ви туди підходьте, звідки крик пролине на весь світ“.

- 1391 Автанділ сказав: „Фрідоне, друже друзів запальних!
Маєш ти левині руки, ти не знаєш ран тяжких,
Ти даєш тверді поради,— ворог згине через них,
Та послухай, як лунає там переклик вартових!
- 1392 Як по ливні ти ітимеш, може зброя брязкотнуть,—
Вороги тебе побачать, ливну зразу перетнуть,
І тоді тобі із лиха вже не вибратись, мабуть.
Ні, ця рада не годиться, треба іншу вибрать путь.
- 1393 Ліпше в скелях ви сховайтесь, одійдіть за ту он гряду,
Я ж вдягну купецький одяг, учиню їм хитру зраду —
Тут купецтва не займають, що іде до них в осаду,—
Покладу на мула зброю, бойову свою обладу.
- 1394 Як ми втрюх підем,— сторожа запідозрить щось у тому;
Мов купець, ввійду один я, непомітний анікому,—
Там з'явлюсь, риштунок вдягши, мов удар раптовий грому,
І, дай боже, ріки крові вилию з них, забувши втому!
- 1395 Знищу внутрішню сторожу, ошалілу від нестями,
Ви ж підходьте і геройськи розтрощіть окільні брами;
Збивши засув, розчиню я всі ворота перед вами.
Хто пораду має кращу, хай озветься тут словами“.
- 1396 Таріел сказав: „Цей подвиг личить щирому герою,—
Дух твердий свій появили ви порадою твердою.
Вам хіба мечем махати? Ні, ви прагнете до бою,
Щоб зустрітися віч-на-віч з найгірнішою бідою.
- 1397 Та й мені ви дайте справу, бо себе тут не втаю:
Гук наш викличе нагору діву сонячну мою,—
В час звитяги як я можу їй з'явитись не в бою?
Ні, мене ви не влещайте! Що я,— зганьбленим стаю?

- 1398 Ось найкраща рада, станьмо на такому рішенці:
Взявши кожен сто комонних, в три роз'їдемоь кінці.
Вранці ж рушимо, і з нами наші вирушать бійці.
Мало нас, — нагряне ворог, стиснем меч тоді в руці!
- 1399 Враз наскочимо, — не встигнуть брам своїх замкнуть вони;
Хто з нас битиметься в місті, хто — на підступах стіни, —
Проливай потоки крові, всюди ворога жени!
Тож берімо знову зброю, слави вславлені сини!“
- 1400 Відповів Фрідон: „Збагнув я силу наглого удару!
Був твій кінь моїм — цей огир скрізь промчитьсь, повен жару;
Якби знав я, що в Каджеті він придасться, — з цього дару
Не втішався б ти ніколи. Бачив хтось такого скнару?“
- 1401 Так Фрідон жартує з ними, — жарти й дотепи несуться;
Красномовні, мудрі друзі розважаються, сміються,
Та до подвигів майбутніх готуватися беруться:
Бойовий убір вдягають, — мчати коні їхні рвуться.
- 1402 Так жартуючи приємно, всі схвалили без вагання
Таріелову пораду, путь для дальшого сягання;
Кожен взяв по сто героїв, щоб рушати до світання,
І вдягли, на коней сівши, шоломи, вояцьке вбрання.

- 1407 Йшли спокійно, наче кожен був лише мандрівником;
Не відчула лиха варта, заспокоена цілком,
І недбало придивлялась, мур обходячи кругом,
Та, наблизившись, прибулець взяв меча, вдягнув шолом.
- 1408 Раптом ляснули нагайки і пустились коні вскач.
Ось до брам вже рвуться, з міста лине лемент, зойк і плач.
Втрюх трьома шляхами ринуть, кожен — подвигів шукач.
Б'ють тривогу барабани, різко десь сурмить сурмач.
- 1409 Нині звідає Каджеті гнівність божого веління:
Відхиляє грізно Кронос втішне сонячне проміння,—
Зверглось вічне коло світу, неба стьмарене склепіння.
Не вмістять поля їх трупу, сповнить світ їх голосіння!
- 1410 Таріел могутнім кличем всім смертельно ранить слух,
Рве єдиним змахом лати, міцність викутих кольчуг.
З трюх сторін ідуть,—нікому їх не винести потуг;
Увірвавшись до фортеці, топчуть, нищать, б'ють навкруг.
- 1411 Лев Фрідон із Автанділом, вдвох зустрівшись, обіймались,—
Ворог знищений дощенту, аж річки криваві лялялись.
Обдивившись боїще, один в одного питались:
„Таріел куди подівся?“—скрізь на друга видивлялись.
- 1412 Та ніде немає левня, хоч зорили, скільки сил;
До фортечних брам вернулись, — там гірський укрили схил
Вламки лат, мечі розбиті, леза, зламані навпіл,—
Десять тисяч вarti трупом впали долі, наче пил.
- 1413 Вся сторожа у фортеці, мов недужа, полягла,—
Від кольчуг шматки лишилися, рани відкрили їх тіла,—
І розкрито навстяж браму, геть розтросцену до тла;
З цих прикмет вони впізнали Таріелові діла.

- 1414 Вийшли ходом в скелі вгору, де стримить грізна озія;
Там побачили, — звільнило сонце місяць вже від змія;
Він шолома зняв, а діва розметала коси, й мрія
Їх пестить, — припали груди до грудей, до шиї — шия.
- 1415 Плач, цілунки та обійми їх з'єднали в нижній парі;
Видавалось, мов зійшлися вкупі тут Зуал з Муштарі, —
Прикрашає промінь сонця пелюстки троянди ярі.
Зникло горе, й нині радість їм далась в солодкім дарі.
- 1416 Цілувалися, тілами пригорталися стрункими,
І зливалися устами, мов трояндами палкими.
Таріел побачив друзів — втрюх зустрілись побратими
І вітали сонце-діву, що засяла перед ними.
- 1417 Блик на сонячнім обличчі загорівсь при їх появі, —
І вона поцілувала цих поплічників у лаві,
І смиренно на подяку їм зрєкла слова ласкаві;
Почали розмову красну друзі, милі й величаві.
- 1418 Прославляли Таріела за звитяги, богом дані,
Один одного вітали, і були вони ще в стані
Битись далі, не зазнавши ран тяжких на полі брані, —
Вороги втекли від левів, наче кози, наче лані.
- 1419 Із трюх сот бійців сто сорок вмерло дня того страшного, —
Це Фрідона засмутило, та втішала перемога:
Після бою не лишилось в місті ворога живого,
Не злічити, скільки в здобич мали скарбу дорогого!
- 1420 На верблюдах і на мулах повезли із цих країн
Купи сяйних самоцвітів і три тисячі перлин,
Все — гранчатий, добрий камінь: пишний яхонт і рубін;
Варту виставивши, сонце заховали в паланкін.

1421 У Каджеті залишили шістдесят богатирів,
Повезли з собою сонце — сяйвом лик її горів;
Дружньо рушили у дальню путь до городу Морів,
Щоб побачити й віддячить Фатман, гідно владарів.

повість п'ятдесять перша

приїзд тарієла до царя морів

- 1422 Він послав з таким посланням до царя Морів гінця:
„Лист оцей від Тарієла, переможного бійця,—
Я везу з Каджеті сонце, що скоряє всі серця.
І тебе я прагну бачить, наче рідного вітця.
- 1423 Я здобув країну каджив, взяв скарби, понищив чати,—
Завдяки тобі, о царю, зміг я радості зазнати,
Завдяки лиш Фатман, котра стала їй, мов рідна мати.
Як віддячу я? Огидні обіцянки марні сплати.
- 1424 Крізь твоє йдемо ми царство—нас побачить маеш змогу;
Я тобі країну каджив віддаю, на осторогу
Так скажу: в фортеці їхній ти міцну лиши залогу.
Я не можу йти до тебе, вирушай же ти в дорогу!
- 1425 До Усена, мужа Фатман, отаке мое прохання:
Хай пришле жону до тої, що з її звільнилась дбаня,—
Бачить Фатман,—це єдине діви ясної бажання.
Мов кристал смоли, красуня тьмарить сонячне сіяння!“

- 1426 Посланця від Таріела володар Морів прийняв,—
Схвилювалось в нього серце, як чудну він вість прознав,
І тоді він вславив бога, водія небесних лав;
Не ждучи прохань повторних, на коні до них помчав.
- 1427 Він рішив весілля їхнє влаштувати тут, як слід,—
Взяв дари, агату трохи у сакви поклав під спід,
Вдвох із Фатман в мандри рушив,—десять день тривав похід;
Він побачив лева й сонце, що втішає людський рід.
- 1428 Втрюх царя Морів зустріли. Військо стало віддалі,—
Тихо він поцілував їх, уклонився до землі,
І прославив Таріела, щедрим будши в цій хвалі;
Милювався, як побачив діви сяйні кришталі.
- 1429 Пойнялась, узрівши діву, Фатман полум'ям поволі,
Обіймала, цілувала шию, лик і руки голі:
„Я твоя служниця, боже,—ти розвіяв тьму юдолі!
Знаю я добра одвічність і минучість злої долі!“
- 1430 Діва, Фатман обійнявши, каже речі ніжномовні:
„На розпукле серце лються божі милості верховні,—
Я була раніш у скрузі, а тепер—як місяць в повні;
Гріє сонце, і троянди розкриваються чудовні“.
- 1431 Цар Морів бучне весілля впорядив їм у палаті,—
Таріелу за Каджеті він приніс дари багаті,
Всім роздав скарби й клейноди, що були із дому взяті.
Мов по мості, по перперах люд ходив на тому святі.
- 1432 Всюди купами валявся оксамит, брокат, отлас,—
Таріел дістав корону, найціннішу з всіх окрас,
В ній горів суцільний яхонт, що не змерхнув, не пригас,—
Золотий престол сміливцю цар оддав на вічний час.

- 1433 Зготував розкішний одяг цар для Нестан - Дареджан,
Вкритий яхонтом і лалом, що ним славен Бадахшан.
Сіли вдвох юнак і діва — зір їх сяє, гнеться стан,
І вогонь проймає душу всіх тамтешніх поселян.
- 1434 Цар приніс дари препишні Автанділу та Фрідону,—
Кожен з них коня приймає, дороге сідло й попоңу,
Одяг, шитий самоцвіттям, що красило б і корону;
Мовлять: „Хай же процвітає блиск і міць твого трону!“
- 1435 Таріел царю подяку склав словами отакими:
„Радий я, тебе узрівши вкупі з друзями твоїми.
Нас незмірно обсипаєш ти дарами дорогими,—
Видно, добре учинили, що повз тебе не пройшли ми“.
- 1436 Цар Морів сказав: „О царю, леве дужий серед бою!
Ти розлукою вбиваєш, ти несеш життя з собою!
О прекрасний, чи я годен хоч звернутись із хвалою?
Радість ока, ти відходиш,— чим же душу я загою?“
- 1437 Таріел промовив Фатман: „Ти мені— замість сестри!
Борг великий мій до тебе, та дождався я пори,
Щоб його віддати,— нині всі клейноди, всі дари,
Що я вивіз із Каджеті, ти до себе забери!“
- 1438 Фатман - хатун, уклонившись, на подяку так говоре:
„Царю мій, мене без тебе спалить полум'я суворе!
Ти ідеш, мене лишаєш,— безум знову душу зборе,
О, блаженні,— хто з тобою; хто ж без тебе — тим лиш горе!“
- 1439 Вдвох, аж сяючи від щастя, до царя Морів сказали:—
Губи їх — перлисті мушлі, зуби їх — немов кристали —
„Що без тебе нам свирілі, звуки арф, бенкетні зали?
Та пусти нас, не затримуєш, щоб ми радості зазнали!“

- 1440 Ти — надія наша, батько, милостивий назавжди,—
Щоб пливти на батьківщину, корабель ти нам знайди!“
Цар сказав: „Для вас до смерті посвятив би я труди,
Та спішиш ти,— що ж, в дорогу за собою всіх веди!“
- 1441 Цар на березі морському зрихтував їм корабель.
Таріел поплив,— і люди, повиходивши з осель,
Ляли сльози, рвали коси, притулялися до скель;
Сльози Фатман бігли в море, мов потік з гірських земель.

повісѣѣ п'яѣдѣсѣѣ д'руга

розлука тарієла з царѣм моріє
ѣа прибуѣѣѣ ѣого
до фрідонового царсѣѣѣѣ

- 1442 Попливли по морю щасно наречені три брати,
Знов поклявшись і надалі давню клятву берегти.
Стали, пісні заспівавши, під вітрилами пливти;
На кристали з губ їх линув промінь, виблиск ясноти.
- 1443 До Асмат вони звеліли посланцеві враз рушати,—
Про Фрідонових звитяжців мусив він їй розказати
І сказать: „Вона, мов сонце, між планет іде сіяти.
Ми, що досі замерзали, більш не будем замерзати“.
- 1444 Йшли вони уже землею,— сонце сіло в паланкін;
Веселились, наче діти,—зникло горе злих годин.
Ось прийшли у край, де правив дужий левень Нурадін,—
Бігли люди їм назустріч, і пісень розлігся дзвін.
- 1445 Всі Фрідонові вельможі вийшли стріти їх на лан,
І Асмат, щаслива нині й оздоровлена від ран,
Ревну службу закінчивши, пригорнула Дареджан,—
Не розтяли б і сокири рук, що стисли юний стан.

- 1446 Нестан - Джар її пестила, ніжно так обійняла
І сказала: „Скільки горя я коханій завдала!—
Але бог явив нам нині повні милості діла.
Як твое велике серце я віддячити б змогла?“
- 1447 Їй Асмаг отак сказала: „Богу завше я в послузі,
Бо троянди не померзли, світлий місяць не на скрузі.
Смерть мені б життям здалася, бо тебе я зрю не в тузі,—
Любий пан і вірні слуги ліпші, ніж усякі друзі“.
- 1448 Уклонилися вельможі і хвалу сказали богу:
„Слався, боже!— шлеш ти радість і розвіюєш тривогу!
Згасло полум'я, бо нині вас побачить бог дав змогу,—
Він, завдавши рани серцю, сам зціляє душу вбогу“.
- 1449 Підійшли вони до левнів, цілували їх по праву;
Цар сказав їм: „Ваші браття йшли за нас на смерть криваву,
Та знайшли вони не мрію—радість вічну й величаву,
Бо, із богом сполучившись, здобули стокротну славу.“
- 1450 Їхні смерті наше серце турбують не перестануть,
Хоч вони отам від бога дар безсмертний ще дістануть“.
Це сказавши, він заплакав: сніг, і дощ, і сльози кануть,
Студенить троянди січень, і нарциси ніжні в'януть.
- 1451 Всі, царя в сльозах узрівши, почали ридання шумні,
Вбитих родичів згадавши, голосили, мов безумні;
Згодом стихли і сказали: „Сонцем звуть тебе розумні,—
Хто тебе побачить,— в того никнуть наміри злодумні!“
- 1452 Хто достоен, щоб за нього звідав ти такої туги?
Ради тебе вмерти ліпше, ніж пройти всі виднокруги“.
Сам Фрідон сказав цареві: „Не сумуй, що вбиті слуги,—
Бог пошле ще замість лиха нам і втіхи, і потуги!“

- 1453 Автанділ також в печалі появив їм співчування,
І вони сказали: „Зникла у душі журба остання;
Лев знайшов пропале сонце, закінчилось їх розстання,
Сліз не литимемо більше і зупинимо ридання!“
- 1454 І вони пішли до міста, до воріт Мулгазарзарі.
Барабаний гук пролинув у розміренім ударі.
І сплітав прегарно звуки барабан з ківвалом в парі;
Позбирались горожани, аж спустило на базарі.
- 1455 Всі купці на площу вийшли, привели дітей з собою,
Лад наводила сторожа, у руках затисши зброю;
Вартовим бентежні люди завдавали непокою,—
Всі просили їх пустити на видовище юрбою.
- 1456 З коней скочивши, вступили у Фрідонові палати,—
Вийшли слуги,— і на кожнім злотний пояс, пишні шати;
Їм під ноги простелили оксамити і брокати.
Розсипали скрізь червінці,— люди бігли їх збирати.

повість п'ятдесять третя

весілля царіла та нестан-дареджам,
що його влаштував Фрідон

- 1457 Зготував Фрідон для діви трон, ввесь біло-пурпуровий,
Де габу червону й жовту самоцвіт сплітав чудовий;
Автанділу ж чорний з жовтим поруч них престол готовий.
Сіли тут вони. Я бачив подив почету раповий.
- 1458 Підійшли співці,— точили їх пісні солодкий чар.
Впорядивши це весілля, пишний шовк усім у дар
Роздавав Фрідон гостинний, незрівнянний бенкетар.
Ясним посміхом всю залу осявала Нестан-Джар.
- 1459 Дорогі дари Фрідона вніс в палати посланець :
Дев'ять перлів, схожих зовні до тих гусячих яєць,
І один коштовний камінь — сонцесяйний камінець.
З них і поночі картину змалювати міг митець !
- 1460 Дав він кожному намисто, де вплелось перлин сто сот
В сотню яхонтів суцільних. Всі вдягли цей дар, та от
Він приніс іще й тарелю, вкриту шаром позолот,—
Дар для лева Автанділа від Фрідонових щедрот.

- 1461 Цю тарелю, повну перлів, Автанділу він подав
І доречними словами побратима віншував.
Оксамит, брокат прослався по сидіннях пишних лав,
Тарієл йому подяку на словах солодких склав.
- 1462 Вісім день Фрідон весілля тут справляв, як дар любові,
Він щодня усім приносив перли, одяги шовкові;
День і ніч звучала арфа у супровід їх розмові.
Так діставсь юнак цей діві, а ця діва — юнакові.
- 1463 Тарієл тоді Фрідону так промовив, склавши шану:
„Ти мені явив, як брату, душу всю свою віддану!
Де знайду я нагороду, що твого достойна стану?
Я вмираю, а ти для мене лік знайшов, загоїв рану.
- 1464 Ти ж бо знаєш, як завзято допоміг нам Автанділ,
І йому взаміну прагну допомгти я, скільки сил,—
Йди, спитай у нього,— може, просить помочі для діл.
Він, мій пал згасивши, гине сам у полум'ї горнил.
- 1465 Так скажи йому: „О брате, чим тобі за все сплатить?
Бог свою всевишню ласку із небес тобі явить!
Як твоїх бажань сердечних я не зможу вдовольити —
Хай ніколи вже спокою не скуштую і на мить.
- 1466 Лиш скажи, й тобі відразу поможу я — це затям!
Ми в Аравію поїдем — вдвох з тобою будем там,
І мечем та ніжним словом лад дамо твоїм ділам.
Як тебе не оженю я, то зречусь дружини сам“.
- 1467 Автанділ, почувши радо Тарієлові слова,
Посміхнувся, освітілась сміхом мужня голова;
Він сказав: „Навіщо поміч? Ні, любов моя жива,
І не в каджів, а на волі втіх солодких зажива.

- 1468 З ласки бога, любе сонце сходить, радісне, на трон,
Не зазнавши ні від кого ні образ, ні перепон.
Що йому чи зграї каджив, чи чаклунський злий прокльон ?
Ні, помоги не потрібно,— марно каже це Фрідон.
- 1469 Час призначений настане,— бог печалі всі сліди
У моєму серці знищить, згасить полум'я біди.
І тоді зійде на мене сяйво сонця назавжди;
Доти ж марно — побиватись, бігти враз туди й сюди.
- 1470 Поспішай, щоб Таріелу ти отак докласти встиг:
Співчуття твоє велике,— я б оддячити не зміг!
Я твоїм рабом родився, рабську відданість беріг,—
Хай же, царю, вічно прахом я лежатиму у ніг!
- 1471 Ти сказав: „Тобі бажаю, щоб кохану ти зустрів“,—
Пізнаю у цім твого серця чулого порив,—
Та немає там роботи для меча, для красних слів:
На небесне провидіння сподіватись я б хотів.
- 1472 Я одне бажання маю,— ось чого б я побажав:
Щоб ти в Індії на троні над народом владував,
Щоб сиділо поруч тебе сонце в сяйві цнот і слав,
Щоб злочинців супротивних ти дощенту подолав!
- 1473 Лиш тоді, коли звершаться мрії серця запальні,
Я в Аравію поїду, сонця промені ясні
Там побачу, й сонце зможе загасить в душі вогні.
Прагну я цього,— огидні всякі лестощі мені!“
- 1474 Таріел сказав, почувши з уст Фрідонових одвіт:
„Щоб його прознати душу— не потрібен ворожбит.
Він мені вернув дихання, мрію довгих, журних літ,—
Хай же знає, що для нього я ладен віддати світ.

- 1475 Йди і так скажи від мене побратиму дорогому:
„Хочу я пошану скласти вихователю твому,
Бо рабів його коханих вбив у нападі лихому,—
Я проситиму пробачень, а тоді вернусь додому.
- 1476 Так скажи: „Не треба більше говорить про це докладно,—
Присягаюсь: вирушаю в мандри завтра невідкладно;
Аравійський цар не схоче річ мою відкинути владно,—
Я його дочку для тебе там благатиму принадно“.
- 1477 І Фрідон до Автанділа знову вість приносить скору:
„Не проси його лишитись, не заводь з ним навіть спору“.
Автанділ же засмутився, аж затьмився виблиск зору,
Та повинен мати витязь до царів святу покору.
- 1478 Автанділ до Таріела, щоб благать його, прийшов,
Нахилився до ніг уклінно, припадав до підошов,
І казав: „Я вже образив Ростеванову любов,
Тож порушувати клятву ти мене не змушуй знов.
- 1479 Задум твій тобі звершити справедливий бог не дасть,—
Не накличу на владика я нову іще напасть,
Тих, що журні через мене,— збережу я від нещасть.
Чи зведе меча підданець, щоб владіці мертвим впасть?
- 1480 Як дочку його одверто ти попросиш в Ростевана,—
Горе нам, бо засмутиться і розсердиться кохана,
І тоді мене ніколи не потішить вість жадана,
І мене вже не пробачать, і не вигоїться рана!“
- 1481 Таріел, це сяйне сонце, звів тоді його на ноги,
Засміявся і промовив: „Кинь даремні ти тривоги!
Я зазнав добра багато від твоєї допомоги,—
Треба, щоб із нами вкупі ти радів без остороги.

- 1482 Я ненавиджу у друзів острах, шану, ляк надміру,
Я ненавиджу невпинну хмурість, тугу й недовіру;
Хто мені є справжнім другом,—хай розкриє душу щиру.
Краще зовсім розлучитись, ніж тягнути дружбу сіру.
- 1483 Знаю я,— тобі належить серце любої повік.
Ось приїду,— той, кого ви не один шукали рік,—
І невже царю образу я б незважено прорік?
Ні, того я тільки й прагну, щоб царський узріти лик.
- 1484 Хочу я йому сказати, щоб відкинув він спонуку,
Щоб по власній вольній волі дав тобі дочки він руку.
Шлюб увінчує кохання, нащо ж зносити розлуку?
Один одного прикрасьте і забудьте геть про муку!“
- 1485 Автанділ, коли побачив, що перечити не в змозі,
Теж погодився, хоч серце затремтіло у тривозі.
Дав Фрідон людей добірних, щоб служити їм в дорозі,
Рушив сам із ними вкупі, як укупі був і досі.

повісѣѣ п'ѣѣѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣѣ

Таріел знову іде до п'єцери
Та баццѣ скарби

- 1486 Мудрим Дівносом розкрита заповідна таємниця:
Бог не творить зла, лиш добре людям шле його десниця;
Доброта є вічна, миттю є злодумність темна й ниця.
Вдосконалюючись, в бозі досконала суть ясниться.
- 1487 Втрюх три лева, втрюх три сонця край Фрідона залишили —
Щоб побачить сонцелику, вслід за ними всі спішили.
Кришталевий лнк дівочий коси воронові вкрили
І рубіни бадахшанські ніжні риси розцвітили.
- 1488 Так ішли сміливці, сонце в паланкіні несучи,
По дорозі полювали,— крові ринули ключі.
По яких не йшли країнах,— скрізь раділи глядачі
І дари препишні несли, їм назустріч ідучи.
- 1489 Наче з місяцями сонце пропливало в небесах,—
Так звитяжці мандрували, й радість грала в їх очах.
Йшли багато день у хащах, і безлюдний слався шлях,
І прийшли до скель, де в тузі Таріел не жив, а чах.

- 1490 Таріел промовив: „Стану за господаря для вас,—
Всі ходім туди, де жив я, навісніючи весь час,—
Там Асмаг копченим м'ясом почаствує радо нас,
Я ж дари усім зготую, щоб втішались ви з окрас“.
- 1491 Злізши з коней, всі вступили до печерної хатини
І Асмаг гостям принесла шмаг смачної оленини,
Їли всі і потішались з добросердої гостини,
Прославляли божу ласку, бо минули злі години.
- 1492 А тоді пішли в печери, що продобані у скелі,—
Всі покої зі скарбами обійшли при Таріелі,
Безконечно розчиняли скрині ковані, дебелі,
І без заздросців дивились, тільки бавились, веселі.
- 1493 До скарбів цих незліченних Таріел прийшов не даром:
Він Фрідоновому війську, воякам і спасаларам,
Скарб роздав, усіх прещедро збагативши пишним даром,—
Та неначе й не займали тих скарбів, що грали жаром.
- 1494 Він сказав Фрідону: „Важко борг увесь тобі сплатити,
Але сказано: не згине той, що вмів добро творити;
Весь цей скарб, що тут таїться, наче власний, забери ти,
Бо віднині, як господар, ним ти маєш володіти!“
- 1495 Вдячний був Фрідон,—схилився у поклоні він низькому:
„Царю мій! Твою я щедрість відчуваю, всім відому!
Ворогів, мов дуб, могутніх ти ламаєш, як солому.
Доки я з тобою, доти радість в серці є моему!“
- 1496 Надіслав Фрідон наказа, щоб верблюди скороході
Йшли сюди скарби збирати, бо інак їх взяти годі.
Путь в Аравію далеку всі верстали в дружбі й згоді,—
Автанділ до сонця линув, наче місяць той на сході.

- 1497 Ось в Аравію вступають без турбот і без подій,—
Зустрічають замки й села на путі вони своїй.
Люди з тих осель, убрані у зелено-синій стрій,
Ллють, зустрівши Автанділа, сльози радості й надій.
- 1498 Таріел до Ростевана надіслав гінця, як слід,
Щоб сказав: „Нехай, о царю, квітнеш ти і ввесь твій рід!
Я, індійський цар, вістую про сумирний свій прихід
І несу тобі троянду, цвіт якої не поблід.
- 1499 Яюсь вперше стрівшись, туги я, твій прах, завдав тобі,—
Ти неправий був, звелівши полонить мене в злобі,
І тоді я гнів свій мусив довести твоїй юрбі,
Повбивавши слуг та військо, хоч і був би ти в журбі.
- 1500 Нині я прийшов до тебе, з шляху мусивши звернуть,
Щоб пробачення просити за свій гріх, за наглу лють.
Хай Фрідон засвідчить,— жодних я не взяв дарів у путь,
Автанділ—це дар єдиний, та найкращий він, мабуть“.
- 1501 Цар, коли гінець з’явився до царевих володінь,
Так зрадив, що й не сказати про порив отих радінь!
В Тінатін же на ланитах грав потрійний блиск промінь
І рубіни прикрасила вій та брів прекрасна тінь.
- 1502 Загриміли барабани, розляглись веселі кличі,
Вояки заметушилися, щоб побачить їх у вічі,—
Скаунів вели і несли сідла, строї войовничі;
Безліч витязів хоробрих кінно рушили для стрічі.
- 1503 Цар поїхав. З ним помчали воеводи й прості люди;
Звістку радісну почувши, люд надходив звідусюди,
Ревно дякуючи богу, кричучи на повні груди:
„Бог дає добро для тебе, час минув для зла й облуди!“

- 1504 В мить, коли загін зустрічний залелів над небосхилом,
Таріелу ніжне слово проказалось Автанділом:
„Подивись уважно,— бачиш ти долини, вкриті пилом?
Ось тому знов серце ние, я палюся знов горнилом!
- 1505 Там отець мій наречений— ось він їде на коні.
Я не можу йти до нього, я— у соромі й вогні,—
Перевищує цей сором почуття усі земні.
Хай Фрідон тебе порадить,— як поможете мені?“
- 1506 Таріел сказав: „Це добре, що царя шануєш ти.
Тут спинись один, без мене, і назустріч не лети,—
Я ж піду туди і, може, схоче бог допомогти—
Сонця з постаттю алое дасть тобі він досягти“.
- 1507 Автанділ, цей лев, спинився, розіп'явши тут намет;
Нестан-Джар сіяла поруч, сонце, звільнене з лабет,—
Трипотіли вії, наче теплодайний вітру лет.
В даль помчався цар індійський, їхав прудко уперед.
- 1508 З ним Фрідон так само рушив— мчали вдвох широким ланом.
Цар його впізнав: „Он їде Таріел, колише станом“.
Перед левом він вклонився, хоч пишавсь царевим саном,
Наче батько, став ласкаво перед цим індійським паном.
- 1509 Таріел також вклонився, повен шани і загоди.
Цілувався цар, щоб губи теж зазнали насолоди,
І казав красуню щиро він, дивуючись із вроди:
„Ти— мов сонце, тьму нагониш, покидаючи народи“.
- 1510 Зір царевий дивувала врода левня, постать мила,
Спритність рук його могутніх, поведінка горда й сміла.
Привітав Фрідон владику, річ промовивши до діла,
Та владар жагуче прагнув знов побачить Автанділа.

- 1511 Таріел казав цареві, що смутнів, як од хвороби :
„Ось мое вам серце, царю, та посмів гадати хто би,
Що потішиться ласкаво із моєї ви подоби?
Автанділ — ваш син, хто може бути ще вам до вподоби?
- 1512 Не дивуйтесь, що немає тут його, що він сховався!
Сядьмо, царю мій! Погляньте — луг зелений скрізь прослався.
Я насмілюсь вам сказати, в чім його скорбота зла вся,
Та мене пробачте, царю, щоб казати я не вагався“.
- 1513 Сіли вдвох. Навколо військом вся втопталася трава.
Мов лампада, виблиск сонця лик сміливця сповива,—
Від його краси в присутніх закрутилась голова.
І царю він став казати мудро вибрані слова :
- 1514 „О владарю, я не годен отаке казати вам,
Та молю вас, щоб пощаду ви дали його ділам.
Випромінний, наче сонце, він про це благає сам,
Він, що є моїм світанком, що знайшов мені бальзам.
- 1515 Вдвох ми смієм вас благати дати ласку нам в наділ.
Біль пізнавши мій, зневажив болем власним Автанділ.
Вас не стану турбувати я переказом всіх діл,
Та й пригоди наші довгі розказати — забракне сил.
- 1516 Ваші діти закохались, діва в нього, він — у діву.
Я пригадую, як в тузі сльози він точив, мов зливу,
І благаю вас уклінно не піддатись більше гніву:
Міцнорукому сміливцю дати дочку свою щасливу.
- 1517 Вам щось інше, окрім цього, я сказати не здолію!“
І тоді він витяг хустку, пов'язав її на шию,
На коліна впав, благавши, наче в батька, про надію.
Дивувались всі присутні, як узріли цю подію.

- 1518 Цар закликав, коли побачив, що упав той на коліна.
Відступив назад, і ницьма розпростерся, мов билина,
І сказав: „Всю радість в серці вбила враз оця хвилина,
Бож у тім, що так принизив ти себе,— моя провина.
- 1519 Хто б, коли чогось ти просиш, не волів тобі годити?
Не пожалую я доньки, хоч захтів би ти забити
Чи її забрати в рабство. Ні, до неба ізлетіти,—
Навіть там до Автанділа рівних левнів не зустріти!
- 1520 Де знайду, крім Автанділа, я достойнішого зятя?
Вже віддав дочці я царство— їй належить влади взяття,—
Хай цвіте тепер троянда, бо згаса мое багаття!
Чи перечити я можу, зневажать його завзяття?
- 1521 Хоч рабу якомусь доньку ти віддав би,— не перечу;
Лиш безумний занедбав би волю вашу молодечу!
Я кохаю Автанділа, тяжко зніс його я втечу,—
Бог для мене свідком,— бачив він журбу мою старечу!“
- 1522 Таріел, що річ почувши, до царевих ніг схилився,
В шанобливому поклоні ниць на землю повалився.
Цар тоді ласкаво знову Таріелу поклонився,
І були взаємно вдячні, і ніхто з них не лютився.
- 1523 На коні Фрідон, як вісник, враз помчав до Автанділа,—
В нього радістю тією теж душа уся раділа.
Він приїхав, взяв тужливця, рушив з ним удвох — несила
Автанділу йти до пана, міць од сорому змаліла.
- 1524 Цар йому назустріч звівся — витязь зліз з коня повільно,
Хустку витягнув, і нею затулив обличчя шільно;
Сонце крилось в хмарах, вітер на троянду дмухав сильно,
Та краси не заховати, і вона сіяла вільно!

- 1525 Цар хотів своїм цілунком втерти сльози каяття —
Авандіа припав уклінно до царевого взуття.
Цар сказав: „Зведись! Ти гідно мужне виявив чуття!
Нащо сором цей? Відданий ти мені на все життя“.
- 1526 Цар, його поцілувавши, сліз висушував сліди:
„Ти згасив мій пал. пекучий свіжим струменем води.
З тою, що зімкнула щільно, мов агати, вій ряди,
Я тебе з'єднаю. Лече, поспішай, до сонця йди“.
- 1527 Цар і витязь цілувались, обіймались, наче рідні,—
Сівши поруч, цар до лева мовив речі відповідні:
Тінатін і всю державу він віддасть у руки гідні.
Той відчує сповна радість, хто пройшов крізь горе й злидні.
- 1528 „О, скажи мені щось інше!— витязь вимовив несмілий,—
Прагну бачити я сонце, прагну лик узріти милий.
Йдім до неї! Рідну доню ти введи в будинок білий,
І осяє всі палати блиск її випромінюй“.
- 1529 Він гукнув на Таріела. До коханої помчали,—
Втрюх ці дужі голяфи, наче сонце, засіяли:
Здобули вони, що хтіли; осягли, чого бажали,
І мечі їх не злякались зловорожої навали.
- 1530 Віддаля, з коня зійшовши, Таріел вітання склав;
Блиск, що йшов од щік царівни, очі левня засліплював,—
Навстріч діва йшла, зраділа з несподіваних появ.
Таріел красу царівни, як шалений, вихваляв.
- 1531 Він промовив: „Як прославить сонця сяєво безхмарне?
Хто безумний через тебе,— о, безумство в тих не марне!
Світло місячноподібне, сонцерівне і причарне!
Бачу я оці фіалки, цих троянд цвітіння гарне“.

- 1532 Всіх людей вражав навколо блискавичний зір її;
Дивлячись на неї, люди очі мружили свої,—
Наче сонце, блиск сліпучий звеселяв усі краї.
Де вона ішла, за нею глядачів ішли рої.
- 1533 Кінно рушили до міста, де лунала вже яса.
Сім планет лиш діви рівні; прикрашала небеса
Незбагненна, невимовна діви юної краса.
Ось підїхали до дому,—це не дїм, а чудеса.
- 1534 Тінатін в палатах тронних чарувала людський зір —
Діви личила корона, пишність скіпетра й порфір;
Осяйне її обличчя слало промені на шир.
Ввів сюди свою дружину цар індійський, богатир.
- 1535 Таріел удвох з жоною поклонилися царівні.
Почали, поцілувавшись, вести речі краснослівні,—
Всі палати ясным світлом осявали сонцерівні,
Що агати в них — це вії, а ланити — лали дивні.
- 1536 Їх на трон зійти просила Тінатиц в царській короні.
Таріел сказав: „Я знаюсь на державному законі:
Більш, ніж будьколи, сьогодні личить стать тобі на троні,—
Лев із левів хай затисне руку сонця сонць в долоні“.
- 1537 Таріел з Ростаном діву повели на трон країн,
Посадили й Автанділа, хоч не хтів сідати він.
Рівних їм іще не бачив люд, що біг з усіх сторін.
З їх коханням не зрівнялись навіть Віса та Рамін!
- 1538 Засоромилась красуня, як побачила, що сів
Автанділ на троні з нею,—зблідла, стан затріпотів.
Цар сказав: „Навіщо сором? Не забудь про мудрість слів
Що палке кохання врешті зазнає щасливих днів.

1539 Ну, тепер хай бог вам, діти, щасних дасть тисячоліть,
Слави й успіху, щоб горя ви не знали і на мить,
Витривалістю хай небо ваші душі уміцнить.
І хай ваші руки мають у землі мій прах зарить“.

1540 Впасти перед Автанділом наказав вояцтву цар:
„З волі бога, він віднині—ваш державець і владар;
Він посів мій трон, бо старість я несучи, немов тягар.
Як мені, йому служіте без відмовлювань і чвар“.

1541 Уклонилося вояцтво, щире виявило шану.
Всі сказали: „На землі ми за підпору станем пану,
Що звеличував покірних, нищив зраду та оману,
Серцю міцність дав, розвіяв ворогів юрбу погану“.

1542 Таріел також прославив друга красною хвалою,
Мовив діві: „Пал наш гасне, бо віднині він—з тобою;
Чоловік твій—брат для мене, будь же ти мені сестрою.
Тих я знищу, що зашкодять вам підступністю лихою“.

პოეზია ნაგაბეჭდოვანი

გუგუ - ვეცილა ავთანდილა ი ტიმატიმ,
 აო იოგო ვლასტუვაო ცარ არაბიო

- 1543 Того дня сидів на троні Автанділ — владика й цар,
 Таріел же поруч нього розливав свій ніжний чар,
 Тінатін — ця радість зору — сіла поруч Нестан - Джар, —
 Видавалось, мов два сонця поєднали тут свій жар!
- 1544 Щоб вояцтво годувати, хліб принесли до світлиць,
 Вбили більш, ніж моху в полі, баранів, корів, телиць,
 І дари для всіх присутніх слуги внесли із скарбниць.
 Наче сонце, висявало гарне світло їхніх лиць.
- 1545 Кожен келех — з гіацинту, із рубіну — всяк посуд,
 Чаш карбовані оздобі, різнобарвний блиск полуд, —
 Мудреці хай скажуть, як то ці скарби вражали люд!
 Ти, глядачу, зрік би серцю: „Залишись навіки тут“.
- 1546 До хором прийшли музики, і розлігся звук цимбал;
 Всюди золото лежало, бадахшанський пишний лал;
 З ста джерел вино струміло, наче сповнений канал, —
 І від смерку до світанку не вгавав бенкетний шал.

- 1547 Діставали подарунки і кульгаві, і каліки;
Скрізь котилися перлини, і вина лилися ріки,
І три дні всім роздавали купи золота великі.
Був дружком у Автанділа цар індійський, брат навіки.
- 1548 Так щодня владар арабський впоряджав бенкети знову,—
Якось раз із Таріелом любо він почав розмову:
„Ти — царів державець, маєш сам царицю пречудову,—
Всім вдягти б, немов сережку, з узуття твого підкову.
- 1549 Нам не личить бути поруч, бо ви є — високі гості“.
Пишний трон для них поставив Ростеван у високості,
Автанділ з жоною вкупі сів на нижчому помості.
Цар приніс для Таріела перли, шати, квітів брості.
- 1550 Частував їх цар арабів, керував юрбою слуг,
Сам до всіх гостей підходив, обійшов столи навкруг,
Всі з його щедрот втішались, всі його вславляли дух.
Поруч трону Автанділа цар Фрідон сидів, як друг.
- 1551 Цар дочці царя індійців та її дружині дав,
Наче зятю та невістці, шовк, отлас і златоглав.
Щоб дари ці уявити — мало людських всіх уяв,—
Тут був скіпетр, і порфіра, і вінець, що перлом грав.
- 1552 Потім тисячу прекрасних самоцвітів осяйних,
Що несуть романські кури, цар приніс для молодих,
До яєць голубки схожих перлів цар добув для них,
Дав ще й тисячу добірних скакунів своїх прудких.
- 1553 Дев'ять таць цар дав Фрідону, перло виклавши на таці,
Дев'ять огирів у збруї, в гарно прибраній кульбаці.
Цар індійський, щоб оддячить, звівся — стихло все в палаці;
Трохи випив він, та хмелю не було і на признаці.

- 1554 Що сказати ще я можу? Цілий місяць дні минали,
А бенкети не спинялись, і гриміли співом зали.
Таріел од них невпинно в дар приймав чудові лали.
Що, мов сонце, всіх присутніх ясним сяйвом заливали.
- 1555 Таріел проміння сипав, мов троянда, мов зоря;
Автанділа до Ростана він послав просить царя:
„Поруч тебе бути — в мене дух у radoщах ширя,
Та мою державу ворог пожере без владаря.
- 1556 Хист і вивченість віщує смерть невивченій юрбі!
Якщо хтось мене покривдить — жаль тоді буде й тобі.
Мушу їхати, щоб ворог не нашкодив у злобі,
Та до тебе, повен щастя, я вернуся, далєбі!“
- 1557 Ростеван сказав: „О царю, не вагайся в цих ділах!
Те чини, що є найкращим, — що ж, виводь війська на шлях,
Автанділ з тобою рушить, меч затиснувши в руках, —
І рубай на клапті зраду, ворогів топчи у прах“.
- 1558 Автанділ сказав це другу, повернувшись назад, —
Таріел промовив: „Змовкни, стисни знов кришталів ряд!
Як ти, сонце, кинеш місяць, не зазнавши ще й розрад?“
Автанділ відмовив: „Марно удаєшся ти до знад.
- 1559 Ти підеш звідсіль і станеш журно думати в путі:
„Любить жінку він, покинув тут мене на самоті“.
Ні, з тобою не розстанусь, так велять чуття святі.
Ах, товариша покинуть — це найтяжче у житті!“
- 1560 Мов криштал, в трояндах скритий, зазвучав солодкий сміх, —
Таріел сказав: „Без тебе я навк зречуся втіх.
Хочеш ти — іди за мною, та не мій це буде гріх!“
Автанділ почав одразу вояків збирати своїх.

- 1561 Рать згромадилась арабська, що здолати всіх змогла,
Тисяч вісімдесят люду; зброю кожен взяв араб,—
Сявав панцир хваразмійський, кінь блищав, немов едwab.
Ростеван їв жовч розлуки і від розпачу заслаб.
- 1562 При розлуці дві красуні, дві вродливиці в плачі,
Дві сестри названі й вірні, ясні, наче дві свічі,
До грудей притисли груди, сльози струменем ллючи.
Стисли серце затремтіле всі присутні глядачі.
- 1563 Місяць, стрівши зоряницю — сяйво ранішнє бліде,
Світить вкупі з нею; згодом місяць никне й зірка йде,
Бо нема при деннім світлі місця в небі їм ніде.
На високі гори сходить люд, що їх появи жде.
- 1564 Дві зорі — двох дів створивши, бог обом накреслив путь
До розлуки,— тою путтю не по власній волі йдуть;
Губ троянди поєднавши, плачуть, сльози гірко ллють.
Всі, що з ними розстаються, і життя не бережуть!
- 1565 Нестан-Джар сказала: „Ліпше не було б одих стрівань,
Бо тоді я при розлуці не розтала б від страждань.
Люба! Хоч листи до мене посилять не перестань!
Через тебе я згораю, через мене ти розтань!“
- 1566 Тінатін їй відповіла: „Сонце! Я тебе люблю,
Я про тебе не забуду! Мучить біль мене — терплю,
Та у бога вже я смерті, а не довгих літ молю.
Стільки днів живи на світі, скільки сліз я тут проллю!“
- 1567 Так розсталися. Красуня, що лишилась без дружини,
Поглядала вслід тієї, що відходила з країни
І назад дивилась,— мучив душу племінь самотини.
Я про бажане не змовив і десятої частини!

- 1568 Шаленів та божеволів при від'їзді їх Ростан,
Він казав стократно: „Горе!“, і зітхав, і млів од ран,—
Сліз гарячий струмись лився, мов ключем кипів казан.
Таріел стояв похмурий, танув сніг і никнув стан.
- 1569 Цар троянду Таріела м'яв, цілунки слав неситі,
Мовив: „Мрією здаються дні, що спільно тут прожиті!
Більше в двадцять раз тужити буду я тепер на світі,—
Ти життя нам дав, тобою ж всі ми будемо забиті“.
- 1570 Таріел, з царем простившись, скакуна погнав учвал.
Заросили слізьми поле вояки та весь загал,
Всі казали: „Ти відходиш, занедбавши сонця шал!“
Відповів він: „Як я плачу, так не плакав навіть Сал!“
- 1571 Від'їздили, за собою везучи тяжку вантагу,
Автанділ, Фрідон і з ними Таріел, що вів ватагу —
Війська вісімдесят тисяч, ладних в бій і на відвагу.
Мчали витязі. Якому з них віддати перевагу?
- 1572 Втрюх летять вперед — не створить равних їм господь ніколи!
Хто посміє їх спинити? Зразу б опір поборили!
На обід стають у полі, всі оглянувши околи,—
Не маслянку п'ють, а вина, що в дзвінкім струмку хололи.

повість п'ятдесять шоста

Таріел дізнається про смерть індійського царя

- 1573 Караван великий вийшов зза гірського перевалу,—
Коні й люди, вбрані в чорне, йшли над прірвою помалу,
Кожен пасмами волосся вкутав голову оспалу.
Цар звелів: „Ведіть сюди їх! Тут ми станем для привалу“.
- 1574 Тих купців з їх старшиною враз приводять на узлісся.
Цар питає: „Хто такі ви? Чом у чорне зодяглися?“
Кажуть: „Там, звідкіль вертаєм, ці звичаї повелися,—
Ми із Індії додому, до Єгипту подалися“.
- 1575 Раді витязі, що стрілась валка з Індії торгова,
Та ховаються, щоб радість їх не зрадила раптова.
Таріел купцям говорить по-індійськи, та ні слова
Не збагнуть вони, бо знана їм лише арабська мова.
- 1576 Кажє він: „Скажіть нам, люди, що там в Індії чувати?“
Ті говорять: „Засудило небо Індію до страти,—
Там старі й малі віднині знають тільки сльози лляти,
Мудреці ж усі від горя розум мусили стеряти“.

- 1577 Старшина купців речисто так до витязів прорік:
„Фарсадан, владар індійський, був щасливий чоловік,—
У дочки його світліше, ніж сонце, сяяв лик,
Стан її — алое, й зуби — мов перлини, й лали щік.
- 1578 Покохалися взаємно ця красуня й амірбар.
Він же судженого діви за один забив удар;
З юних літ дочку на догляд дав сестрі своїй владар —
Через неї знищив нині землі Індії пожар.
- 1579 Ця сестра царя, мов каджі, чаклувать могла уміло,
Та вона померла нагло, учинивши люте діло —
Землю з сонцем розлучивши; небо ж в тузі посмутніло,—
Діва зникла. В іншій місці десь алое заясніло.
- 1580 Амірбар дізнався; рушив лев шукати сонце враз,
Та пропав і він; відтоді місяць Індії загас,
Вдвох вони пропали, марно їх шукають повсякчас.
Цар сказав: „О боже, палиш ти вогнем повільним нас!“
- 1581 Цар, безсилий щось вчинити, впав у розпач, в лють і шал;
Залунали звуки горя, стихла арфа та кімвал.
Цар терпів якусь часину найпалкіший в серці пал,
Та помер і він, бо душу горе вбило наповал“...
- 1582 Тільки це купець промовив, як скричала жінка двічі,
В наглім розпачі роздерла сповивало на обличчі;
Таріел так само скрикнув, мислі викрив таємничі,
І потік з нарцисів ринув, і повіяв сніг у вічі.
- 1583 Як їй сонце не скориться — вбий мене на цьому ж слові!
Голова її некрита — маку листячка чудові;
Хоч мудрець вславляв би діву,— крикну: „Стій!“ , як віслюкові.
Рот її — криштална мушля, де двійнята сплять перлові.

- 1584 За отцем голосить жінка, наче ніжний соловей,—
Рве своє волосся, ринуть сльози в неї із очей;
Як шафран, троянди зжовкли; став, як мох, рубін оцей.
Заховалось сонце в хмарах, промінь згас у темі ночей.
- 1585 Коси рве, дере обличчя, лине стогін каяття—
Все навколо заросило сліз та крові пролиття:
„Хай за тебе вмру я, батьку, найнікчемніше дитя!
О, ніколи не вкрашала я нічим твого життя!
- 1586 Згас отець — загасло сяйво і навіки щастя вбите.
Хто тобі про мене скаже, втішить серце сумовите?
Згасни, сонце! О сузір'я, над землею не світіте!
Чом не рвешся ввись, о горо? Чом не гинеш ти, о світе?“
- 1587 Таріел в риданнях каже: „О навчителю, прощай!
Нащо сонце сяє? Чом же не згасить його відчай?
Ти помер, світило людства, вже не твій — цей світ, цей край,
Я молю тебе — за кривди ти мені прощення дай“.
- 1588 Тут всі стали проливати сльози журні, невеселі,—
Довго плакали, аж сльози продовбали гірні скелі.
Річ Фрідона й Автанділа біль згасила в Таріелі,
Мов слова католикоса, мов казання мацкверелі.
- 1589 Так вони сказали друзям: „О небес ясні світила!
Ви свої серця вгамуйте, щоб терплячість їх зміцнила;
Бог підніс його незмірно, дав йому орлині крила,—
Нам же ніколи тужити — треба братися до діла“.
- 1590 Заспокоєні та вдячні, всі присутні посідали,
Ті ж купці, в чім річ — не знавши, перелякані стояли.
Таріел до них промовив, щоб вони не дивували:
„Знайте, браття: ми — ті люди, що колись були пропали“.

- 1591 Просить він купців: „Що сталося там іще — кажіть мерщій“.
Відказали: „О владарю! Горе Індії твоїй!
Бо прийшли хатави, місто облягли, й почався бій.
Цар Рамаз якийся нині — їх владика і водій.
- 1592 Там живе цариця, ставши ще мертвішою, ніж мрець.
Військо б'ється, хоч надію втратив стомлений боєць, —
Все сплюндровано, кордони залишились без фортець.
Кинь туди свій промінь, сонце, поклади цій млі кінець!
- 1593 Нині кожен із тубільців чорний зшив собі жупан.
Ми, так само вдягшись, вийшли і прийшли в Рамазів стан.
Знав Рамаз, що цар наш дужий, то ж не скривдив єгиптян
І пустив нас — ми без шкоди повели свій караван“.
- 1594 Таріел, таке почувши, діл вояцьких не затяг:
За один лиш день походу він пройшов триденний шлях,
Виступаючи одверто, розвиваючи свій стяг.
Глянь, як серце Голіафа укріпилось для звитяг!

повість п'ятдесять свома
тарієл прибуває до індії
та пермагає хатавів

- 1595 Він, до Індії вступивши, до гірських пройшов доріг,—
Там з'явилося військо. Годі полічити їхній збіг!
Він сказав: „До вас, о друзі, я довіру всю зберіг,—
Скоро з ворогом розправлюсь,— присягаюсь, далєбіг!
- 1596 Вже колись вони зазнали, як мій вірний меч січе —
Перерубує кольчуги, розтинає вмить плече“.
Автанділ сказав: „Навіщо тут балакать гаряче?
Ми їх всіх у пил потопчем, і ніхто з них не втече“.
- 1597 Враз до бою зготувались, щоб не стямивсь лютий ворог,—
Гордо рушили завзятці, скакунів погнавши скорих,
І розлігся кінський тупіт, клич бійців та зброї торох.
Вниз помчалися з узгір'я, аж ставав стовпами порох.
- 1598 Налетів загін передній на хатавські чільні чати,
Поскидав їх з коней, марно намагалися тікати,
Повели до Тарієла полонених допитати;
Той гукнув притьма: „Чиї ви?“— щоб із допитом не ляти.

- 1599 Ті сказали: „О коханий! Нас обдурено, мабуть!
Цар Рамаз послав сюди нас, щоб на варті тут побути“.
Таріел звелів: „Збирайтесь ви, дурні, назад у путь
І скажіть своєму пану: „Он серця хоробрі йдуть!“
- 1600 Передайте: „Каже владно Таріел, владар царів,
Цар могутній і гордливий, що жахає ворогів:
Ти мою почувеш волю од своїх же вояків —
Не зрятуєшся від смерті, хоч би з остраху тремтів.
- 1601 Левнів зважитись лякати можуть тільки ошалілі!
Як до Індії, шаленцю, ти вступив при збройній силі?
Ось прибув огонь, що спалить, вас розвіє на гарілі.
Я ступлю меча свого на твоім же власнім тілі.
- 1602 Приготуйся! Я не криюсь і не дам, щоб ворог зник,—
Стань у бій, шикуй вояцтво,— так велю я, войовник.
Ротоблуде, клятвозламцю! Хай замовкне твій язик!
Твій шолом кольчужний миттю я зімну, немов башлик“.
- 1603 Поспішаючи щосили, вартові пішли відразу;
Не стаївши нічого, розказали все Рамазу:
„Іде цар індійський — військо йде сюди з його наказу.
Він, найкращий витязь, смертю відповість нам на образу“.
- 1604 Піднесли свій стяг індійці,— він під хмарами повис;
Поруч нього цар арабський свій державний стяг підніс.
Знають всі, що для арабів найзручніша зброя — спис.
Тут же, вмалець кров точити, став Фрідон і меч затис.
- 1605 Раптом бачать: мчитьсь навстріч п'ятисотенний загін.
Хтіли кинутись араби з ними в бій зо всіх сторін,—
Таріел спинив їх: „Стійте!“— їм гукнувши навздогін.
Цар Рамаз явився з військом—був блідий, беззбройний він.

- 1606 Обійняв покійно й ревно він коліна верхівця,
Мовив: „Зглянься наді мною, ради вишнього творця,—
Забери життя, хай звідси понесуть мене, мерця!
Доля вбила в мене серце, ти ж вигоюєш серця.
- 1607 З тих часів, як ти десь дівся, проминуло десять літ.
Без царя лишилися птиці, бо орел спинив свій літ,
А тому й вчинив я справи, за які складу одвіт.
Мов лелітки на жупані, загубив я рано світ.
- 1608 Вбий мене,— в усім я винен, більш провина нічия!
Ось прийшло п'ятсот вазірів,— хай зітне рука твоя
Їхні голови, хай ллється кров, як річки течія,
Безневинного ж вояцтва не вбивай, благаю я!”
- 1609 Всі його молили тужно, постававши на коліна:
„Божим іменем благаєм, хай проститься нам провина!“
Ниць упав Рамаз. Горіла в Таріелі думка єдина:
Бог розкаяних прощає, не простить хіба людина?
- 1610 Хто посмів би, грішним будши, не вестися милостиво?
Пил на голови та попіл люди сипали журливо —
Так благали й ніневійці небо, гнівне справедливо.
Те, що раптом розсоталось, світ зсотає знов надиво.
- 1611 Прочитав у книгах мудрих слово я, не всім ще знає:
Справжнім подвигом для мужа ось що мусить бути зване —
Витязь, ворога здолавши, забивать його не стане.
Хай це кожен знає, в кого серце мужності віддане!
- 1612 Таріел пом'якшав, ставши богом в праведних ділах:
„Їх не вб'ю. Коли охопить переможеного жаж,—
Знов він скрутить те, що хибно розплелось в його руках.
Заподіяне нещастя я в один поправлю мах“.

- 1613 Всі його благословляли і співали славу славу,
І молили ласки в бога, щоб йому він щастя дав,
Бо життя, а не загибель Таріел їм дарував,—
Тільки меч його несений плоті воїнів жадав.
- 1614 Підійшла зоря Муштарі, знявши з лику покривало,
Щоб згасить солодким словом почуття, що в нім палало.
Зібрались війська Рамаза—всіх долин для них замало,
І над Індією сяйво, наче стовп небесний, встало.
- 1615 Поспішав гонець до війська, що тлумилось між долин:
„Не заб'є він з вас нікого, дав помилювання він“.
Всі його благословляли, заgrimів на сполох дзвін:
„Іде витязь, що у битві багатьох забив один!“
- 1616 Всі йдуть навстріч Таріелу, величальний клич гуде.
Прапор свій індійці бачать серед війська, що іде,
І очам не вірять, кажуть: „Нас підступна зрада жде“.
І ридають, бо не видно Таріела аніде.
- 1617 Таріел до них під'їхав і гукнув: „Ось я, ваш цар!
Я веду моє світило, блискавичний лику чар.
Дав мені орлині крила милостивий бог у дар.
Йдіть сюди! Відсутність ваша нас гнітить, немов тягар“.
- 1618 Всі, царя впізнавши, бігать почали туди й сюди;
Світлом сповнилися тераси, огорожі та сади.
Всі кричали гучно: „Недуг нас покинув назавжди!
Нині бог явив нам ласку, не прирікши до біди!“
- 1619 Люди брами розчинили, принесли від них ключі,
Та були в жалобу вбрані всі присутні глядачі;
У саду троянднім—вогкість: жінка й витязь у плачі,
Впали воронові крила, кришталі ясні б'ючи.

- 1620 Вихователя згадавши, збожеволів учень вкрай;
Мов огонь, пекучі сльози із очей ронив силай,
Бив себе в чоло, і плакав, виявляв страшний відчай,
Кришталевами граблями розгрібав агатний гай.
- 1621 В мить, коли зустрів вазірів, що жалобу зодягли,
Таріел одчайню скрикнув, аж простори загули,—
Наче злива, кров і сльози по обличчі потекли.
Підійшли вони до нього; наче сина обняли.
- 1622 До журливого подружжя люди йдуть, значні і прості.
Сил нема ридати в діви, знепритомнілої з млості,—
На кущі троянд зломилась, впавши вниз, квітучі брості.
І ніхто не посміхнеться—і смутяться смутно гості.
- 1623 Йде до них сама цариця, бачить їх лице прозоре,
Каже їм: „Ридати годі!“, їх вгамовує, говорить:
„Вже змінюється на ласку боже гнівання суворе,—
Ми його хвалити мусим, не казати тужно: „Горе!“
- 1624 Обіймає Таріела, стан його стискає сильний,
Мовить: „Полум'я загасло, та пече вогонь повільний.
Помовчи, мене послухай і стамуй свій зойк свавільний:
Вас вернув мені живими бог, сиріт розрадник пильний“.
- 1625 Каже матері красуня: „Що робити нам, о мати?
Ти була в червоних строях, а вдягла вже чорні шати.
Трон отець мій кинув. Горе! Більш не буде він сяяти“.
Мати сльози їй втирає: „Нащо кажеш ці слова ти?“
- 1626 Лик дочки вона цілує, уст її троянди ніжні,
Пестить зморене алое, мне пелюстки білосніжні,
І до Нестан-Джан говорить: „Геть покинь слова невтішні.
Ще радітимем—чекають нас утіхи дивовижні“.

- 1627 Реченець якийсь проходить, час минає невгамовно,—
І прийшли до них вельможі, уклонились молитовно;
Ті сонця їм навстріч вийшли, обіймали всіх любовно,
Всіх вітали, цілували поодинці, послідовно.
- 1628 Від Фрідона з Автанділом співчуття було явлене.
Таріел сказав: „Цих левнів ви не знаєте, о нене!
Нас вони порятували — більше слів немає в мене —
Нам обом життя вернуло витязівство їх шалене“.
- 1629 Всі пішли в палац,— врочисто зустрічала їх столиця.
Мов звертаючись до люду, так промовила цариця:
„Ворогів, що нас гнітили, божа знищила десниця,
А тому я можу нині і радіти, й веселиться.
- 1630 Поскидайте всі жалобу! Грати треба сурмачеві,
В барабани треба бити і хвалу співати дневі.
Злотним поясом прикрасьте пишні одяги парчеві.
Хай вже більше не дзюркочуть ваші сльози по цареві!“

პოეზიის პირველი წიგნი

ვესილა ტარიელა და უსუამ-ძარბაზანი

- 1631 Руки царственні подружжя поєднавши, їх поволі
На престол веде цариця, садовить їх на престолі;
Укріпивши ніжне серце, у душі тамує болі,
Горе радістю зміняє,—людям плакати доволі.
- 1632 На царському троні сівши, Таріел, а з ним дружина
Сяють спільною красою—їх краса тепер єдина.
Чи спроможна, чи достойна їм хвалу складать людина?
Де їм рівного шукати ще Адамового сина?
- 1633 Одягається цариця, сповиття знімає чорне,
Для вельмож несе убрання пишнобарвне та виборне,
Наділяє всіх і радо до свого серця горне,
Каже їм: „Забудьмо лихо, сходить щастя непоборне“.
- 1634 Таріел з жоною вкупі мають гідну нагороду—
Мають сім царських престолів, що віщують насолоду.
Нова радість розвіває давнє горе та незгоду,—
Той і радощів не знає, хто не знав нещастя зроду.

- 1635 Ось удвох сидять. До сонця лиш вони зрівнялись гідні.
Він стає царем — і сурми, й барабани грають мідні.
Від скарбниці ключ приносять та клейноди відповідні.
„Він — наш цар!“ — усі гукають, линуть вигуки побідні.
- 1636 Вносять слуги два престоли для Фрідона й Автанділа —
Там вони сідають владно, величаві, як світила.
Рівних їм іще ніколи божа воля не творила!
Каже всім про пережите їх промова щира й сміла.
- 1637 Починають веселитись, — гості сповнили всі зали;
Як належить їм, весілля владарі відсвяткували,
Найдорожчими речами щедро всіх обдарували;
Дар, призначений для бідних, до окремих скринь поклали.
- 1638 Так цариця наказала: „Входьте, сироти і вдови!
Збагатіть їх всіх, о слуги! Розчиніть скарбони й схови!“
Роздала дари; злічити ці скарби — бракує мови.
Молодих прославте, люди, і моліте про добро ви!
- 1639 Таріел сказав: „Царице, о, прости слова уперті.
Я молю: царя Рамаза не віддай скарать до смерті.
Бачив я його: він кинув лиходійництва тепер ті.
Бог всіх грішників прощає, що у каянні одверті“.
- 1640 Змилосердилась цариця, — „Я помилую“ сказавши.
Привели царя Рамаза, він вклонився, ницьма впавши,
Та цариця одвернулась, всім співати знак подавши, —
І забулось горе, — радість тут віднині і назавше.
- 1641 Купи золота і перлів, самоцвіття дорогого
Скрізь, — мов роси, що на полі грають сяйно і волого.
Кожен брав, що тільки прагнув, що душа бажала в нього;
Вартові не заважали, не спиняли анікого.

- 1642 До вояцтва побратимів мовив цар в короткім слові:
„Ви — в нас гості, не соромтесь — ось дари для вас готові,
Навантаженого перлом мула дав він воякові, —
Це мав кожен. Не сказати про дарунки всі чудові.
- 1643 Хто почислить, що дістали і Фрідон, і Автанділ?
Розказать про ці багатства язика не стане сил!
Що було найкраще, несла їм цариця у наділ,
Кожен нею прославлявся, як вершитель славних діл.
- 1644 Всі індійці їх вважали за розрадників своїх,
„Здобули для нас ви щастя“ — всі казали так про них.
Пильно левням догоджали, як царям, в бажаннях всіх,
Як владичних, шанували та відвідували їх.
- 1645 Таріел царю Рамазу дав дари, і на відхід
Так звелів: „Плати податки, як завжди платив твій рід“.
Той вклонився, ниць упавши, затопивши в пил свій вид,
І пішов, і славословив визволителя від бід.
- 1646 Так Аснат, служниці вірній, цар індійський мовив сам:
„Ревно ти служила — учні так не служать вчителям.
Сьомий трон земель індійських я навік тобі віддам,
Хай він буде твій! Солодка, послужи солодким нам.
- 1647 Там царюю, там одружися, давши щастя чоловіку;
Нам корися повсякчасно, службу вияви велику“.
Враз до ніг його припала й цілувала: „О, без ліку
Щедрий ти, для мене ж краще будь рабою вам довіку!“
- 1648 Так Аснат сказала: „Пане, не гнівися на сваволю, —
Я не кину вас, хоч землю ти віддай мені на долю.
Я жила промінням вашим, сонця бачила недолю,
Не розстанусь з вами, звідси йти себе не приневолю“.

- 1649 Таріел промовив знову: „Годі розпачу тобі!
Не забули ми, як сльози проливала ти в журбі,
Та найкращим є для тебе нас послухать, далєбі,—
Взять державу, військом править, прославлятиє у добі“.
- 1650 І вона тоді скорилась: „Світ не раз мене вбивав“.
Цар їй витязя стрункого, левня доброго обрав
І віддав Асмаг обранцю; взяв її він за рукав,
Витязь цей, хвали достойний і царських достойний прав.
- 1651 Кілька день втішались вкупі три наречені брати,
Повсякчас до них з дарами люд продовжував іти.
О, які чудові коні, перли повні красоти!
Та печаль розлуки стала Автанділів дух пекти.
- 1652 Таріел збагнув одразу, що він тужить по дружині,
Мовив: „Я не потішаю вже душі твоєї нині,—
Множиш сім скорбот на вісім ти з години по годині.
Що ж, розстаньмось, хоч спечалю свій бенкет я в самотині“.
- 1653 І Фрідон сказав: „Волю землі бачити кохані,
Та топтатиму я часто ці шляхи, сюди прослані.
Накажи мені, що хочеш,—мислі всі тобі віддані,
Прагну так тебе, як прагнуть джерела у спразі лані“.
- 1654 Цар дав згоду: „Йди додому, заживай там супокою,
Та сюди вертайся знову, щоб зустрівся я з тобою“.
Автанділу він промовив: „Як без тебе душу згою?
Що робити? Жде на лева місяць, тьмарений журбою“.
- 1655 Таріел чудові шуби передав у дар Ростану,
Не одну ще виніс чашу, самоцвітну, сявогранну:
„Йди тепер, і ці дарунки віднеси від мене пану“.
Автанділ сказав: „Не знаю, як без тебе жити стану!“

- 1656 Тінатін у дар послала Нестан шубку та вуалі,—
Хто, крім неї, був достоїн в цім ходити сповивалі?—
Додала ще й лал чудовий— дивне сяйво грало в лалі.
Він осяював, як сонце, поночілі темні далі.
- 1657 Попрощався з Таріелом Автанділ на скакуні;
Їх обох пекли розлуки нестамовані вогні.
Всі індійці зарошали слізьми обшири земні,—
Автанділ сказав: „Змертвила трута світу міць в мені“.
- 1658 Автанділ з Фрідоном вкупі кілька день верстали путь,
Та шляхи їх розійшлися, мусив кожен вбік звернуть.
Без пригоди і завади— бог стеріг його, мабуть,—
Автанділу пошастило до Аравії прибуть.
- 1659 Навстріч левню йшли араби— сяйво він приніс державі,
Він своє побачив сонце— біль затих при цій появі;
Вдвох вони на троні сіли, можновладці величаві.
Бог ствердив його корону в самостійності та славі.
- 1660 Трьох державців всемогутніх, трьох владик, в коханні вірних,
Часті зустрічі втішали в почуваннях їх сумирних;
Хто порушував закони,— меч карав тих непокірних;
Втрьох свою зміняли владу на просторах неозірних.
- 1661 Наче сніг, звівали милість на підданців, ласки гідних,
І сиріт, і вдів гляділи, і збагачували бідних,
Повергали лиходіїв та підступників огидних,—
Вовк з козою пасся вкупі у владарствах їх лагідних.

прикімцэві строфи

- 1662 Закінчилась їхня повість, як той сон в нічній оселі,
Вже пішли вони із світу — час хисткий, неначе релі.
Хто вважає світ тривалим? Він — лиш миті невеселі.
Це пишу я, месх незнаний, на імення Руставелі.
- 1663 Богу Грузії Давиду, сонцерівному на вроду,
Склав я віршами цю повість на забаву і догodu,—
Він поширює могутньо жах від Заходу до Сходу,
Палить підступ і дарує міць підданому народу.
- 1664 Славить подвиги Давида — марні всі старання ревні!
Повість цю про край далекий, про діла й звичаї древні,
Про державців чужоземних, про пригоди їх плачевні,
Я знайшов і віршем виклав, і розради мав душевні.
- 1665 Отакий цей світ несталий,— все він крутить в веремі,
Він — лиш мить, що є коротша за миттєвий помах віі.
Що нам те, до чого прагнем? Доля — згубниця надії,
Над двома світами править, нетривала в благодії.

1666 ამირან დარეჯანიძე მავ სივცა — მოსე ხონელი,
პრო აბდულ-მესიო ვირში სკლავ პროსლავლენიი შავთელი,
ბეზუთმო დილარგეთა ოსივავ სარგის ტმოგველი,
უ სლვოზაჲ პრო ტარიელა ი სივავო, რუსთაველი.

З М І С Т

	<i>Стор.</i>
<i>Вступ</i>	3
<i>Повість перша.</i> Про Ростевана, арабського царя	8
<i>Повість друга.</i> Як цар аравійський побачив витязя, що в тигровій шкурі	16
<i>Повість третя.</i> Грамота Автанділа до його підданців	28
<i>Повість четверта.</i> Про те, як Автанділа шукав Таріела	31
<i>Повість п'ята.</i> Тарієлова розповідь про себе, коли він уперше оповів Автанділу	51
<i>Повість шоста.</i> Про кохання Таріела, коли він уперше закохався	56
<i>Повість сьома.</i> Перший лист, якого Нестан - Дареджан написала своєму коханому	62
<i>Повість восьма.</i> Перший лист, якого Таріел надіслав до своєї коханої	64
<i>Повість дев'ята.</i> Лист Таріела хатавам, що до них він надіслав гінця	66
<i>Повість десята.</i> Лист, якого цар хатавський написав у відповідь Таріелу, та скликання Таріелом війська	69
<i>Повість одинадцята.</i> Лист Таріела до царя індійського, коли він подолав хатавів	79
<i>Повість дванадцята.</i> Лист Нестан - Дареджан до її коханого	84
<i>Повість тринадцята.</i> Лист Таріела у відповідь своїй коханій	86
<i>Повість чотирнадцята.</i> Син Хваразмші прибуває до Індії на весілля, але Таріел його вбиває	93
<i>Повість п'ятнадцята.</i> Таріел одержує звістку, що Нестан - Дареджан зникла	97
<i>Повість шістнадцята.</i> Як Таріел зустрів Нурадїна - Фрїдона на березі моря	101

<i>Повість сімнадцята.</i> Тарієлова допомога Фрідону та їхня перемога над ворогами	105
<i>Повість вісімнадцята.</i> Як Фрідон повідомив Тарієла про Нестан-Дареджан	107
<i>Повість дев'ятнадцята.</i> Про поворот Автанділа до Аравії після того, як він знайшов Тарієла та розлучився з ним	115
<i>Повість двадцята.</i> Як Автанділа питав царя Ростевана, і про те, що говорив вазір	124
<i>Повість двадцять перша.</i> Розмова Автанділа з Шермадіном, коли він таємно від'їздив	131
<i>Повість двадцять друга.</i> Заповіт Автанділа цареві Ростевану, коли він таємно від'їздив	134
<i>Повість двадцять третя.</i> Автанділова молитва та його таємний від'їзд	138
<i>Повість двадцять четверта.</i> Цар Ростеван довідується про таємний від'їзд Автанділа	140
<i>Повість двадцять п'ята.</i> Як Автанділа таємно від'їхав і вдруге зустрівся з Тарієлом	143
<i>Повість двадцять шоста.</i> Автанділові шукання Тарієла, його плач та стогін	148
<i>Повість двадцять сьома.</i> Як Автанділа знайшов Тарієла, що забив лева й тигрицю	149
<i>Повість двадцять восьма.</i> Тарієлове оповідання Автанділу про те, як він забив лева й тигрицю	156
<i>Повість двадцять дев'ята.</i> Як Тарієл і Автанділа рушили до печери та як вони побачили Асмаг	158
<i>Повість тридцята.</i> Як пішов Автанділа до Фрідона, що з ним він був зустрівся в Мулгазарзарі	164
<i>Повість тридцять перша.</i> Автанділове прибуття до Фрідона після того, як він розлучився з Тарієлом	167
<i>Повість тридцять друга.</i> Від'їзд Автанділа з Фрідонового царства на розшуки Нестан-Дареджан	176
<i>Повість тридцять третя.</i> Приїзд Автанділа до Гуланшаро, коли він причалив до морського берега	182
<i>Повість тридцять четверта.</i> Прихід Автанділа до Фатман, приймання його та її радість	185
<i>Повість тридцять п'ята.</i> Фатман закохується в Автанділа, пише й надсилає йому листа	187
<i>Повість тридцять шоста.</i> Любовний лист, що його Фатман написала до Автанділа	188

<i>Повість тридцять сьома.</i> Лист Автанділа до Фатман на відповідь	190
<i>Повість тридцять восьма.</i> Тут — убивство Автанділом Чашнагіра та його двох вартових	194
<i>Повість тридцять дев'ята.</i> Фатман оповідає Автанділу пригоди Нестан - Дареджан	196
<i>Повість сорокова.</i> Як Фатман привела Нестан - Дареджан до себе й оповіла про неї Усенові	200
<i>Повість сорок перша.</i> Усен повідомляє царя про Нестан-Дареджан	204
<i>Повість сорок друга.</i> Фатман оповідає Автанділу про те, як каджі взяли Нестан - Дареджан в полон	212
<i>Повість сорок третя.</i> Лист, писаний від Фатман до Нестан - Дареджан	221
<i>Повість сорок четверта.</i> Лист, писаний від Нестан - Дареджан до Фатман	224
<i>Повість сорок п'ята.</i> Лист Нестан - Дареджан до її коханого	226
<i>Повість сорок шоста.</i> Лист Автанділа, писаний до Фрідона	231
<i>Повість сорок сьома.</i> Від'їзд Автанділа з Гуланшаро та його зустріч з Таріелом	233
<i>Повість сорок восьма.</i> Від'їзд Таріела та Автанділа до Фрідона	241
<i>Повість сорок дев'ята.</i> Нарада Фрідона, Автанділа і Таріела про те, як здобути каджетську фортецю	245
<i>Повість п'ятдесята.</i> Здобуття каджетської фортеці та визволення Нестан - Дареджан	248
<i>Повість п'ятдесят перша.</i> Приїзд Таріела до царя морів	252
<i>Повість п'ятдесят друга.</i> Розлука Таріела з царем морів та прибуття його до Фрідонового царства	256
<i>Повість п'ятдесят третя.</i> Весілля Таріела та Нестан - Дареджан, що його влаштував Фрідон	259
<i>Повість п'ятдесят четверта.</i> Таріел знову йде до печери та бачить скарби	264
<i>Повість п'ятдесят п'ята.</i> Тут — весілля Автанділа і Тінатін, що його влаштував цар арабів	273
<i>Повість п'ятдесят шоста.</i> Таріел дізнається про смерть індійського царя	278
<i>Повість п'ятдесят сьома.</i> Таріел прибуває до Індії та перемагає хатавів	282
<i>Повість п'ятдесят восьма.</i> Весілля Таріела та Нестан - Дареджан	288
<i>Прикінцеві строфи</i>	293

Редактор
А. Розін

Ілюстрації
Т. Абакелії

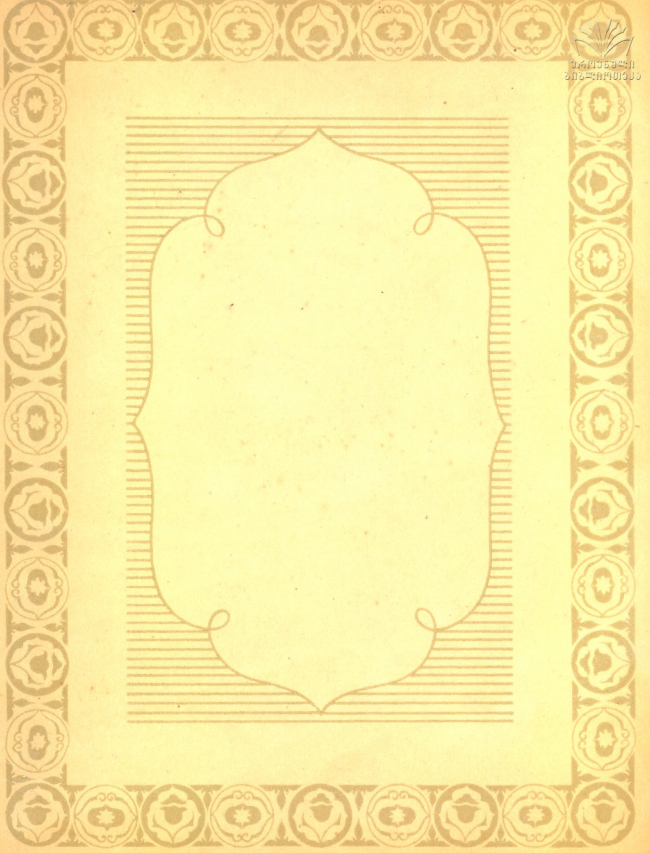
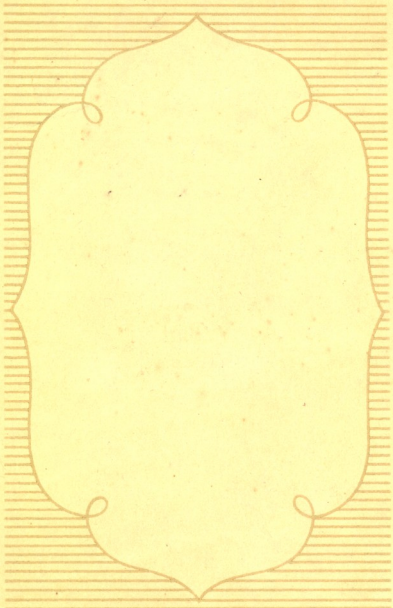
Барельєф, оправа та форзац
М. Шаншейн і Н. Косой

Техкерівник
Я. Бронштейн

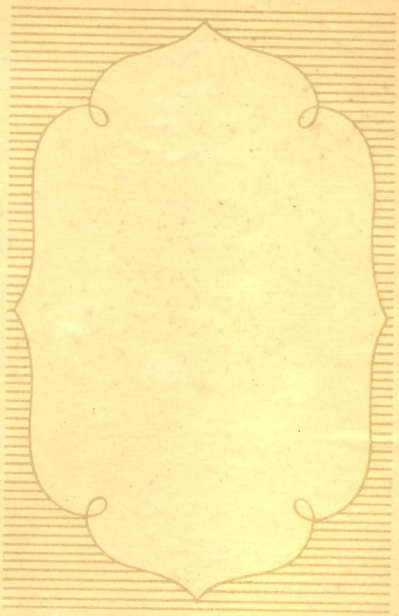
Коректор
Є. Циплакова

064155341
2007-11-10 10:30

04096831
202-70110030

28

V-496